

**T.C
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI
GENEL SOSYOLOJİ VE METODOLOJİ BİLİM DALI**

**SOSYAL FENOMENLER OLARAK
BİLİMSEL İHTİLAFLAR/BİR VAK'A İNCELEMESİ:
NERİUM OLEANDER (ZAKKUM)**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Mihriban Şenses

BURSA 2009

T.C
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI
GENEL SOSYOLOJİ VE METODOLOJİ BİLİM DALI

SOSYAL FENOMENLER OLARAK
BİLİMSEL İHTİLAFLAR/BİR VAK'A İNCELEMESİ:
NERİUM OLEANDER (ZAKKUM)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Mihriban Şenses

Danışman

Prof. Dr. Hüsamettin Arslan

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Sosyoloji Anabilim Dalı, Genel Sosyoloji ve Metodoloji Bilim Dalı'nda 700644003 numaralı Mihriban Şenses'in hazırladığı "Sosyal Fenomenler Olarak Bilimsel İhtilaflar/Bir Vak'a İncelemesi:Nerium Oleander(Zakkum)" konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 26/08/ 2009 günü 14:30 – 16:15 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

Uye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Prof. Dr. Hüsamettin Arslan
Uludağ Üniversitesi

Uye
Prof. Dr. Fügen Berkay
Uludağ Üniversitesi

Uye
Doç. Dr. Feridun Yılmaz
Uludağ Üniversitesi

Uye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Uye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

26/08/ 2009

ÖZET

Yazar : Mihriban Şenses
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı : Sosyoloji
Bilim Dalı : Genel Sosyoloji ve Metodoloji
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : VII + 132
Mezuniyet Tarihi : ... /.... / 2009
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Hüsamettin Arslan

SOSYAL FENOMENLER OLARAK BİLİMSEL İHTİLAFLAR/BİR VAK'A İNCELEMESİ: NERIUM OLEANDER (ZAKKUM)

Bu çalışmada bilimsel bir vak'ayı, 1970'lerin başında, kanser tedavisinde kullanılmak üzere üretilen bir ilacın "keşif" iddiasını inceledim. Türk hekim Ziya Özel'in ileri sürdüğü bu keşif iddiası bilimsel bir ihtilafa ya da *Nerium Oleander* ihtilafına ve daha sonra ulusal ve uluslar arası basında hekimler, üniversiteden akademisyenler, tıp ya da kanser araştırmaları alanındaki ulusal ve uluslararası kurumlar ve Türk politikacılar, hastalar ve yakınları arasında pek çok tartışmaya yol açtı. Bu bilimsel ihtilafın pek çok tarafı vardır: Üniversiteler, bilimsel kurumlar, medya, yargı organları, hükümet temsilcileri ve sıradan insanlar, gazeteciler ve diğer yazarlar. Genelde sosyolojinin, özelde bilim sosyolojisinin ya da bilimsel bilgi sosyolojisinin bakış açısından yola çıkarak ele aldığım işte tam da bu *Nerium Oleander* ihtilafı ya da bu tartışmadır. "Giriş"te incelemem, onun metodları, araştırma prosedürleri, kavramları ve materyalleriyle ilgili bazı genel mülahazaları ve her şeyden önce incelememin tezini ya da argümanını takdim ettim. Birinci bölüm; "Ortodokslar, Heretikler, Büyücüler ve Şarlatanlar" ve ikinci bölüm; "Bilimsel İhtilaflar", üçüncü bölüm; "Nerium Oleander İhtilafı: Taraflar, Tezler ve Tartışmalar" için sosyoloji ve bilim sosyolojisi ya da bilim incelemelerindeki hazırlık kabilinden sosyolojik tartışmalardır. Üçüncü bölümde farklı bilimsel, kültürel, politik pozisyonlara sahip sosyal aktörlerin ve failerin öne sürdüğü çok sayıda fikri, iddiayı ve argümanı mümkün olduğunca ayrıntılarıyla tartıştım.

Bu metinde, genelde, heretiklerini ve şarlatanlarını tolere edemeyen toplumların ve özelde bilimsel komünitelerin ve kurumların yenilikleri, yeni ve farklı düşünceleri ya da bilimsel fikirleri, yenilik ve keşif iddialarını prangaya vurduğunu göstermeyi denedim.

Anahtar Sözcükler

Ortodoksi	Ortodoks	Heretik	Şarlatan
İhtilaf	Bilimsel ihtilaf	Nerium Oleander	Anvitzel

ABSTRACT

Yazar : Mihriban Şenses
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı : Sosyoloji
Bilim Dalı : Genel Sosyoloji ve Metodoloji
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : VII + 132
Mezuniyet Tarihi : ... /... / 2009
Tez Danışman(lar)ı : Prof. Dr. Hüsamettin Arslan

SCIENTIFIC CONTROVERSIES AS SOCIAL PHENOMENA/ A CASE STUDY: NERIUM OLEANDER (ZAKKUM)

In this work, I have studied a scientific case, the claim of the “discovery” of the drug that produced by Dr. Ziya Özel to be used in the treatment of cancer at the beginnings of 1970s. This claim of discovery, proposed by Turkish physician Ziya Özel, has led to a scientific controversy or *Nerium Oleander* controversy and then many debates among physicians, academicians of university, national and international institutes in the area of medicine or cancer studies, and Turkish politicians, patients and their relatives at the national and international mass media. There are many parties of this scientific controversy: universities, scientific institutions, media, juridical institutions representatives of government and ordinary people, journalists and other writers. For these reason it is a social phenom. It is this of *Nerium Oleander* (in Turkish zakkum) controversy and the debate that I have studied from the standpoint of sociology in general sociology of science or sociology of scientific knowledge in particular. I introduced some general considerations for my study, its methods, research procedures, concepts and materials, and first of all the thesis or argument in the “Introduction”. The first chapter, “Orthodoxs, Heretics, Sorcerers and Charlatans” and the second chapter, “Scientific Controversies” are preliminary sociological discussions in the sociology and sociology of science or science studies for the third chapter “*Nerium Oleander* Controversy: Parties, Theses and Debates”. In this chapter, I discussed many ideas, claims and arguments suggested by social actors and agencies from different scientific, cultural, political positions in details as soon as possible.

In this work, I tried to show that societies in general, and scientific communities and institutions in particular couldn't tolerate its heretics and charlatans locked out novelties, new and different ideas or scientific ideas, claims of innovation and discovery.

Key Words

Orthodoxy	Orthodox	Heretic	Charlatan
Controversy	Scientific controversy	Nerium Oleander	Anvirezal

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmada Türkiye’de yaşanmış bir bilimsel ihtilaf örneği ele alınmıştır. Bu ihtilaf “Nerium Oleander ihtilafı”dır.

Elinizdeki metin Nerium Oleander ihtilafı örneğinde, Türkiye’de bir bilimsel keşif iddiası ortaya atıldığında ve ardından bilimsel bir ihtilaf ortaya çıktığında, Türkiye’deki egemen bilim anlayışının ya da bilimsel ortodoksinin bu “keşfe” ya da “bilimsel yeniliğe” tepkisini tartışıyor. Her ihtilaf gibi Nerium Oleander ihtilafı da birden fazla sosyal aktörü ve faili içerdiği için kelimenin tam anlamıyla “sosyolojik” bir fenomendir. Eğer gerçekten varsa elinizdeki çalışmanın erdemi, bu çok yönlü olayı ortaya koyma çabasıdır.

Birinci ve ikinci bölümde, Nerium Oleander ihtilafını anlamlı kılmak ve metnin müstakbel okurunu bu bilimsel ihtilaf örneğine hazırlamak amacıyla, bilim incelemeleri literatüründeki sosyolojik mülahalardan yola çıkılarak bilimsel ortodoksinin ya da ortodoks bilim anlayışının ve bilimsel ihtilafların teorik çerçevesi çizilmiştir. Üçüncü bölüm, “Nerium Oleander: Taraflar, Tezler ve Tartışmalar”da mülakat yönteminin verileri, konuyla ilgili belgeler, ulusal ve uluslar arası medyada çıkmış yazı ve haberler kullanılmış ve alışılmışın dışında bir yöntemle Nerium Oleander ihtilafıyla doğrudan ilişkili olduğu kadarıyla *Lorenzo’s Oil* (Lorenzo’nun Yağı) filminin bazı diyaloglarına yer verilmiştir. Bu diyaloglar üçüncü bölümde, metnin alt kısmında tablo içinde verilmiştir ve daha iyi anlaşılması için metinle birlikte okunmalıdır.

Bu metnin konusunu, tezini ya da tezlerini bana armağan eden saygıdeğer hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Hüsamettin Arslan’a müteşekkirim. Ayrıca tezin gerek teorik gerekse pratik yönünün geliştirilmesinde katkısı bulunan ve karşılaştığım zorlukların üstesinden gelmemde bana yardımcı olan, fikir, yardım ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen sayın Prof. Dr. Fügen Berkay’a, Yrd.Doç.Dr. Bedri Mermutlu’ya, Dr. Gökhan Yavuz Demir’e ve üzerimde hakkı ve emeği olduğuna inandığım bütün hocalarıma teşekkür ediyorum. Her metin gibi elinizdeki metin de zorlu bir yazım sürecinin sonunda ortaya çıkmıştır. Bu süreci kolaylaştıran ve emeğini ve zamanını çaldığıma inandığım sevgili Ajda Ekinci’ye, Havva Avcı’ya, Ebru Kınık’a ve bütün dostlara sonsuz teşekkürler.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	3
ÖZET.....	4
ABSTRACT.....	5
ÖNSÖZ.....	6
İÇİNDEKİLER.....	7
KISALTMALAR.....	8
GİRİŞ.....	9

BİRİNCİ BÖLÜM

1.ORTODOKSLAR, HERETİKLER, BÜYÜCÜLER VE ŞARLATANLAR.....	23
--	----

İKİNCİ BÖLÜM

1.BİLİMSEL İHTİLAFLAR.....	56
----------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1.NERİUM OLEANDER İHTİLAFI: TARAFLAR, TEZLER ve TARTIŞMALAR.....	84
---	----

SONUÇ.....	125
KAYNAKLAR.....	127
EMİRİK KAYNAKÇA.....	132
ÖZGEÇMİŞ.....	134

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m	Adı Geçen Makale
bkz.	Bakınız
çev.	Çeviren
der.	Derleyen
ed.	Editör
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan Sayfaya

GİRİŞ

*Nasıl, bu mu hayırlı bir ikram, yoksa o zakkum ağacı mı?
Ki, biz onu zalimler için bir ceza kılmışızdır,
O, cehennem dibinde çıkan bir ağaçtır.
Tomurcukları şeytanların başları gibidir.
Ondan yiyecekler ve karınlarını dolduracaklardır.*

Kur'an, Saffat Suresi.

*Şüphesiz o zakkum ağacı,
Günahkârların yemeğidir;
Karınlarında, erimiş maden gibi kaynayacaktır,
Kaynar suyun kaynaması gibi...*

Kur'an, Duhan Suresi.

*Mutlaka zakkum ağacından yiyeceksiniz ve,
Karınlarınızı onunla dolduracaksınız,
Üstüne de, kaynar sudan içeceksiniz,
Öyle ki, susuzluğunu gideremeyen develer gibi!
İşte, ceza gününde onların ağırlanışı böyledir!*

Kur'an, Vâkıa Suresi.

Bir kutsal metinden yaptığımız bu iktibasta zakkum (*Nerium Oleander*) metaforuyla bir bitkiye yapılan negatif vurgunun ne anlama geldiğine ilişkin sorun elinizdeki metnin değil, teologların sorunudur. Bu metin bir bilim incelemesi ya da daha yerinde bir söyleyişle bir “bilim sosyolojisi”¹ metni olma iddiasındadır. Yukarıdaki

---

¹ Sosyolog Robert K.Merton'un bilim sosyolojisi kavramını ilk kullandığı tarihten (1938) bu yana yarım yüzyılı aşkın bir zaman geçmesine rağmen Türkiye'deki sosyolojik ortodoksi ve onun mensubu sosyologlar hala bilim sosyolojisi diye bir şeyin, yani bilimin sosyal analizi diye bir şeyin olamayacağına inanıyorlar. Merton'dan sonra yapılan bilim incelemeleri göstermiştir ki, bilimin bir kurum olarak, bir pratik olarak, bir yaşama tarzı ve dünya görüşü olarak ve tarihsel bir fenomen olarak sosyolojisi yapılabilir. Daha da ileri giderek bilimsel teorilerin, düşünme tarzlarının bizatihi deney ve gözlemin sosyolojisi yapılabilir. Çünkü bütün bunlar tarihsel fenomenlerdir; tarihsel olan her şey sosyolojiktir ve sosyolojik olan her şey de tarihseldir. Çok geniş bir literatür olduğu için burada yalnızca birkaç bilim sosyolojisi metnine atıfta bulunmakla yetineceğiz. Merton'un bilim sosyolojisi konusunda farklı tarihlerde yazmış olduğu metinleri şu editasyondan izlenebilir: Ed.Storer, Norman W., *The Sociology of Science: Theoretical Empirical Investigations*, The University of Chicago and London, 1973. Konuyla

iktibasta bu metin açısından önemli olan şey başka bir bitkiye, başka bir metafora değil, ister olumlu ister olumsuz zakkuma ve zakkum metaforuna yapılan vurgunun kendisidir. Elinizdeki metnin konusu bir başka kontekstte – teolojik kontekstte değil, seküler kontekstte – zakkum; yani *Nerium Oleander*'dır; sosyolojik kontekstte, bilim sosyolojisi kontekstinde *Nerium Oleander*. Bu çalışmada inceleme konumuz genelde bilim sosyolojisinin on yıllardır en önemli tartışma konularından biri durumundaki “bilimsel ihtilaf”, özelde “*Nerium Oleander* ihtilafı”dır. *Nerium Oleander* ihtilafı spesifik bir ihtilaf; Türkiye’de ortaya çıkmış bir ihtilaf. Bu ihtilaf 1970’lerde doğan ve hala “çözülememiş” ya da “kapanamamış” bir ihtilaf. Bu ihtilaf incelemesinin temel hipotezi ya da temel tezi şudur: “Şarlatan”larına, “heretik”lerine ya da “amatör”lerine yaşama hakkı tanımayan bir bilimsel komünitede yenilik, gelişme, değişme ve yaratıcılık imkansızdır. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse “heretik”lerine ve “şarlatan”larına yaşama hakkı tanımayan bir toplumda insanların yaratma yetenekleri prangaya vurulmuştur. Bu açıdan genelde toplum ile bilimsel komünite arasında hiçbir fark yoktur. Türkiye’de bir bilimsel keşif ya da yenilik yapıldığında bu keşif ya da yeniliğin başına gelen nedir? Böyle bir keşif ne tür sosyal süreçlere maruz kalmaktadır? Bu soruya cevaben elinizdeki çalışmada aynı zamanda Türkiye’de bilimin ve bilimsel keşif iddialarının ya da bilimsel yeniliklerin Türkiye’nin kendine özgü tarihsel ve kültürel şartlarından dolayı nasıl “politik” hale geldiğini göstermeyi deneyeceğiz. Başka bir söyleyişle egemen bilimsel ortodoksinin, muhaliflerine karşı “bilimi” nasıl kültürel, retorik ve ideolojik bir silah olarak kullandığını göstermeye çalışacağız. Ve elbette bunları *Nerium Oleander* ihtilafı örneğinde yapacağız. Bu yanıyla elinizdeki çalışma bir sosyolojik “vak’a/olay” incelemesidir.

1960’lı yılların başında Muğla Devlet Hastanesi Baştabibi operatör doktor Ziya Özel Türkçe’de zakkum, Latince’de *Nerium Oleander* diye bilinen bitki üzerinde kanser tedavisinde kullanmak amacıyla bağımsız çalışmalar yaptı ve bu çalışmalarını sonunda

---

ilgili olarak ayrıca bkz., Merton, Robert K., *Social Theory and Social Structure*, The Free Press of Glencoe, Collier-Macmillan United, London, 1964, ss. 537-627; bilim sosyolojisindeki ilk çalışmaları veren metin için bkz, Barber, Bernard-Hirsch, Walter (eds.), *The Sociology of Science*, The Free Press, New York, 1967. Son zamanların bilim sosyolojisi literatürü şu kitaptan ve Jasanoff, Sheila-Markle, Gerald E.-Petersen, James C. et all. (eds.), *Handbook of Science and Technology Studies*, Sage Publications, Thousand Oaks-London-New Delhi, 1994 ve kitabın sonundaki “References” (referanslar) ve “Furher Reading” (ilave okuma) kısmından izlenebilir; ss. 671-785.

elde ettiği ekstrenin [daha sonra 1995'te Özel bu ekstreyi Anvirzel ("antiviral"'in "anvir"'i + Özel'in "zel"'i) diye adlandırarak bu ilacın isim ve patent hakkını aldı] kansere çözüm olduğunu düşündü. Ona göre bu büyük bir bilimsel keşifti. Bu keşfini 1973'te Dördüncü Balkan Tıp Günleri sempozyumunda katılımcılara açıkladı ve 1974'te bulgularını Türkiye'de yayınlanan bir tıp dergisinde; *Dirim*'de yayınladı. Keşfini ilk duyurduğunda muhatapları nispeten dar bir tıp camiası mensubu meslekten kişiler ve kurumları: Doktorlar, akademisyenler, kanser araştırmacıları ve bilimsel kurumlar. Bu kamuya açılma tıp camiasında bir ihtilafa yol açtı ve bu ihtilaf sonu gelmez tartışmalar doğurdu. Nerium Oleander ekstresi ya da Anvirzel gerçekten bir keşif miydi, değil miydi? Gerçekten kansere çözüm müydü, değil miydi? 1988'de TRT Özel'in kanser ekstresinin bir Türk bilim adamı tarafından yapılmış büyük bir keşif ve Özel'in de bu keşfin kaşifi olduğunu ilan ettiğinde Nerium Oleander'in ihtilaf sürecine başka sosyal aktörler de girdiler: Basın, politikacılar, hukukçular, tıp dışı kurumlar, hastalar ve hasta yakınları. Böylece başlangıçta sınırlı bir çevreyi ilgilendiren Nerium Oleander ihtilafı toplumun genelini ilgilendiren sosyal, kültürel, ekonomik ve politik bir fenomene dönüştü. Elinizdeki çalışmayı bir vak'a incelemesi haline getiren şey budur.

Şimdi ana metnimize hazırlık niteliğindeki bu giriş bölümünde Nerium Oleander'i, Türkçe adıyla zakkumu kısaca tanıtalım. Zakkum herhangi bir bitki değildir. Bir tarihi ve kişiliği vardır. Webster'de *Nerium*'un karşılığı Latince *Oleander*, Grekçe, *Nerion*'dur. Latince sözlükte *Nerion* (*Nerium*)'un karşılığı *Oleander* ya da *rosebay*'dır. Webster'deki açıklamaya göre *Oleander*, Latince *arodandrum*, *lorandrum*, *rhododendron* kelimelerinin değişime uğramasıyla ortaya çıkmış olabilir. Yine Latince sözlükte *Rhododendron*'un karşılığı *rosebay* ya da *Oleander*'dir.² *Nerium* aynı zamanda Yunan Denizi'nin Tanrısı'nın adıdır. Bitki 1700'lerin başında Fransız hekim ve Botanikçi Tournefort tarafından *Nerion* diye adlandırılır. *Nerium* adını sistematik olarak kullanan ilk kişi botanik biliminin kurucusu Carolus Linnaeus (1707-1774)'tur. Anavatanı Doğu Akdeniz olan zakkum; bilimsel adıyla *Nerium Oleander* – ortak adı Rose Bay (ağı ağacı), Laurier Rose (defne gülü), Dogbane (itboğan ya da bilimsel adıyla *Apocynum erectum* ya da sade zakkum – Apocynaceae ailesindedir. Ilıman

² Webster's Third New International Dictionary, Merriam-Webster Inc., Publishers, Springfield, Massachusetts, U.S.A., 1986; Lewis, Charlton T., *Latin Dictionary*, Oxford University Press, Oxford, 2002.

iklim bitkisi olan Nerium Oleander California, Arizona ve Güney Amerika gibi yerlerde de yetişir. Bu bitki türüne daha çok ıslak ve nemli yerlerde, dere kenarlarında ve denize yakın yerlerde rastlanır. Nerium Oleander'in pembe ve beyaz renk çiçekleri; 10-15 cm uzunluğunda ve 2-3 cm genişliğinde yaprakları vardır. Gövdesi çok sayıda daldan oluşan bitkinin boyu 2-3 metreye kadar uzayabilir. İlkbahar ile sonbahar ayları arasında çiçek açan, ancak yaprakları kışın da yeşil kalan Nerium Oleander'in tohumları rüzgarın etkisiyle uzak yerlere ulaşabilir. Ülkemizde genellikle Ege ve Akdeniz kıyılarında ve az da olsa Karadeniz bölgesinde rastlayabileceğimiz bitki, ıslak, nemli ve alçak yerlerde yetişiyorsa da kimi yerlerde – örneğin Atlas Dağları'nda – 2500 metre yüksekliğe ulaşır.³

Oleander'in tarihsel izini de süreceğ olursak bu bitki adına eski Sümerlerde, M.Ö 1750'de Hammurabi Kanunları'nda rastlandığını görürüz. Bitki tarihçisi Edith Grey Wheelwright'a göre oleander'in kuvvetli/öldürücü özelliklerini ilk olarak Mezopotamyalılar keşfetmişlerdir. Tıp tarihçisi Henry Sigerist, Babil “hekim”lerinin beyini ve vücudu fazla içkiden hasar görmüş kişileri oleander, meyankökü ve başka özlerin karışımıyla tedavi ettiklerini belirtir. Oleander, Kitab-ı Mukaddes'te “*dere kenarlarının güli*”, Tapınak Festivallerinde (Feast of Tabernacles) kullanılan “*dere söğüdü*”, Eski Yunan'da yaprak dökmeyen büyük çiçekli kısa ağaç olarak geçer.⁴

Yunan mitolojisinde zakkum şöyle anlatılır: “Leander adındaki genç, Yunan Denizi'nin (Marmara) karşı kıyısında oturan genç kıza kur yapmak ve onu görmek için her gece yüzerek karşı kıyıya geçer. Yine fırtınalı bir eylül akşamında, sevgilisinin hasretiyle yanıp tutuşan Leander kendini azgın sulara bırakır. Tam karşı kıyıya varmak üzereyken fırtınanın şiddetine dayanamayan Leander karanlık sularda yorgunluktan can verir. Azgın dalgalar, sevgilisini bir kez daha görebilmek için çırpınan gencin cansız bedenini beyaz kumlara bırakır. Bunu gören genç kız, sevgilisi için topladığı zakkum çiçeklerini Leander'in cansız bedenine serer.” Buna göre zakkum çiçekleri Leander'in sonsuz aşkını simgeler. Nerium Oleander H.W. Smith'in aktardığına göre Eski Mısır uygarlığında, Nil vadisinde M.Ö 3400-2475 yılları arasında da yetiştirilmiştir. Bu bitki

---

³ Moss, Ralph W., *Herbs Against Cancer: History and Controversy*, Equinox Press, Brooklyn, New York, 1998, ss. 242-243; <http://tr.wikipedia.org/wiki/Zakkum>.

⁴ A.g.e, s.243.

Yahudilerin kutsal bitkisi olarak da karşımıza çıkar. Hindistan’da zakkum *kaner* adıyla bilinir ve Tanrı Şiva’yı simgeler.⁵

Nerium Oleander hakkında medikal bilgi de verilebilir. Zehirli bir bitki olan Nerium Oleander ilginç ve tehlikeli çok sayıda bileşik içerir. Başlıca toksik (zehirli) etkisi *cardiac* (kalp, kalple ilgili) *glikozit* (glycoside), *oleandrinden* gelir. Bitki rutin ve ursolic (idrarla ilgili) asit de içerir. Nerium Oleander’daki oleandrin aynı zamanda, kalp hastalıklarının tedavisinde etkili yüksükotundaki (*Digitalis purpurea*) dijitoksin’le (digitoxin) ve diğer özlerle benzer özellikler gösterir. Oleandrin ayrıştırılarak (1932) *kardiyotonik* (cardiotonic) ve *diüretik* (diuretic) – idrar söktürücü – olarak da kullanılır. Nerium Oleander homeopatik tıpta kalp, cilt, sinir sistemi hastalıklarında kullanılır. Nerium Oleander aynı zamanda farklı pek çok ülkede – Portoriko, Küba, Kuzey Afrika, Venezuela, Hindistan, Libya, Fas – kanser tedavisinde kullanılır. Bu bitkinin kanser tedavisinde kullanımı konusunda konvansiyonel (geleneksel) bilim incelemeleri de mevcuttur. İtalyan bilim adamları yaptıkları araştırmalarda bu bitkinin içeriğindeki maddeden – *cardiac glycoside* – elde ettikleri ekstrenin “*sitotoksik* (hücre zehirleyici) ve *antileukemic* (antilösemik)” etkisini keşfettiler.⁶

Ancak henüz bu bitkinin kanser tedavisinde kullanılıp kullanılmayacağı ve etkisinin kesin olup olmadığı konusunda bir uzlaşma yoktur. Yukarıda sözünü ettiğimiz keşif iddiasının sahibi Ziya Özel (bireysel imkanlarıyla) ve dünyanın başka yerlerinde birçok kanser araştırmacısı konuyla ilgili araştırmalarını sürdürmektedir. Ayrıca Nerium Oleander kanser tedavisi konusundaki tek ihtilafli bitki değildir. Bu tür ihtilafli bitkileri ele alan *Herbs Against Cancer/History and Controversy* adlı kitabında Ralph W. Moss Ziya Özel’e ve Nerium Oleander ekstresinden ürettiği Anvirzel’e bir bölüm ayırmıştır.⁷ Çalışmamızın daha sonraki bölümlerinde görüleceği üzere Özel ve keşfi Batı ülkelerinde Türkiye’de olduğundan çok daha fazla ciddiye alınmış görünüyor.

Elinizdeki çalışma Nerium Oleander ihtilafıyla ilgilidir ve hiç kuşkusuz bu ihtilafın kaynağı aslında modern tıbbın ve bilimin attığı büyük adımlara rağmen henüz çözülememiş olan “kanser ihtilafı”dır ve kanser, ileride bilimsel ihtilaflar başlıklı

⁵ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Zakkum>.

⁶ Moss, Ralph W, A.g.e, ss.242-244.

⁷ A.g.e, ss. 242-249.

bölümde gerekçelerini sunacağımız gibi genelde zannedildiği üzere sadece biyolojik ve tıbbi bir fenomen değil, aynı zamanda “sosyal” bir fenomendir. Burada giriş bölümünde metnin geriye kalan kısmında söylenenlerin anlamlı olabilmesi için çalışmamızın kanser ve genelde hastalığa ilişkin bakış açısını ana hatlarıyla ortaya koymalıyız. Önce “kanser”den başlayalım.

Webster’de kanser maddesi kanseri şöyle tanımlıyor: İngilizce’de Zodyak’ın dördüncü işareti; Latincesi *crab*; Sanskritçesi *karkata crab*; *karkara* hard. a) Bedende hiçbir yararlı fonksiyonu bulunmayan, hayatta kalmak için gerekli besinlerin çoğunu çalan, lokal olarak istila yoluyla ve sistemik olarak lenfatik ve kan yoluyla hücrelerin taşınmasıyla yayılan ve erken fark edilmedikçe ve ortadan kaldırılmadıkça *carcinogens*’lerin (kanserojen maddelerin) ve kalıtım, yaş, travma ya da kronik taklit gibi kalıtıma dayalı faktörlerin kombinasyonundan kaynakladığı düşünülen, dokuları öldüren, potansiyel olarak sınırsız çoğalma eğilimine sahip doku hücreleri kütleli. b) Kanserin ya da kanserlerin mevcudiyetinin karakterize ettiği anormal durum. c) Yayılan, çürüten, yıkıcı habis kaynağı.⁸

Susan Sontag kanserin tanımı konusunda şunları yazar:

Kanserin bilinen en eski ve düz tanımı, ‘bir kütle, yumru ya da şişlik’ şeklindedir ve hastalığa ‘kanser’ (her ikisi de ‘yengeç’ anlamını taşıyan Grekçe *karkinos* ve Latince *cancer*’den gelir) isminin konmasının ilk kökeni, Galen’e göre, vücudun üstündeki bir tümörün şişkin toplardamarlarının bir yengecin bacaklarını andırmasına dayanır; yoksa, çoğu insanın sandığı gibi, metastazlı bir hastalığın, bir yengecin sinsice ve sürünerek hareket etmesini andırır biçimde gelişmesine değil.⁹

İhtilaflar ihtilafları besler. Kanser konusundaki ihtilafın “hastalığın” ve “sağlıklı olma”nın ne olduğu ve ne anlama geldiği konusundaki ihtilaflarla koparılamaz bir ilişkisi vardır. Hastalığın ne olduğu konusunda bir uzlaşma yoksa, kanserin ya da başka bir hastalığın ne olduğu konusunda da uzlaşma olamaz. Ve eğer hastalığın ne olduğu konusunda bir uzlaşma yoksa, hastalığın kaynağı ve sebepleri ve tedavi yolunun ya da yollarının ne olduğu konusunda bir uzlaşma olamaz. Bilimin tartışmasız ve kesin evrensel bilgiler ürettiğini söyleyen görüşün aksine, aslında hastalık, hasta ve elbette

---

⁸ *Webster’s Third New International Dictionary*, Merriam-Webster Inc. Publishers, Springfield, Massachusetts, U.S.A., 1986.

⁹ Sontag, Susan, *Metafor Olarak Hastalık: AIDS ve Metaforları*, çev.Osman Akınhay, Agorakitaplığı, İstanbul, 2003, s. 12.

kanser konusunda “kesif” bir belirsizlik varlığını sürdürmektedir.¹⁰ Hastalığın ne olduğu ve ne olmadığı konusundaki anlayışımız nihai noktada insanın ne olduğu ve ne olmadığıyla ilgili başka bir ihtilaf beslenir. Ve insanın ne olduğuna ilişkin ihtilaf kapanmış değildir.

Bu sorunlar karşısında genel iki eğilimden söz edebiliriz: Holistik yaklaşım ve mekanik yaklaşım. Ortodoks bilim ve ortodoks tıp mekanik yaklaşımı temsil eder. Bu iki eğilim de insanı, hastalığı, hastayı ve özelde kanseri, sebepleri ve çözüm yollarını, temelde insanı farklı tarzlarda algılar ve tanımlar. Tıp alanındaki en köklü ihtilaf mekanik yaklaşım ile holistik yaklaşım arasındaki ihtilaftır. Kaynağı modern bilimin kurucularının mekanik evren ve insan anlayışına kadar gerilere uzanan ortodoks mekanik yaklaşım insanı bir makine olarak görür. Bu makine parçalardan oluşur. Bir bütün olarak makine varlığını parçalarına borçludur. Makine olarak insan tıpkı bir makine gibi bozulabilir, çalışamaz hale gelebilir, onarılabilir, bozulan parçaları değiştirilebilir bir varlıktır. Dolayısıyla bu anlayış hastalığı beden deneni makinenin teknik fonksiyonlarındaki bir arıza olarak görür. Bu yüzden ortodoks tıp teknik arızalara karşı teknik çözümler arayışındadır: Keser, kimyevi ilaçlarla yok eder, arızalı teknik unsuru çıkarıp yerine yenisini takabilir. Bu işlemin adı kanser söz konusu olduğunda kemoterapi ve radyoterapidir. Aksine holistik yaklaşım insanı biyolojik, fizyolojik, psikolojik ve ekolojik özellikleri birbirinden koparılamaz bir bütün olarak görür. Bu yaklaşımda parçayı belirleyen bütündür; bütün parçadan önce gelir. Dolayısıyla hastalığın tedavisi bütünden yola çıkmalıdır; parçadan değil. Alternatif tıp (halk şifacılığı, akupunktur, homeopati, naturopati, ayurveda) ve immünoterapi¹¹ bu

---

¹⁰ Farklı toplumlarda, çağlarda ya da dönemlerde farklı hasta ve hastalık anlayışları varolagelmiştir. “Hastalık, *İlyada*’da ve *Odysseia*’da doğüstü bir ceza, şeytani bir güç ve doğal sebeplerin sonucu olarak başa gelir. Yunanlılara göre hastalık, gereksiz ve haksız yere ortaya çıkabildiği gibi, (kişisel bir kusur, toplu bir suç ya da ataların işlediği bir suçun karşılığı olarak) hak edilmiş bir kötülük de olabilir. Başka her şeyde olduğu gibi hastalık konusunda da daha *ahlaki* ölçütler dayatan Hristiyanlığın ortaya çıkışıyla birlikte, hastalık ile ‘kurban’ arasında zaman içinde daha yakın bir bağ meydana gelmiştir.” Bkz, Sontag, A.g.e, s. 48.

¹¹ İmmünoterapi, immünoloji (bağışıklık bilimi) kapsamındadır. İmmünoterapi bağışıklık sistemi üzerinde odaklanan tedavi anlamına gelir. İmmünoterapi aslında holistik tıbbın ya da alternatif tıbbın kapsamındadır. Ancak son bölümde ele alacağımız Nerium Oleander ihtilafının baş kahramanı Özel, immünoterapiyi alternatif tıba dahil etmek istemez. Çünkü ona göre kanser bir bağışıklık sistemi hastalığıdır ve immünoterapi modern bilimin kapsamı içinde yer alır.

kategoride yer alırlar.¹² Aşağıdaki iktibaslar holistik yaklaşım hakkında anlamlı ipuçları elde etmemizi sağlayabilir:

Hastalanan, insanın kendisidir, organları değil”

Hipokrat.¹³

Mükemmel bir sağlığın olmasını isteme

Bu aç gözülüük olurdu.

Istırabını şifan yap

Ve engelsiz bir yol bekleme

O ateş olmasaydı ışığın sönerdi

Özgürlüğe kavuşmak için fırtınayı kullan.

Koreli bir Zen rahibi.¹⁴

Senin adın benim sağaltımumdur ey Tanrım,

Seni hatırlamak benim çaremdir.

Sana yakın olmak benim ümidimdir.

Sana duyduğum sevgi benim refakatçimdir.

Merhametin sağaltımumdur ve kurtarıcımdır,

Hem bu dünyada hem öte dünyada.

Senin sanatın gerçekte bütün cömertliktir,

Bütün bilgidir,

Bütün bilgeliktir.

“Bahama geleneğine dayanan kısa bir iyileşme duası”¹⁵

Yukarıda zikredilen iki yaklaşım – alternatif tıp ve immünoterapi – bu incelemedeki ihtilaf konusuna içeriğini armağan eden konulardan biri durumundaki kanser için de geçerlidir. Çözümü konusunda henüz umut verici gelişmeler

---

¹² Holistik yaklaşımın Alman geleneğindeki karşılığı Gestalt kavramıdır. Bu iki yaklaşımın özellikle de bilimle ilişkisi konusundaki en iyi metinlerden biri şudur: Capra, Fritjof, *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*, çev.Mustafa Armağan, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992, ss. 109-182.

¹³ Terzani, Tiziano, *Atlı Karıncada Bir Tur Daha*, çev.Eren Yücesan Cendey, Merkez Kitaplar, İstanbul, 2005, s. 141.

¹⁴ A.g.e, s. 60.

¹⁵ Wilber, Ken, *Merhamet ve Metanet: Bir Psikoloğun Eşinin Hastalığına ve Ölümüne Tanıklığı*, çev. Ahmet Ergenç, İnsan Yayınları, 2.Baskı, 2003, s. 455. Bu harikulade belgesel romanın yazarı Ken Wilber aynı zamanda Fritjof Capra'nın yakın dostudur.

kaydedemediği için kanser “özel” bir hastalıktır.¹⁶ Kanser acildir. Kansere yakalanan hasta için ölüm neredeyse mukadderdir. Schmitt hayatın sorunlarıyla bilim adamlarının keşif ve icatları arasındaki derin uçurumu su özlü ifadesiyle çok iyi özetlemiştir: “Ama tarihi güçler ile iktidarlar, tıpkı Christoph Colombus’un Kopernik’i beklememiş olduğu gibi, bilimi beklemez.”¹⁷ Nasıl tarihi güçler ile iktidarlar, Christoph Colombus’un Kopernik’i beklemediği gibi, bilimi beklemiyorsa, kanser hastaları ve kanseri doğuran faktörler de bilim adamlarının tedaviye ilişkin keşiflerini beklemez. Kanseri ve bu çalışmanın konusu olan Nerium Oleander ihtilafını kritik hale getiren de bu ilişkidir. Bu ilişki aynı zamanda elinizdeki çalışmada kullanılan yöntemleri ve kaynakları da önemli hale getiriyor.

Üslubundan ve söyleminden de anlaşılacağı üzere bu metin sosyal bilimlerde revaçta ortodoks teorik yaklaşım-pratik yaklaşım ayrımını reddederek teori ile pratiğin birbirinden ayıramayacağını varsayar. Hatta daha ilave bir hamleyle hem teorinin hem de pratiğin araştırmacının ve bilimin de içinde yer aldığı bir praksiste anlam kazandıklarını varsayar. Elinizdeki metinde bu praksis çok genel bir ifadeyle Türk toplumunun tarihsel, entelektüel, kültürel, ekonomik ve politik pratiğidir. Yine bu metin, “science in text” ya da “ready-made” science (hazır bilim) ile fiiliyatta bilim (science in action) arasında temel bir ayrımı varsayar. Hazır bilim, ders kitaplarında ve metinlerdeki bilimdir. Ortodoksinin bilimden anladığı şey hazır bilime tekabül eder. Oysa fiiliyatta bilim, bilimin açık yüzüdür. Ders kitaplarında bilimdeki bütün ihtilaflar çözülmüş ya da kapanmış durumdadır. Oysa fiiliyatta bilimde her şey ihtilaflıdır ve araştırmayı motive eden şey bu ihtilaflı olma durumudur.¹⁸ Bu ayırmadan yola çıkarak bilimi ortodoks bilim ya da bilimsel ortodoksiyle eşitleyen bilim anlayışını da reddetmiş oluyoruz. Burada tıbbın “bilim” olarak statüsü konusundaki tartışmalara girmeyecek ve tıbbın “zanaat” a en yakın bilimlerden biri olduğunu varsaymakla yetineceğiz.

---

¹⁶ Kanser tartışmaları ve ihtilafları konusunda bakılabilecek, Türkçe yayınlanmış en iyi metinlerden biri şudur: Proctor, Robert N., *Kanser Savaşları: Siyaset Kanser Hakkında Bildiklerimizi ve Bilmediklerimizi Nasıl Şekillendiriyor*, çev.Ömer Faruk Birpınar, Paradigma, İstanbul, 2008. Bu çalışmada aynı zamanda kanserle – hastalığa yakalanma, iyileşme, ölüm oranları vb – ilgili istatistiki veriler de sunuyor.

¹⁷ Schmitt, Carl, *Tarih ve Siyaset Üzerine İki Deneme: Roma Katolikliği ve Politik Form & Kara ve Deniz*, çev. Gültekin Yıldız, Paradigma, İstanbul, 2009, s.98.

¹⁸ Arslan, Hüsamettin, *Epistemik Cemaat: Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi*, Paradigma, 2.Baskı, 2007, s. 72, 112, 114, 158, 160, 162.

Bu metinde mülakat tekniğini kullanarak çalışmamız açısından yeterli olacak ölçüde ihtilafın aktörleriyle (Ziya Özel, onkologlar, akademisyenler, hastalar ve hasta yakınları) yüz yüze görüşmeler yaptık ve faillerinin raporlarından, belgelerinden ve ulusal ve uluslar arası basında çıkmış haberlerinden ve ayrıca konumuzla yakından ilişkili film ve romanlardan yararlandık. Ayrıca ihtilafa müdahil sosyal aktörlerin ihtilafa ilişkin genel ve bilimsel basında çıkan çoğu zaman birbirine muhalif yazılarından yararlandık. Çalışmamızın yukarıda formüle ettiğimiz tezi ve bu kaynaklar ya da malzeme yalnızca bir praksiste, daha yerinde bir tabirle Türk toplumunun merkezinde yer aldığı bir praksis içinde anlamlı olabilir. Yine bu malzeme ve kaynakları işlerken kullandığımız temel kavramların (*ihtilaf, ortodoksi, heresy, otorite, iktidar, keşif, norm* vb) mümkün merteye açık-seçik olmasına özen gösterdik. Nerium Oleander ihtilafını sunarken araştırmamızın retoriğiyle tıbbın retoriği arasındaki farkı özenle koruduk.

Fakat bu kısa açıklamayla yetinmemeli ve sırası gelmişken bilimde retoriğin yeri üzerinde bir ölçüde durmalıyız. Hem sosyal bilimler hem doğa bilimleri anlamında bilim “retorik” bir faaliyettir. Gündelik hayatta kişinin kendi kendisiyle konuşması dahil her konuşmanın bir muhatabı vardır. Her konuşma retoriğe başvurmak zorundadır. Çünkü muhatabını ikna etmesi gerekir. Bu yüzden her konuşma retoriktir. Aynı şekilde bilimsel makaleler, metinler ve raporlar yakın ve müstakbel uzak muhataplarını ikna etmekle yükümlüdür. Bilimsel metinlerin muhatapları dar bir meslektaşlar çevresi, bilimsel jüriler, bir bilimsel derginin ya da uzmanlık alanının temsilcileri veya konuya ilgi duyan genel bir okurlar kitlesi olabilir. Bütün bunlar bilimsel deneyler, gözlemler ve akıl yürütmeler için de geçerlidir.¹⁹ Muhataplarını ikna etmek için Galileo retoriğe başvurur.²⁰

Bilimsel etik, bilim adamlarının fikirlerini özgürce ifade edebilecekleri bir sosyal ortamı varsayar. Sözlü ve yazılı medyada tartışmaya açılmamış fikirler ve iddialar “bilimsel statü” elde edemezler. Bu durum bilimin retorik bir faaliyet olduğunun açık kanıtıdır. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde bilimsel faaliyeti motive eden temel faktörün “bilimsel ihtilaflar” olduğunu öne sürdük. İhtilaflar tartışmalarla; tartışmalar

¹⁹ Gross, Alan G., *The Rhetoric of Science*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1990, ss. vii-xxix.

²⁰ Feyerabend, Paul, *Yönteme Karşı*, çev. Ertuğrul Başer, Ayrıntı, İstanbul, 1999, ss. 163-175.

retorik ile sonuçlanır. Bilimsel ihtilafın taraflarının kendi konumlarını yansıtan bir retorikleri vardır. Bilimde retorüğın dışı yoktur. Ortodoks bilim, bilimsel bilginin objektivitesini kirleteceğı iddiasıyla Bacon'dan beri dili ve dolayısıyla retorüğü bilimin dışına atmaya çalışmıştır. Bu gelenek içinde yer alan ortodoks bilimin ya da bilimsel ortodoksının objektivite adına retorüğü reddinin kendisi de bir retoriktir: Objektivite retorüğü.²¹

Müstakbel muhataplarını ikna etmek amacıyla bu çalışmanın takdiminde bilim hakkındaki sosyal bilimlerin (bilim sosyolojisinin, felsefesinin, tarihinin ve antropolojisinin) retorüğünü kullandık. Açıktır ki, retorüğe vurgu, dile vurgu; dile vurgu, metaforlara vurgudur.²² Bu modern bilimin ve tıbbın dili için de geçerlidir.²³ Bilimin

---

²¹ Nelson, John S.- Megill, Alan-McCloskey, Donald N., “Araştırma Retorüğü”, *Retorik, Hermeneutik ve Sosyal Bilimler: İnsan Bilimlerinde Retorüğe Dönüş*, ed.-çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma, İstanbul, 2002, ss. 153-169. Objektivizm konusunda ayrıca bkz, Bernstein, Richard J., *Objektivizmin ve Rölativizmin Ötesi: Bilim, Hermenoytik ve Praksis*, çev. Feridun Yılmaz, Paradigma, İstanbul, 2009.

²² Dil ve metaforlar konusunda Türkçe’de yayınlanmış en iyi iki metin için bkz, Demir, Gökhan Yavuz, *Sosyal Bir Fenomen Olarak Dilin Belirsizliğı*, Paradigma, İstanbul, 2007; Lakoff, George-Johnson Mark, *Metaforlar: Hayat, Anlam ve Dil*, çev. Gökhan Yavuz Demir, Paradigma, İstanbul, 2005.

²³ “Kanser” bir “metafor” olarak da ele alınabilir. Hastalığı bir metafor olarak ele alan zengin bir literatür vardır. Konunun artık klasik haline gelmiş metni Sontag’ın *Metafor Olarak Hastalık: AIDS ve Metaforları* adlı metnidir. Sontag’a göre “hastalık, hayatın gece karanlığıdır; daha sıkıntılı süren bir yurttaşlıktır. Doğup hayata gelen herkes, biri ‘sağlıklılar’, diğeri ‘hastalar’ ülkesinde olmak üzere çifte vatandaşlığa sahiptir bu yeryüzünde. İstisnasız hepimiz, bize kalsa sadece ‘iyi’ pasaportuyla yaşamayı tercih etmemize rağmen, günün birinde – en azından bir süreliğine – kendimizi, öteki ülkenin hüviyetini taşıyor durumda bulmaktan kurtulamayız. Bkz. A.g.e, s. 3. O, “hastalığın gece karanlığı” olduğunu, fakat bir “metafor” olmadığını belirtir. Hastaların, tıpçların, hekimlerin, hasta yakınlarının ve en genelde toplumun hastalığın teşhisi, tedavisiyle ya da hastalık süreciyle ilgili olarak kullandığı metaforlar hastalık olgusunun şekillenmesinde, hastalığın tedavisinde büyük rol oynar. Bugün kanser ve AIDS hastalıkları için genellikle askeri metaforlar – vücudunuzu “istila” etmiş, bu hastalıkla savaşmamız gerekiyor – kullanılır. On dokuzuncu yüzyılda tüberküloz “insanın hayatına sinsice dalan ve onu çalıp götüreren bir hırsızlığa” benzetiliyordu. Bkz, A.g.e, s. 6. Kanserın Oxford English Dictionary’deki mecazi anlamlarından biri “insanın içini yavaş yavaş ve sinsice kemiren, aşındırıp çürüten ya da tüketen bir şey” olarak verilir. Bir başka yerde kanser uru “vücudu parça parça yiyip bitiren melankolik bir yumrudur.” A.g.e, ss. 11-12. “Kanser şeytani bir gebeliktir.” A.g.e, s. 16. “Kansere karşı ‘savaş’, ‘haçlı seferi’ düzenlenmiştir; kanser, ‘katil’ hastalıktır; kanserli olan insanlar ‘kanser kurbanları’dır. Görünüşe bakıldığında, sanık konumunda olan bizzat hastalıktır. Ayıplanmayı hak ettiğı söylenen kişi de, kanser hastası. Hastalıkla ilgili yaygın şekilde inanılan psikolojik teoriler, gerek hasta düşmenin gerekse iyileşmenin nihai sorumluluğunu talihsiz hastalara yükler. Dolayısıyla, kanseri basit bir hastalık olarak değil, şeytani bir düşmanmış gibi görme eğilimi, kanseri sadece ölümcül bir hastalık değil, aynı zamanda utanılası bir hastalık durumuna getirmektedir.” Bkz, A.g.e, ss. 64-65. “Kanseri tarif etmekte başvurulan dil de farklı bir ekonomik katastrofu çağrıştırmaktadır: Düzenlenmemiş, normal olmayan, tutarsız bir büyüme.”A.g.e, s. 70. “Tedavinin de askeri bir havası vardır: Radyoterapi, hava savaşından alınan metaforlara başvurur; hastalar, toksik ışınlarla ‘bombardımana tutulur’. Kemoterapi de zehirlere başvurarak kimyasal savaşı rehber edinmiştir.” A.g.e, s. 72. Bilim sosyolojisinde hastalığı metafor olarak ele alan bir çalışma için bkz, Martin, Emily, “Toward an Anthropology of Immunology: The Body as Nation State”, *The Science Studies Reader*, ed. Mario Biagioli, Routledge, New York and London, 1999, ss. 358-369.

retorik bir faaliyet olduğunu söylemek aynı zamanda sosyal bir fenomen olduğunu söylemektir. Dil ve retorik sosyal fenomenlerdir.

Bu noktalardan yola çıkarak Birinci Bölüm’de ısrarla “ortodoksi”, “heresy”, “ortodoks”, “heretik”, “sapkın” (metinde “şarlatan”), “norm”, “kriter”, “devrim” gibi sosyolojik anahtar kavramları, yani sosyal bilimler retoriğini kullanarak Türkiye’deki kurumlaşmış/müesses bilim ve bilimsel kurumlar hakkında ipuçları vermeyi denedik. Kabul edilmelidir ki ortodoks bilim ya da bilimsel ortodoksi kurumlaşmış bilimdir. Bilimsel ortodoksiyi genellikle bilimsel kurumlar temsil eder. Bu yüzden bilimsel kurumların ve dolayısıyla bilimsel ortodoksinin Türk toplumundaki yeri konusunda ve çalışmamıza hazırlık kabilinden ön bilgiler verilmelidir. Türkiye’de kurumlaşmış bilimin çalışmamız açısından vurgulamamız gereken temel karakteristiklerinden biri politik kimliği ve fonksiyonudur. Modern bilimin Türkiye’deki tesisi hamlesi ya da kurucu hamlesi politik bir hamledir; bilim kurumlarının tesisi politik bir kararı gerektirmiştir. Bu, 1933 üniversite devriminde ya da reformunda politikacıların verdikleri bir karar anlamında politik bir karardır. Bu kararlar temel ve yegâne bilim kurumu olan üniversitenin toplumdaki yeri ve görevleri de belirlenmiştir. Yeri toplumun marjinedir. Birinci ve asli temel görevi Türk toplumunu modernleştirmek; ikinci görevi, yani tali görevi bilim yapmaktır. Bu şu anlama gelir: Bilim ve içeriği toplumu dönüştürmekte bir araç olarak kullanılmalıdır. Üniversitenin bu konumu 1933’ten günümüze kadar ihtilafli bir konu olmaya devam etmiş ve hep politik tartışmaların gündemindeki yerini korumuştur.²⁴ Bunun tipik göstergesi Türkiye’deki sonu gelmez YÖK tartışmalarıdır. Sözünü ettiğimiz bölümde bunu, Hüseyin Batuhan’ın *Bilim ve Şarlatanlık* adlı kitabında sergilediği görüşlerden yararlanarak takdim etmeye çalıştık; çünkü daha sonraki bölümlerde de görüleceği üzere bu analizin Nerium Oleander ihtilafı ya da kemoterapi-immünoterapi ihtilafıyla ilgili örtülü ve açık imaları vardır.

İkinci bölümde, bu çalışmanın adına ve konusuna temel teşkil eden “bilimsel ihtilaflar”ı ele aldık. Aslında “ihtilaf” kavramı, topluma ve sosyal fenomenlere teşmil

---

²⁴ Arslan, Hüsamettin, “Aydınlanmış Devlet Patronluğunda Bilim: 1933 Türk Üniversite Devrimi ve Sürgün Alman Bilim Adamları”, *Uluslararası Türkiye’deki Sürgün Alman Bilim Adamları 1933-45 Sempozyumu*, İstanbul, 5-7 Aralık 1997. Bu metnin kısaltılmış bir versiyonu için ayrıca bkz., “Aydınlanmış Devlet Himayesinde Bilim: 1933 Türk Üniversite Devrimi ve Sürgün Alman Bilim Adamları”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 13-14 (Ayrı basım), İstanbul, 2003.

edilerek de kullanılabilir güç ve kapsamda bir kavramdır. İnsan ve toplum hayatı her durumda ihtilafıdır. İnsani ve sosyal problemler de bilimsel problemler gibi ihtilafardan doğarlar. Sosyal değişimin itici gücü ihtilaflardır. Her anlamda rekabet ve savaş bile ihtilaf kavramıyla açıklanabilir. Çok sayıda örnek verilebilir: Modernitenin doğuşunu hazırlayan ortaçağ ile modernler arasındaki ihtilaf, dinde put kırıcılarla puta tapanlar arasındaki ihtilaf, ışığın parçalar halinde mi, çizgiler halinde mi yayıldığı sorusu etrafında dönen ihtilaf, “bireycilik” ile “toplumculuk” arasındaki ihtilaf, sosyolojide toplumu toplum yapan şeyin “çatışma” mı, yoksa “denge” mi olduğu sorusu etrafında dönen ihtilaf vs vs. Bu kavramdan yola çıkan yaklaşımın cevap veremeyeceği soru şu olabilir: İhtilafı da ihtilaf kavramıyla açıklayabilir miyiz? Bu soruya cevap vermeye kalkıştığımızda, ihtilafı da ihtilaflarla açıklamaya kalkıştığımızda sonuç gelmez bir geriye çekilişle (regression) karşı karşıya kalırız. Burası düşünmenin durduğu yerdir. İhtilaf yaklaşımı başka yaklaşımları göz ardı etmez; yalnızca yaklaşımlar arasında bir hiyerarşi kurar ve ihtilaf yaklaşımını ön plana çıkarır. Çalışmamızın üçüncü bölümünde de görebileceğimiz gibi ihtilaf çok yönlü bir ilişkidir. Her ihtilaf ihtilafa müdahil çok sayıda sosyal aktörü, sosyal faili içerir. Ona sosyalitesini armağan eden budur.

Elinizdeki metin ihtilaf kavramından ya da yaklaşımından hareketle yazılmış ilk metin değildir. Bilim sosyolojisi literatüründe ihtilaf kavramından yola çıkılarak yapılmış çok sayıda sosyolojik bilim incelemesi vardır. Çalışmamızın retorik boyutu gereği, yani ikna amacı gereği bu sosyolojik incelemelerin birkaçından örnek olarak ana hatları ile söz ettik: Boyle-Hobbes (Hava Pompası) ihtilafı, Yaradılış-Evrim ihtilafı ve Laetrile ihtilafı. Özellikle de Laetrile ihtilafı farklılıklar içerse de (Laetrile ihtilafında Nerium Oleander ihtilafının aksine yalnız ortodoks taraf değil, ihtilafa müdahil bütün taraflar birbirine nispeten yakın güçte pozisyonlar işgal eder) bu çalışmanın konusu olan Nerium Oleander ihtilafının anlaşılması bakımından çok önemlidir.

Üçüncü bölüm çalışmamızın daha fazla “empirik”, daha az “teorik” bölümüdür. Bu bölüm bir vak’a incelemesi (case study) dir. Yukarıda ana hatlarıyla verdiğimiz Nerium Oleander vak’asını ya da ihtilafını mümkün merteye empirik delillerle ortaya koymayı denedik. Yönetmenliğini George Miller’ın üstlendiği, 1992 yapımı *Lorenzo’nun Yağı* (Lorenzo’s Oil) filmi model olarak kullandık ve filmin bu çalışma

ve bölüm için anlamlı olabilecek diyaloglarını metnin alt kısmında tablo içinde ayrı bir metin halinde sunduk. Bölümün bu film metniyle birlikte okunmasının çalışmamızın anlaşılmasını kolaylaştıracağını düşündük. Tıpkı filmdeki gibi, ancak sosyal bilimler retoriğine başvurarak metnimizdeki ihtilafın faillerinin ve sosyal aktörlerinin (bilim adamları, hukukçular, politikacılar, doktorlar, bilimsel kurumlar, medya) ihtilaftaki konumlarını tespit ettik ve ihtilafı, bu konulardan ve konular arası ilişkilerden hareketle yorumladık. Bu ihtilafın ima ettiği bilimsel kültürel ve politik sonuçlara ulaştık. Bu bölüm özellikle de bilimin en teknik konularının dahi nasıl sosyal, kültürel ve politik imalara sahip olduğunun empirik delillerini sunması bakımından önemlidir. Örneğimizde çok teknik ve bilimsel bir sorun (Nerium Oleander ve Anvirzel) ihtilaf süreci içinde zamanla bilimsel ve teknik bir sorun olmaktan çıkarak politik, ekonomik ve kültürel bir soruna dönüşmüştür.

Çalışmamızın Türkiye’de bilimin ve bilimsel faaliyetin anlaşılmasına bir mini katkı olabileceğini ümit ediyoruz.

BİRİNCİ BÖLÜM

ORTODOKSLAR, HERETİKLER, BÜYÜCÜLER VE ŞARLATANLAR

Dernek üyeleri gizlice toplanacaklardır: derneğin kendi şarkıları, şarap dökme merasimleri, sevgi ziyafetleri olacaktır. Belli bir merasim yapılacak, bir başkan (rahip yerine) kutsal metinler okuyacak, mü'minler şarkı ile mukabele edeceklerdir. Bu yoldaşların, biraderlerin toplantı salonuna John Toland'la birlikte gidelim, bakalım ne işiteceğiz!

BAŞKAN: Toplantımız mutlu geçsin.

ÖBÜRLERİ CEVAP VERİR: Bir Sokratik Dernek kuruyoruz.

BAŞKAN: Felsefe neşvünema bulsun.

CEVAP : Ve güzel sanatlar

BAŞKAN: Susunuz! Bu topluluğumuz ve onun içinde düşünülen, konuşulan, yapılan ne varsa, hepsi de akıllı kişilerin üç dileğiyle takdis olsun: Hakikat, Hürriyet ve Sıhhat.

CEVAP: Şimdi ve her zaman.

BAŞKAN: Kendimizi eşit ve kardeş sayalım.

CEVAP: Ve yoldaş ve dost.

Bakınız, dini ortadan kaldırmak için herkesten çok gayret gösteren bir adam kendine göre bir mabed kurmaktadır.²⁵

Nerium Oleander ihtilafında, ihtilafın taraflarından biri diğerini, yani bilimsel ortodokslar yenilik veya “keşif” iddiasında bulunan Dr. Ziya Özel’i “şarlatan” kategorisine yerleştirerek mahkum eder. O, en iyi durumda heretik, en kötü durumda “şarlatan”dır. Fakat biz önce bu düşünme tarzını ana hatlarıyla özetlemeyi denemeliyiz.

Modernite sürecinin “modern” en iyi formülasyonu olan Aydınlanma düşüncesinin, Aydınlanma düşüncesini hayata geçirmeyi “ideal” olarak benimseyen “aydınlanmış” politikacıların ve toplum mühendislerinin en büyük düşü rasyonel, bilimsel, gelenekten, dinden, hurafeden, mit ve büyü’den, başka bir deyişle “irrasyonel”

---

²⁵ Hazard, Paul, *Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme*, çev. Erol Güngör, Ötüken, İstanbul, 1996, s.280-281.

unsurlardan arınmış bilimsel ve rasyonel bir toplum yaratmaktı. Konuyla ilgili metinlerde buna genellikle “Aydınlanma Projesi” diye atıfta bulunulur.²⁶ Bu anlayışa göre akla ve bilime uygun her şey kabul edilmeli, “bilim dışı” ve “akıl dışı” her şey reddedilmelidir. Aydınlanma projesi “olması gereken” bir şeye, yani “ideal” olana, bir “ütopya”ya vurgu yapar; “reel” olana değil. Reel olan bu idealle örtüşmeyen bir seyir izlemiştir. Modern toplum kendi irrasyonelitesini, “modern” irrasyonelite formlarını yaratmıştır. Aşağıdaki tartışma böyle bir önkabulden ortaya çıkar: Geleneğin, hurafenin, büyüünün, heretiklerin ve şarlatanların olmadığı bir toplum, yukarıda sözünü ettiğimiz ve Aydınlanmacı mentalitenin de kabul ettiği üzere bir “proje”, bir “düş” ve bir “ütopya”dır. Aslında ister geleneksel ister modern toplumu toplum yapan temel unsurlarından biri de “irrasyonelitesi”dir. Geleneksiz, hurafesiz toplum olamaz. Daha yerinde bir söyleyişle rasyonelite ve bilim yalnızca irrasyonelite formlarının varolduğu yerde anlamlı olabilir.²⁷

Bu bölümü entelektüel literatürde geçerliliği zımnen genel kabul görmüş sosyolojik ve sosyolojik analize elverişli “ortodoks”, “heretik” ve “şarlatan” terimleriyle ve terimleri üzerine inşa edeceğiz. Rahatça anlaşılabilmesi gibi bu kavramlar “deney”, “gözlem”, “yer çekimi”, “enerji”, “atom” gibi “bilim içi” değil, “bilim dışı” kavramlardır. Böylece bilimden, bilimi bilimle açıklayan totolojik bir bakış açısından değil, kendisi dışında bir şeyden; “bilim dışı” bir bakış açısından hareketle söz edebileceğiz. Bilim ve bilim adamları doğal dünya hakkında konuşurlar; bilim hakkında değil. Bilim hakkında konuşma imtiyazına günümüz dünyasında bilim hakkında inceleme yapan “bilim felsefesi”, “bilim sosyolojisi”, “bilim antropolojisi”, “bilim psikolojisi” gibi araştırma alanları sahiptir.²⁸ Elinizdeki metin bilime sosyolojik bir

---

²⁶ Aydınlanma hakkındaki literatür çok geniştir. Fakat biz burada birkaç önemli metne atıfta bulunmakla yetineceğiz: Dorinda, Outram, *The Enlightenment*, Cambridge University Press, Cambridge, 1997; Gay, Peter, *The Enlightenment: The Rise of Modern Paganism*, W.W. Norton&Company, New York and London, 1995; Bauman, Zygmunt, *Yasa Koyucular ile Yorumcular*, çev. Kemal Atakay, Metis, 1996, ss. 7-100.

²⁷ İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Batılı entelektüeller Aydınlanma Projesi’ni eleştiriye tabi tutmuşlardır ve çok geniş bir Aydınlanma Projesi eleştirisi literatürü vardır. Özellikle de Alman ve İtalyan Aydınlanması çok güçlü Aydınlanma Projesi eleştirileri içerir. Ancak çalışmamızın sınırlarını aştığı için bu metinde değinerek geçmekle iktifa edeceğiz. Konuyla ilgili çalışmalardan biri için bkz., Rosenau, Pauline Marie, *Post-Modernizm ve Toplum Bilimleri*, çev. Tuncay Birkan, Bilim ve Sanat Yayınları/Ark, Ankara, 1998.

²⁸ Türkçede bilim felsefesi ve bilim tarihi hakkında çok sayıda kitap bulmak mümkündür ve profesyonel Türk okuru bu metinlere aşinadır. Fakat diğer üç alanın literatürü henüz bilinmemektedir. Burada ipucu

perspektiften bakmayı hedefliyor. Bu perspektifin temel varsayımını şöyle formüle edebiliriz: Bilim toplum içi sosyal bir fenomendir; toplum bilimin “Lebenswelth”i²⁹, genel kontekstidir. Sosyoloji kendi yaklaşımlarını kullanarak toplumun başka kurumlarından söz ettiği gibi toplum içi bir kurum olan bilimden de söz edebilir. Bir yanlış anlaşılmaya yol açmamak için sosyolojik yaklaşımın kendisinin de sözünü ettiği şeyler gibi Lebenswelth’te yer aldığını ve bu Lebenswelth içinden konuştuğunu teslim etmeliyiz.

“Ortodoks”, “heretik” ve “şarlatan” gibi terimler bilimsel dünyada ne olup bittiğini anlamakta bize kılavuzluk edebilir. Ortodoks kavramı *ortho* ve *doxein* köklerinden türemiştir. *Ortho* doğru, *doxa/doxein* kanaat, yargı/yargılama/hüküm, kural ve bilgiye karşıt olarak sanı, takdir veya inanç anlamlarına gelir. Ortodoks kavramı Latince *Orthodoxus*, Grekçe *Orthodoxein*’den gelir. Ortodoksi, ortodoks olma durumunu; özellikle dini inanç ve uygulamada hakikatin/doğrunun resmi formuna/formülasyonuna bağlılığı; ortodoks inanç veya pratiği ifade eder. Ortodoksi homojeniteyi, sürekliliği, geleneği ve sağduyuyu (common sense) çağrıştırır. Sıfat formunda ortodoks, ortodoksiyi savunan kişi demektir. *Heresy* ortodoksinin karşıtıdır. Latince *haeresis*, Grekçe *hairesis*’den türemiştir. Kurumlaşmış dogmaya, egemen teoriye ya da kanaatlere karşıt görüşleri dile getirir. Heretic/heretik Grekçe *hairetikos* Latince *haereticus* kavramlarından türemiştir. Ortodoksi karşıtı görüşü, kurum ya da

---

olması açısından birkaç bilim sosyolojisi, bilim psikolojisi ve bilim antropolojisi metnini örnek olarak gösterebiliriz. Bilim psikolojisi için Barry Gholson, William R.Shadish. JR, Robert A. Neimeyer, Arthur C.Houts (eds.), *Psychology of Science: Contributions to Metascience*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, New Rochelle, Melbourne Sydney, 1989. Bilim antropolojisi için Hess, David J., *Science&Technology In a Multicultural World: The Cultural Politics of Facts&Artifacts*, Columbia University Press, New York Chichester, West Sussex, 1995. Bilim sosyolojisi literatürü çok daha zengindir. Birkaç örnekle yetinelim, Bernard Barber and Walter Hirsch (eds.), *The Sociology of Science*, The Free Press, New York, Collier-Macmillan Limited, London, Toronto, Ontario, 1967; Barry Barnes and David Edge (eds.), *Science in Context: Readings in Sociology of Science*, The Open Univeristy Press, Milton Keynes, 1982. Daha meraklı profesyonel okurların ilgili alanlarda kısa bir internet araştırması yapması bu konudaki kuşkuvarı kolayca ortadan kaldırabilir.

²⁹ Lebenswelth Alman felsefesinin temel terimlerinden biridir. “Hayat dünyası” anlamına gelir. Bu felsefi yaklaşımda insan ve toplum hayatındaki her şey bu Lebenswelth içinde gerçekleşir. Lebenswelth’in dışı yoktur; Newton da, Einstein da, oksijen teorisi de, parçacık teorisi de oradadır. Önce Lebenswelth vardır, sonra başka şeyler gelir; tersi değil. Lebenswelth ya da hayat dünyası kavramı için bakınız, Gadamer, Hans-Georg, *Hakikat ve Yöntem*, çev.Hüsamettin Arslan-İsmail Yavuzcan, Paradigma, İstanbul, 2008, s. 169, 344; Wachterhauser, Brice R., “Söylediğimiz Şey Olmamız Gerekir mi? İnsan Bilimlerinde Hakikat Üzerine Gadamer”, *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler: Gadamer-Habermas, Gadamer-Ricoeur, Gadamer-Derrida Tartışması*, ed.- çev.Hüsamettin Arslan, Paradigma, İstanbul, 2002, s. 140; Habermas, Jürgen, “Gadamer’in Hakikat ve Yöntemi’nin Eleştirisi”, A.g.e, s. 217,202.

kişiyi ifade eder. Sosyolojideki karşılığı “sapkın”dır. Şarlatan kelimesinin etimolojisi ise İtalyanca *ciarlare* (gevezelik etmek) fiiline ve *ciarlatan*³⁰ kelimesine dayanır. Bu kelimenin arkaik kullanımı şüpheli/belirsiz tedavi çığırkanına göndermede bulunur. Diğer anlamları da özellikle tıp bilimiyle/hekimlikle sıkı bir ilişki içindedir: *Quack*/sahte doktor, hastalarını *empirik* prosedürleri/işlemleri ölümle sonuçlanan kişi, medikal bilgide hak iddia eden veya medikal bilgiye hile bulaştıran kimse, bilgi ya da yetenek/beceri karşısında yaygaracı ya da gösterişli/şatafatlı/tantanalı sahte/hileli iddialar ileri süren kişi vb. İngilizce şarlatan anlamına gelen *fraud* (hilekar/sahtekar) kelimesi *rogue* (düzenbaz/dolandırıcı) kelimesinin yerini almıştır. *Rogue* kelimesi aynı zamanda bilgisi olmadan/öğrenmeden veya vicdansızca/vicdana önem vermeksizin/endişe duymaksızın ya da aynı anda hem bilgiyi hem de vicdanı önemsemeksizin iddia ortaya atan kişi anlamlarına gelir. Empirik kavramı Latince *empiricus*, Grekçe *empeirikos*'tan gelir ve teorik ve felsefi bütün mülahazaları hiçe sayarak pratiğini yalnız deneye/deneyime dayandıran eski bir hekim tarikatının/cemaatinin üyesi anlamına gelir. Arkaik anlamda “quack” ve “charlatan”, yani bilimin ve kabul gören/makbul pratiğin kurallarını umursamayarak ve onlardan saparak/sapan bir yaşama yolunu seçen kişidir. Eski anlamıyla şarlatan aynı zamanda, empirik bir metot izleyen ve pratik/uygulamalı deneyime/tecrübeye güvenen/bel bağlayan kişidir.³¹ “Şarlatan” kelimesinin “empirik prosedürler” kullanan kişi anlamına geldiğini belirtmek, şarlatan kelimesinin bilimle ve medikal yöntemlerle ironik ilişkisini göstermek bakımından anlamlıdır/önemlidir.

Bu kavramlar klasik sosyolojinin temel kavramı “norm” la ilişkilendirilebilir. Bu durumda norma uygun davranış, yani normatif ya da “normal” davranış ortodoksiye ve ortodoksa, “heretik” ve “şarlatan” kavramları ise “a-normal” davranışa tekabül eder. Toplum, düzenini norma uygun davranışa borçludur. Norm “sosyal kontrat”, “sosyal

---

³⁰ Pekçok etimolog *ciarlatano* kelimesinin İtalya'daki Cerreto yerlilerine verilen Cerretano adından ve *ciarlare* fiilinden geldiğini kabul eder. Cerreto İtalya'da bulunan bir köydür ve bu köyün özelliği bir zamanlar tedavi, teşhis yöntemleri farklı ve tartışmalı oldukça fazla sayıda hekim yetiştirmiş olmasıdır. Bu kontekstte kelime giderek pejoratif bir anlam (gevezelik eden kişi) kazanmış ve İtalyancadan Fransızcaya *charlatan* olarak geçmiştir. Bkz, <http://www.bilgipasaji.com/forum/baska-yere-sigmayanlar-222/12712-sarlatan-deyimi.html>.

³¹ Peters, Francis E., *Antik Yunan Felsefesi Sözlüğü:Tarihsel Bir Okuma*, çev.-haz., Hakkı Hünler, Paradigma, İstanbul,1.Baskı, 2004; *Webster's Third New International Dictionary*, Merriam-Webster Inc., Publishers, Springfield, Massachusetts, U.S.A., 1986.

sözleşme”dir. Demek oluyor ki toplumun düzenini sağlayan şey ortodoksdir. Anormal davranış düzen bozucu, kural yıkıcı, patolojik ya da anomik davranıştır. “Anormal” davranış kaçınılmazdır, çünkü “normal” davranış vardır; normal davranış kaçınılmazdır, çünkü anormal davranış vardır. Bunlar birbirlerini var eden ve anlamlı kılan karşıtlıklardır. Normsuz toplum da normların çiğnenmediği toplum da düşünülemez.

Sözün gelişi herkesin normlara harfiyen uyduğu bir toplumda toplumun yeni şartlara adapte olarak varlığını sürdürmesi mümkün değildir. Toplum normları çiğnendiği için değişir. Yenilikler normlar çiğnendiği için mümkündür. Bir normu çiğnemek yeni bir norm koymaktır. Normlar kurallar; kurallar kriterlerdir. Norm kriterdir. Bu terimlerin politik terminolojide muadilleri vardır. Ortodoks “normal”dir; ortodoksi “düzen”dir. Normal ortodoks, konformist, konservatiftir ve statükoyu temsil eder. Bu durumda heretik yenilikçi ve non-konformisttir. Bu kavramları çalışmamızın terminolojisine tercüme edebiliriz: Heretikler ve şarlatanlar anormaller, yıkıcılar, non-konformistler ve yenilikçilerdir. Şarlatanın konumu biraz farklılık gösterebilir. Şarlatan bilimsel ortodoksi açısından “kriminal”e çok yakın bir konumda durur. Bilimsel şarlatan bilimsel “kriminal”dir.³²

Yukarıda yaptığımız açıklamaları artık bilime taşıyabiliriz. Bilimsel ortodoksi nedir? Bilimde ortodoks ya da heretik olmak ne demektir? “Şarlatan”a heretik ve ortodoks kavramları açısından bir yer bulmak mümkün müdür? Eğer bilimin içeriğini büyük bilimsel keşifler oluşturuyorsa bu heretik-ortodoks tartışmasında büyük bilimsel keşiflerin ve bu keşifleri yapan büyük bilim adamlarının yeri nedir? Bilimi yalnızca ortodoks bilim ve bilim adamı temsil ediyorsa, bilimde heretik’in ve heretik bilimsel anlayışların yeri nedir?

Her çağın biliminin kendine has bir ortodoksisi vardır. Modern bilimsel ortodoksi ana hatlarıyla şu şekilde formüle edilebilir: Dine, mitolojiye, büyüye, hurafeye, geleneğe inanca karşıt ve alternatif bir şey olarak bilime inanç (buna göre insanlık için

---

³²Sosyolojide norm tartışmasının başka boyutları da vardır. Sosyologlara göre normlar “yukarıya doğru” da, “aşağıya doğru” da çiğnenebilir. Normları aşağıya doğru çiğneyen davranış “kriminal” davranıştır. Normları yukarıya doğru çiğneyen davranışı her toplum “tolerans kapasitesi” ne göre onaylayabilir ya da ödüllendirebilir. Fakat bu açıklamada da sorun vardır. Hangi davranışın aşağıya doğru norm çiğneme, hangi davranışın yukarıya doğru norm çiğneme olduğunu kim, nasıl ve hangi kriterlere göre belirleyecektir. Burada da ortodoks ve heretik kriterlerden söz edilebilir. Ayrıca sosyologlara göre normların çiğnenmediği toplumlar sosyal mobilité bakımından zayıf toplumlardır.

bilimden başka hiçbir kurtuluş yolu yoktur). Bilim ve bilimsel bilgi “rasyonel”; bilim dışı sistemler ve dünya görüşleri “irrasyonel”dir. Bilim akla, deney ve gözleme dayanır. Yani hem rasyonel hem de empiriktir. Görünüşte ve ayrıntıda farklı olsalar bile bütün bilimler aslında “bir”dirler. Sosyal bilimler dahil bütün bilimler matematik temelinde ya da matematiğin şemsiyesi altında birleştirilebilirler. Bilimsel olanla bilimsel olmayı (irrasyoneli, geleneği, dini, mitolojiyi, metafiziği, hurafeyi, büyüü) birbirinden ayırmamızı sağlayacak rasyonel, bilimsel ve evrensel kriterler bulmak mümkündür ya da vardır. Bilimde normların normu “Akıl” normudur. Akıl en kuşatıcı ve en büyük normdur. Bilimsel yöntemler de normlar olarak işleyebilir. Bilim, bilim adamı ve bilimsel bilgi objektif ve tarafsızdır. Ve başka her tür bilgi subjektiftir, taraflıdır ve reddedilmelidir. Toplum ve kurumları bu ortodoksi temelinde yeniden inşa edilmelidir.³³ Bu bilimsel ortodoksi formu farklı şekillerde de formüle edilmiştir. Bir bilim sosyologunun yapmış olduğu bilimsel ortodoksi formülasyonunu çalışmamız açısından yararlı buluyoruz. Bu formülasyona göre bilim hakkındaki ortodoks görüş bilimsel/teknolojik alanla politik alan, “reel bilim” ile “bilim dışı” (trans-science) arasında kesin ayrımlar yapar. Yine bu anlayışa göre bilimsel bilgi, doğanın kesin cevaplar vereceği, metodolojik açıdan sağlam sorular sorularak keşfedilir. Bilim adamlarının ve teknologların sosyal sorumlulukları anahtar sorundur; bilim ve teknoloji lineer olarak gelişir; bilim ve teknolojinin gelişimi ile etkileri birbirinden ayrı düşünülmelidir; bilim ve teknoloji toplumu belirler; toplum bilim ve teknolojiyi belirlemez.³⁴

Bilimsel ortodoksi bir normlar ve kriterler ortodoksisidir. Bilim sosyolojisi literatüründe yoğun bir norm tartışması vardır. Bu tartışmayı gündeme getiren sosyologlardan biri Robert K. Merton’dır. Merton bilimsel normlar listesi yapar:

---

³³ Arslan, Hüsamettin, “Yöntemizm, Bilimizm, Sosyal Bilimler ve Entelektüeller”, Yayınlanmamış Doçentlik tezi, s. 25; Arslan; Hüsamettin, “Pozitivizm: Bir Bilim İdeolojisinin Anatomisi”, *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu*, ed. Sebahattin Şen, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1995, s. 564; Chalmers, Alan F., *Bilim Dedikleri: Bilimin Doğası, Statüsü ve Yöntemleri Üzerine Bir Değerlendirme*, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yay, İst, 2008, s. 9; Topdemir, Hüseyin Gazi ve Unat Yavuz, *Bilim Tarihi*, Pegem Akademi Yayınevi, İstanbul, 2008, ss. 6-7; Barbour, Ian G., *Bilim ve Din: Çatışma, Ayrışma, Uzlaşma*, çev. Nebi Mehdi ve Mübariz Camal, İnsan Yay., İst, 2004, s. 32.

³⁴ Bijker, Wiebe E., “Understanding Technological Culture Through a Constructivist View of Science, Technology and Society”, *Visions of STS: Counter Points in Science, Technology and Society Studies*, (Eds.), Stephen H., Cutcliffe, And Carl, Mitcham, State University of New York Press, Albany, 2001, ss. 22-23.

Üniversalizm, komünalite, tarafsızlık, organize olmuş şüphecilik, özgünlük, tevazu, rasyonellik, bireycilik.³⁵ Merton'un bu listeyi yapma amacı farklı olsa da bu listenin bilimsel ortodoksinin normlarını ve kriterlerini veren bir liste olduğunu düşünebiliriz. Nitekim başka bir bilim sosyologu bilimde bu normlarla çatışan başka bir dizi bilimsel norm önerisinde bulunmuştur: İrrasyoneliteye inanç, bilime bağlılık, topluma bağlılık, kendi çıkarlarını düşünme vb.³⁶ Bir başka norm tartışması sosyoloji donanımlı bilim tarihçisi ve felsefecisi Thomas Kuhn'un metinlerinde karşımıza çıkar. Kuhn'daki temel ayrım "normal" bilim ile "a-normal"/"norm-dışı bilim"/"devrimci bilim" arasındadır. Normal bilim ortodoks ve statükocudur. Çünkü normal bilim egemen paradigmanın normlarına uygun bilimdir. Devrimci bilim ise anormal, heretik, non-konformisttir. Devrim dönemleri yenilik ve radikal değişme dönemleridir. "Normal" bilimde de yenilikler mümkündür, fakat bu yenilikler paradigma-içi, yani ortodoksi içi yenilikler, mevcut ortodoksiyi ya da paradigmayı takviye eden, genişleten yeniliklerdir. Bilimde "normal" dönemler bilim adamlarının normlara uyduğu – aynı zamanda "gelenekçi" – ; "devrim" dönemleri normların çiğnendiği – bilim adamlarının "put kırıcı" olduğu – dönemlerdir.³⁷ Bilim felsefecisi Feyerabend normları bilimsel yöntemlerle eşitler ve normlar konusunda radikal bir tavır takınır. Ona göre bilimsel keşif bilimsel normların çiğnendiği yerde gerçekleşir. O bunu Galileo örneğinde göstermiştir. Galileo yaptığı keşif konusunda muhataplarını ikna etmek için bilim dışı yöntemlere başvurmuştur: Propaganda, retorik vb. gibi yöntemlere.³⁸

Tekrar dile getirmek gerekirse egemen bilim görüşü "egemen" olduğu ve yaygın kabul gördüğü için bilimsel ortodoksidir. Ortodoksi, "ortodoksi" olması dolayısıyla refleksivite ve eleştiriden yoksundur. Daha yerinde bir ifadeyle ortodoksi içinde

---

³⁵ Arslan, Hüsamettin, *Epistemik Cemaat: Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi*, Paradigma, İst, 2007, s.97.

³⁶ A.g.e, ss. 99-100.

³⁷ Kuhn'un bu konudaki görüşleri için bakınız, Kuhn, Thomas S., *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, çev. Nilüfer Kuyaş, Alan Yay, İst, 2003, ss. 67-126; 156- 175; Kuhn, Thomas S., *Asal Gerilim: Bilimsel Gelenek ve Değişim Üzerine Seçme İncelemeler*, çev. Yakup Şahan, Kabalıcı Yayınevi, İst, 1994, s. 206,217, 274, 275, 324, 326, 327, 417, 418; Barnes, Barry, T. S. *Kuhn ve Sosyal Bilimler*, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma, İst, 2008, ss., 76-96; Chalmers, Alan F., *Bilim Dedikleri: Bilimin Doğası, Statüsü ve Yöntemleri Üzerine Bir Değerlendirme*, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma, İst, 2008, ss. 139-156; Kuhn, Thomas S., "Keşfin Mantığı mı Yoksa Araştırmanın Psikolojisi mi?", *Bilginin Gelişimi&Bilginin Gelişimiyle İlgili Teorilerin Eleştirisi*, eds., Imre Lakatos-Alan Musgrave, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma, İstanbul, 1992, s. 2,8; Kuhn, Thomas S., "Eleştirmenlerime Cevaplar", A.g.e, s. 298, 300, 306.

³⁸ Feyerabend, Paul, *Yönteme karşı*, çev. Ertuğrul Başer, Ayrıntı Yay, İst, 1999, ss. 163-175.

eleştiriyile ortodoksiye heretik eleştiri farklı eleştirilerdir. Ortodoksi içinde eleştiri hiçbir zaman ortodoksiyi ortodoksi yapan temel önkabülleri, varsayımları, kriterleri, normları ve yöntemleri hedef almaz.

Batı’da bilimsel ortodoksiyle Türkiye gibi bilimi dışarıdan almış toplumlardaki bilimsel ortodoksiler tarihsel modernleşme süreçlerinin belirleyici olması ölçüsünde farklılıklar gösterir. Türk toplumunun elitleri Türkiye’nin modernleşmesi sürecinde modern Batı bilimini Türkiye’ye taşıırken³⁹ bu ortodoksi formunu içselleştirdikleri için Türkiye’de egemen bilimsel ortodoksi ana çizgilerinden birçoğu itibariyle temelde modern Batı’daki bilimsel ortodoksi formudur. Bu kaçınılmaz bir şeydir; çünkü toplum içi faktörlerin ürünü olmayan büyük uygarlık dönüşümleri ortodoksi formlarının benimsenmesiyle gerçekleşir. Bazen karşımıza başka adlar altında çıksa bile Türkiye’deki egemen ortodoksi formunun adı pozitivismdir.⁴⁰ Bilim, bilim adamı, bilimsel bilgi pozitiftir. Ve başka her şey negatiftir. Bilim pozitif, din, metafizik, dil, şiir, gelenek ve hurafe negatiftir. Batı literatüründe ortodoks bilim görüşüne bazen “standart görüş”, bazen “received view⁴¹/genel kabul gören anlayış” denir. Daha sistematik bir adlandırmayla günümüzde bilimsel ortodoksi bilimizmdir (scientism).⁴²

---

³⁹ Modern Batı biliminin ve pozitivismin Türkiye’ye taşınması konusunda bkz, Arslan, Hüsametdin, “Bilim, Bilimsel Bilgi ve İktidar”, *Akademi ve İktidar*, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Ankara, 2003, ss. 56-58; Kafadar, Osman, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, Vadi Yayınları, Ankara, 1997, ss. 63-66, 155-158, s. 141, 142, 148.; Lewis, Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, çev. Metin Kıratlı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2004, ss. 454-457; Arslan, Hüsametdin, “Aydınlanmış Devlet Patronluğunda Bilim: 1933 Türk Üniversite Devrimi ve Sürgün Alman Bilim Adamları”, *Uluslararası Türkiye’deki Sürgün Alman Bilimadamları 1933-45 Sempozyumu*, İstanbul, 5-7 Aralık 1997; Bahadır, Osman, *Cumhuriyetin İlk Bilim Dergileri ve Modernleşme*, İzdüşüm Yay, İst, 2001; Özata, Metin, *Atatürk, Bilim ve Üniversite*, Tübitak, Ankara, 2007; Genel kabule göre bu taşıma işleminin izleri Tanzimat’a kadar sürülebilir. Bu konuda bkz., İhsanoğlu, Ekmeleddin, *Osmanlılar ve Bilim: Kaynaklar Işığında Bir Keşif*, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2007, s.224; Lewis, Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, ss.55-66.

⁴⁰ Pozitivizmle ilgili şu çalışmalara bakılabilir: Hess, David J., *Science Studies: An Advanced Introduction*, New York University Press, New York and London, 1997, ss. 8-15; Chalmers, Alan F., *Ag.e*, ss. 9-24. Arslan, Hüsametdin, “Pozitivizm: Bir Bilim İdeolojisinin Anatomisi”, ss. 541-583; Arslan, Hüsametdin, “Yöntemizm, Bilimizm, Sosyal Bilimler ve Entellektüeller”, ss.21-33; Adıvar, A. Adnan, *Tarih Boyunca İlim ve Din (Bilim ve Din)*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994, ss. 331-340.

⁴¹ (Ed.) Suppe, Frederick, *Structure of Scientific Theories*, The Board of Trustees of University of Illinois, U.S.A, 1974 Bu kitabın tümünde bilim hakkındaki “received view”in, bizim adlandırmamızla ortodoks bilim anlayışı ele alınır.

⁴² Arslan, Hüsametdin, “Pozitivizm: Bir Bilim İdeolojisinin Anatomisi”, ss. 559-565. Bilimizle ilgili detaylı bir okuma için bkz, Arslan, Hüsametdin, “Yöntemizm, Bilimizm, Sosyal Bilimler ve Entellektüeller” Bu çalışmanın neredeyse tamamı bilimizm hakkındadır.

“Bilimizm”, “ortodoks bilim anlayışı”, “bilim perestlik” ya da “pozitivizm” adlarıyla tanımlanan bu bilim anlayışı Türkiye’de özellikle bilim adamları, aydınlar, bürokratlar, okumuş-yazmış çevreler arasında egemendir.⁴³

Burada Türkiye’deki bilimsel ortodoksiyi, bir “bilim felsefecisi entelektüel, akademisyen veya aydın” olarak tanımlayabileceğimiz Hüseyin Batuhan’ın⁴⁴ bilim hakkındaki görüşlerini tartışarak ele alacağız. Batuhan’ın görüşlerini sergilediği *Bilim ve Şarlatanlık* adlı kitabı birçok baskı yapmış ve dolayısıyla çok okunmuş bir metindir. Batuhan ayrıca çalışmamızın konusu olan Türkiye’deki “Nerium Oleander” tartışmasının taraflarından biridir ve bu bakımdan da önemlidir. Sistematik bir metin olmasa da Batuhan’ın kitabı yukarıda ana hatlarıyla özetlediğimiz ve pozitivizm, ortodoks bilim görüşü, bilimsel ortodoksi ya da bilimizm terimleriyle ifade ettiğimiz şeyin hemen hemen bütün özelliklerini yansıtır. Batuhan’la ilgili temel tezimiz şudur: Batuhan bir bilimsel ortodoks ve bilimisttir. Aşağıdaki tartışma bu tezi açıkça ortaya koymayı deneyecektir.

Batuhan da bizim gibi ortodoksi ve bilimsel ortodoksi kavramlarının önemine inanır ve metnindeki tartışmasını “bilimsel ortodoksi” kavramı etrafında organize eder. Fakat ortodoksiyi yeterince tartışmasını sağlayacak sosyolojik donanımdan yoksundur. Kendisiyle bilimi açıklamayı denediği bu kavramın “bilimsel bir kavram” olmadığından

---

⁴³ Bu, Türk toplumunun modernleşme şartları ve bilim ile iktidar arasındaki ilişki düşünüldüğünde doğal ve anlamlıdır. Bu konuda bkz, Mahçupyan, Etyen, “Kemalizm, Pozitivizm ve İktidar: Devlet/Ulema İlişkilerinde Modern Durum”, *Akademi ve İktidar*, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Ankara, 2003, ss. 96-111.

⁴⁴ Hüseyin Batuhan 1921 Sürmene doğumludur. İzmir Erkek Lisesi’nden 1939 yılında, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin Felsefe Bölümü’den 1943 yılında mezun oldu. 1958’de verdiği, ‘Batı’da Tolerans Fikrinin Gelişmesi’ başlıklı doçentlik tezi 1959’da yayınlandı. Bu eseriyle 1962 TDK Bilim Ödülünü kazandı. Batuhan felsefe alanında modern mantık ve bilim felsefesine eğildi. Modern mantık ve bilim felsefesi konularının müfredat programlarına geçirebilmek amacıyla 1966’da İstanbul’dan ayrıldı ve meslektaşı Teo Grünberg’le birlikte Orta Doğu Teknik Üniversitesine geçti. Batuhan aynı zamanda bu branşların lise programlarına dahil edilmesi için MEB ile iletişim kurdu. Grünberg’le birlikte yazdıkları ‘Modern Mantık’ı 1970’de ODTÜ yayımlandı. Batuhan 1979’da dönemin politik şartları nedeniyle emekliliğe ayrıldı. Bu yıllardan sonra *Hareket, Sosyoloji ve Felsefe Arşivi* dergilerinde, Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinde makale ve denemeler yayınladı. Batuhan 2003 yılında hayata veda etti. Saydığımız çalışmaların dışında şu eserleri kaleme almıştır: *İspanya’da Bir Şato* (2002), *Bir Zamanlar Bir Turan Vardı* (2002), *Turan’ın En Mutlu Yılları* (2002), *Uğur Felsefe Öğreniyor* (1998), *Bilim ve Şarlatanlık* (1993), *Bilim, Din ve Eğitim Üzerine Düşünceler* (1997).

habersizdir. O da bilimsel ortodoksi kavramını kullanır, fakat onun için başka bütün ortodoksi formları “kötü”, bilimsel ortodoksi “iyi”dir:

Bilindiği gibi ‘ortodoks’ deyimini ilkin din alanında kullanılmış bir deyim. Zamanla aynı deyim politik, hatta ekonomik öğretilere de uygulanır oldu. Buna da şaşmamalı, zira işin içine büyük ölçüde değer yargılarının (dolayısıyla ‘özlemsel düşünüş’ün) karıştığı bu öğretilerde çoğunluk salt kendilerinin doğru yolda olduğuna inandığı için, azınlıkta kalan görüş veya yorumları bir çeşit ‘düşünsel sapkınlık’ gibi göstermek ister. Azınlıkta olanlar da çoğunluğun tutucu, yeniliğe kapalı, hatta ‘hoşgörüsüz’ olduğunu vurgulamak için muarızlarını ‘ortodoks’ diye nitelendirerek küçük düşürmeye çalışırlar. Nitekim ‘alternatif tıp’çılar da kendi görüşlerinin ‘yasal’ veya ‘saygın’ olduğunu ima etmek için bu stratejiye başvuruyorlar. İdeolojilerin alternatifleri vardır, ama bilim dalı olan tıp (özellikle bilimselliğin ölçüt ve kurallarına bağlı kaldığı sürece) alternatif tanımaz, tanımadığı için de onu ‘ortodoks’ diye nitelendirmek kalkmak kaba bir aldatmacadır.⁴⁵

O, bilim alternatif tanımayacağı için ortodoks kavramının bilim için kullanılmayacağını düşünür, fakat tartışmasını yine de bu kavram etrafında sürdürmekte ısrarlıdır. Fakat ortodoksi konusundaki fikirleri çelişkilerle doludur. Bu çelişkilerin sebebi Batuhan’ın “ortodoksi” konusunda net olmamasıdır. O ortodoksiye hem negativist (“tutucu”, “hoşgörüsüz”, “yeniliğe kapalı”) hem de pozitivist bir anlam yükler. Onun için günümüzde kabul edilmesi gereken yegane ortodoksi formu bilimsel ortodoksdir. Diğer ortodoksi formları bilim adına reddedilmelidir. Oysa bilimsel ortodoksi bir bilimsel düşünceler külliyyatıdır. Bu yüzden bilimsel ortodoksiyi över ve ortodoksiyi despotik olarak nitelendiren görüşlere karşı çıkar. Bilimi yalnızca bilimsel ortodoksi temsil eder; ortodoksinin dışında kalan her şey bilim dışıdır.⁴⁶ Yalnızca bilimsel ortodoksinin içinde yer alan ve ona uyan bilim adamları bilimsel bilgi iddiasında bulunabilir ve yalnızca onların iddiaları/teorileri “bilimsel bilgi” statüsü kazanabilir. Ortodoks bilim, bilim adamlarının, uzmanların uğraşlarının ürünüdür.⁴⁷

...[bilimsel ortodoksi] yabana atılmaz bir bilgi birikimi olduğu, ayrıca bu bilgilerin üretimi ve denetimi konusunda belli bazı araştırma ve değerlendirme yöntemlerinin ve ölçütlerinin geliştirilmiş olduğu, ayrıca bilim adamlarının ezici çoğunluğunun onlara saygılı davrandığı yerde “bilim geleneği”nden söz ediyoruz. Bu gelenek içinde üretilen

⁴⁵ Batuhan, Hüseyin, *Bilim ve Şarlatanlık*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 3.Baskı, 1995, s. 366.

⁴⁶ A.g.e, s. 29, 30, 366.

⁴⁷ A.g.e, s. 24 Batuhan aynı zamanda tıptan söz ederken “ortodoks” kavramını “bilimsel” kavramıyla eşitler. Bkz, A.g.e., s. 364.

ve en sıkı denetimlerden sonra “bilgi” adına layık görülerek bilim adamlarının büyük çoğunluğu tarafından benimsenen teoriler “ortodoks bilim”i oluşturur.⁴⁸

Batuhan’ın “bilimsel ortodoksi”si öyle bir ortodoksidir ki, heretiklerine ve heresy’e kapalıdır. Dolayısıyla eleştiriye ve tartışmaya da kapalıdır. Ortodoks bilim adamları grubu Popper’in “kapalı toplum”unu çağırır.⁴⁹ Batuhan ortodoksiyi ortodoksi yapan şeyin heresy ve heretikler olduğunu göremez. O, “ortodoksi” kavramını kullanırken bu terimlerin karşıtlarını yok sayar. Aslında heresy ve ortodoksi aynı madeni paranın iki yüzü gibidir. Ortodoksiyi anlamlı kılan heresy; ortodoksu anlamlı kılan heresy ve heretikdir. Başka bir söyleyişle her ortodoksinin bir heresy’si her heresy’nin de bir ortodoksisi olmak durumundadır. Başka bir açıdan bakıldığında, çalışmamızın ilerideki bölümlerinde daha net olarak görülebileceği gibi heresy-ortodoksi ilişkisi kelimenin her anlamında bir “güç/iktidar” ilişkisidir. Oysa onun ortodoksinin ne olup olmadığını belirleme kriteri “çoğunluk-azınlık olma” durumudur. Bir ortodoksi çoğunluğu temsil etmeksizin de ortodoksi olabilir. Bilimin “ithal” edildiği toplumlarda, Türkiye’de olduğu gibi, bilimsel ortodoksi toplumun çoğunluğunu temsil etmez. Ortodoksi-heresy ilişkisi bir güç/iktidar ilişkisi ise de iktidar kavramı Batuhan’ın müktesebatında yer almaz. “İktidar” literatürünü⁵⁰ bildiğini varsaysak bile bir bilimsel ortodoks olduğu için ona göre iktidar bilim dışı, irrasyonel ve dolayısıyla negatiftir. Bilimsel ortodoksi, iktidar kavramını bilim dünyasına sokmamakta ısrarlıdır.

Bilimi bilimsel ortodoksiyle eşitlemek bilimsel heretikleri bilimin dışına atmak anlamına gelir. Batuhan’ın bilimin yegane kriterinin bilimsel ortodoksinin kriterleri olduğu görüşü böylece heretik kriterleri dışlar. Batuhan’ın örtülü pozitivist dilini kullanmak gerekirse heretikler ve heretik bilimsel kriterler negatiftir ve bilim dışı sayılmalıdırlar. Batuhan’da bu tutumu dile getiren başka şeyler de vardır. O bilimsel ortodoksinin bilgi ile inanç arasında yaptığı ayrımı benimser. Ortodoksiyi “bilimsel bilgi”yle veya rasyonel olanla (buna göre rasyonel olan her şey “iyi” ve “pozitif”tir),

⁴⁸ A.g.e, ss. 29-30.

⁴⁹ Kavramın örneklerle dolu ayrıntısı için bkz., Popper, Karl R., *Açık Toplum ve Düşmanları*, 2.Cilt, çev. Harun Rızatepe, Sevinç Matbaası, Ankara, 1968.

⁵⁰ Arslan, Hüsamettin, “Bilim, Bilimsel Bilgi ve İktidar”. Bilim-iktidar ilişkisi konusunda ayrıca bkz., Mayor, Federico- Forti, Augusto, *Bilim ve İktidar*, çev. Mehmet Küçük, Tübitak, Ankara, 12. Basım, 2004. İktidar/bilgi konusunda bkz., Bauman, Zygmunt, *Yasa Koyucular ve Yorumcular*, Çev.Kemal Atakay, Metis Yayıncılık, 1996, ss. 117-122, 127-129, 130-138, s. 19, 27, 35, 62, 84. Hiç kuşkusuz bilgi-iktidar ilişkisinin en iyi analizlerinden biri Michel Foucault’ya aittir. Doğrudan doğruya “iktidar” kavramını ele almadığımız için Foucault konusuna girmedik.

heterodoksiyi “inanç”la veya irrasyonel olanla (irrasyonel olan “kötü” ve “negatif”tir) eşitler. İşte tam da bu eşitleme bilimsel ortodoksidir. Daha önce de belirttiğimiz gibi bilimsel ortodoksiye göre bilim ve bilimsel bilgi “rasyonel”; bilim dışı sistemler ve dünya görüşleri “irrasyonel”dir. Amacı şarlatanlar konusunda yapacağı izaha zemin hazırlamaktır. Batuhan’a göre bilgi “doğru olan, üstelik doğruluğu yeterince belgelenmiş inanç”, yani bilimsel ortodoksinin kriterlerine uyan inançtır. Yine de “inanç” yeterli değildir. Bilimi bilim yapan temel unsurlar arasında yer alamaz:

İnanma bilginin, daha doğrusu bildiğini sanmanın, dolayısıyla *iddia etmenin* subjektif kaynağını oluşturuyor. Ancak *inanma* bilme için ne kadar *gerekli* olursa olsun *yeterli* değil, yoksa her inancın bilgi sayılması gerekirdi, oysa böyle olmadığı apaçıktır... Kaldı ki iddiaya *muhatab* olanlar için bu şart gerekli de değil, zira onlar için önemli olan iddia sahibinin iddiasının doğruluğuna inanıp inanmaması değil, iddiasını destekleyen yeterli belgelere sahip olup olmaması.⁵¹

Batuhan bilgi ve inanç ayrımından yola çıkarak “salt inanç” olarak adlandırdığı pek çok şeyi aşağılar. “Şarlatan”ların iddialarının yalnızca inanca, metafiziğe vb şeylere, bilim ve bilim adamlarının bilgi iddialarının deneye, gözleme, akla dayandığını ileri sürer.⁵² Fakat hiçbir zaman bilim adamlarının rasyonel olmak için önce akla, deney ve gözlem yapmak için deney ve gözleme inanmaları gerektiğini gündeme getirmez ve tartışmaz.

Batuhan’a göre bir iddianın bilgi sayılması için şu üç şartın yerine gelmesi gerekir: “1-İnanma şartı 2) Doğruluk şartı 3)Belgeleme şartı.” Bilginin ilk tanımını: “p olduğu *biliniyor*= Bilim adamları ‘p’ye inanıyorlar+ ‘p’ doğrudur+Bilim toplumu ‘p’nin doğruluğunun yeterince belgelenmiş olduğu kanısındadır” şeklinde yaparken daha sonra tanıma inanma şartıyla başlamanın doğru olmadığına kanaat getirerek, bilgi iddiasının ortaya çıkışını şu şekilde formüle eder: “p olduğu *biliniyor*= ‘p’ doğrudur+Bilim toplumu ‘p’nin yeterince belgelenmiş olduğu kanısındadır+Bilim toplumu ‘p’yi *kabul ediyor*.”⁵³ İnanç, anlaşıldığı kadarıyla bilimin başka ortodoksi formlarıyla paylaştığı tek

⁵¹ A.g.e, s., 36. Batuhan’ın bilgi ve inançla ilgili görüşleri için ayrıca bkz., Batuhan, Hüseyin, *Bilim, Din ve Eğitim Üzerine Düşünceler*, Yapı Kredi Yay, İstanbul, 1997, s. 146, 290, 325; ss. 338-341. Batuhan, bu kitabında da bilim, din ve eğitimle ilgili ortodoks (Türk toplumunda “Aydınlanmacı aydınlar” arasında egemen) fikirlerini sergiler.

⁵² A.g.e., s. 34, 36, 268, 307.

⁵³ A.g.e., s. 37,38. Bilgi iddiasının belgelenmesi, bilim adamlarının bu iddiayı onaylaması ya da kabulü konusuna metnin ilerleyen kısmında daha detaylı şekilde değinilecektir.

şeydir. Bilimsel bilginin ayrıcalığı değildir. Dolayısıyla bilim için pek önemli de değildir. Belgelenmemiş, ortodoksinin kontrolünden geçmemiş inançlar kabul edilemezler. Bilim belgelenmiş, ispatlanmış inançlar külliyatıdır. Bilimde ispatlanmamış inanç yoktur.

Ortodoks görüşe ve Batuhan'a göre bir fikir ya da iddia yalnızca inanca dayanıyorsa "irrasyonel"dir. "İnanma tek başına bir fikir veya iddianın doğruluğunu garanti edemeyeceği için, daima "yanılma" riskini taşır, oysa gerek *sağduyu* gerekse *akıl* insanoğlunun bu riski elden geldiğince azaltma çabalarının ürünü olan düşünme alışkanlıklarıdır." Batuhan sağduyuyu "insanın yüzbinlerce yıl boyunca yaptığı deneme ve yanılma sonunda elde ettiği gözlemsel bilgilerle bu bilgilerin kılavuzluğu altında kazandığı düşünüş ve davranış alışkanlıklarının toplamı" olarak tanımlar. Ona göre sağduyu bilgisi de beş duyuyla kazandığımız "gözlemsel bilgiler"dir. "Bilim aslında sağduyunun bir uzantısıdır, zira o da sağduyu gibi hep önceki denemelere dayanır. Bilim sağduyunun ve aklın sesidir"⁵⁴ "Ben her şeyde, her zaman sağduyu ile aklın kılavuzluğuna inanıyorum, hem günlük hayatta, hem bilimde."⁵⁵ Hangisi daha önemli? Bilimi belirleyen şey sağduyu mu, akıl mı? Eğer bilim aklın yanı sıra sağduyuya da dayanıyorsa ve aslında sağduyu gelenek demekse – ki sağduyu gelenektir – bilimi irrasyonel bir şeye dayandırmış olmaz mıyız? Fakat Batuhan'dan bu kadar derinlik beklememeliyiz.

Batuhan'ın sağduyu konusundaki fikirleri, bilim hakkında yazan ve bilimsel ortodoksiye bağlı bir felsefecinin savunduğu fikirleri yerle bir edecek kadar netlik ve tutarlılıktan yoksundur. Bir tür "kitabına uydurma" Batuhan'ın neredeyse alışkanlığıdır. Aslında sağduyu (common sense) kelimesinin kökü, Latince *sensus communis*, Grekçe *kounē aisthēsis'e* uzanır. Olayları değerlendirmede ya da yönetmede sağlam yargı ya da basiret; özellikle de duygusal temelden ya da entelektüel beceriden bağımsız veya özel ya da teknik bilgiye bağlı olmayan bir şey olarak sağlam yargı ya da basiret. Kartezyenler için aklın doğal ışığıyla apaçık ve dolayısıyla bütün insanlar için ortak

---

⁵⁴ A.g.e., s. 22, 23, 40, 164. Batuhan için "boş inanç akla aykırı düşünme alışkanlığı, inanç bilginin olmadığı yerde büyüyen bir düşünce bitkisidir." Bkz., A.g.e., s. 515,516.

⁵⁵ A.g.e., s. 504. Ayrıca bkz., *Batuhan, Hüseyin, Bilim, Din ve Eğitim Üzerine Düşünceler*, Yapı Kredi Yay, İst, 1997, s. 298, 331. Batuhan bu çalışmasında ise aklın sağduyuya fazla güvenmemesi gerektiğini, gözlemlerin insanı yanıltabileceğini ileri sürer. Bkz, s. 364.

olan şey. Sıradan insanların refleksif olmayan kanaatleri, teknik felsefe eğitiminden geçmemiş bir insan için natürel fikirler ve anlayışlar anlamına gelir.⁵⁶ Batuhan yukarıdaki Kartezyen sağduyu fikrini ya da anlayışını benimser. Çünkü bu işine gelir. Ve bu yüzden yukarıdaki diğer anlamlarını görmez. Ve sağduyu hakkındaki sağduyuya da ihanet eder.

Sağduyu bilgiden, gözlemden, deneyden, beş duyu verilerinin sonucundan, “akla dayalı bilgiden” çok daha fazla bir şeydir. Batuhan’ın sağduyudan ayırmayı tercih ettiği “akıl” bile sağduyunun ürünüdür. Sağduyu gelenek, kültür, inançla en genelde praksisle iç içedir.⁵⁷ Fakat bilimsel ortodoksinin bilim anlayışında bunlara yer yoktur.

Batuhan ortodoksi ve sağduyu hakkında ne söylüyor olursa olsun bilimsel ortodoksinin inanç, gelenek, din, mitoloji, büyü ve hurafe ile akıllı ve bilimi karşıt kutuplara yerleştiren Aydınlanmacı ortodoksi formunu benimser. Bu ortodoksi formuna göre akıl ve bilim Batı modernleşmesinde geleneğin ve dinin yalnızca alternatifi değil, karşıtıdır.⁵⁸

Nitekim Batuhan’a göre,

Bilginin olmadığı yerde inanç işe karışır(...)Çaresizlik bu nedenle insanüstü güçlere inanmanın ana kaynağı olsa gerek(...)Sorum dindar olmak veya olmamak sorunu değil, sorun aklını kullanıp kullanmamak sorunu! İnsanoğlu bugüne kadar gelebilmiş olmasını şüphesiz bunu başarabilmiş olmasına borçlu. Bundan sonra ayakta kalabilmesi de hiç şüphesiz buna bağlı. Elbet bu arada bazı korku ve umutların kendisine ilham ettiği birçok inançları da olmuş. Bu tür inançların eski dönemlerin bilgi boşluğunda insana yararı da dokunmuş olabilir, ama bu konuda bu boşluğun neredeyse tümüyle doldurulduğu çağımızda görevini yitirmiş olan bu tür inançlara yapışıp kalmak insana ancak zarar verebilir(...)İnanç bilginin olmadığı yerde büyüyen bir düşünce bitkisidir, en çok da insanın belki hiçbir zaman bilgi sahibi olamayacağı alanlarda yetişir.⁵⁹

Bu ifadelerin satır araları Aydınlanmacı ortodoksinin yaptığı gibi şöyle yorumlanabilir: İnsan ve toplum hayatında aklın ve aklın geçerli ve iş başında olmadığı

---

⁵⁶ Webster’s Third New International Dictionary, Merriam-Webster Inc., Publishers, Springfield, Massachusetts, U.S.A., 1986.

⁵⁷ Bu konuyla ilgili ayrıntılı okuma için bkz, Gadamer, H. Georg, *Hakikat ve Yöntem*, Çev., Hüsamettin Arslan-İsmail Yavuzcan, Paradigma, İst, 2008, ss. 25-47. Ayrıca, burada kullanılan “praksis” kavramı hayat, gelenek, pratik, dil anlamlarına gelir. Praksis konusunda bkz, Bernstein, Richard J., *Objektivizmin ve Rölativizmin Ötesi: Bilim, Hermenoytik ve Praksis*, çev. Feridun Yılmaz, Paradigma, İst, 2009, ss. 54-58; 66-70.

⁵⁸ Batuhan, Hüseyin, *Bilim, Din ve Eğitim Üzerine Düşünceler*, s. 29.

⁵⁹ Batuhan, *Bilim ve Şarlatanlık*, s. 164, 268, 516.

yerde korkular işler: Gelenek, din, hurafe, mit ve metafizik bu korkuların ürünüdür. Tıpkı Comte gibi Batuhan da “inancın” miadını doldurduğunu, inanç çağının yerini bilgi çağının aldığını düşünür. Eskiden bir bilgi boşluğu vardı, bu boşluğun yerini inanç dolduruyordu, bilim bu boşluğu tamamen doldurmuştur, artık inanca da gerek yoktur. “İnanç bilginin olmadığı yerde büyüyen bir düşünce bitkisidir.” Bu ifadeden de inancın düşüncenin ürünü olduğunu anlıyoruz. Bilimsel ortodoksi ya da pozitivizm ancak bu kadar tutarsız bir biçimde savunulabilir. Aslında inanç, mit, hurafe, gelenek ve “rasyonel” düşünce aynı anda ve aynı dönemde vardır. Bunlar eş zamanlı olarak varolabilirler. Modern sosyoloji ve modern düşünce inancın ve dinin korkunun ürünü olduğu yolundaki Aydınlanmacı görüşü yetersiz bulur: Din, mitoloji, gelenek vb. korkulara indirgenemez. Onlar korkuların ürünü olmaktan daha fazlasını ifade ederler ve insanların kendilerini, içinde yaşadıkları evreni temel “anlamlandırma” formlarıdır. Din ve inanç anlamlandırma ihtiyacından doğar.⁶⁰ Buna bilim de dahil edilebilir.

Sorun, modern bilimsel ortodoksinin bilgi ile inanç arasına çekmek istediği kesin sınır çizgisidir. Bilgi-inanç ayrımı apaçık ya da kesin değil, problematik bir ayırmadır.

Bilmek özel türde bir inanç formudur. İnsan bilmeden de inanabilir. Fakat her şeyi bilmek, inanılan şey doğru olmadıkça bilmek anlamına gelmez. Dahası, inanılan şeyin doğru olduğu durumlarda bile, bilen ya da inanan kişi eğer inancının temellerinin farkında değil ise, söz konusu eylem bilmek’in kapsamı içinde yer almayacaktır(...)Bir önermenin yanlış olduğuna inanmak, doğru olmadığına inanmaktır. Bu noktada inançsızlık (dis-belief) bir inanma ve inanç durumudur(...)Bilim her durumda inançla iç içedir ve daha yerinde bir deyişle bir inançlar-şebekesi (web of beliefs)tir.⁶¹

Batuhan’a göre “bir öğreniyi veya enformasyonu yanlış olabilir, ama bilgi yanlış olamaz.”⁶² Batuhan bu iddiasının aşağıdaki sözleriyle çeliştiğinin farkındadır ve bu çelişkiyi naif veya popüler şekilde giderme yoluna gider:

Ancak bütün bunlara rağmen, yeterince belgelendiği sanılan ve toplumca *bilgi* diye kabul edilen bazı iddiaların bir zaman sonra *doğru olmadığı* meydana çıkıyor. Bu tür

⁶⁰ Berger, Peter L. - Luckman, Thomas, *Gerçekliğin Sosyal İnşası*, çev. Vefa Saygın Öğütle, Paradigma, İstanbul, 2008, s. 40, 60, 121, 122, 129, 158, 228, 229, 267, 268.

⁶¹ Arslan, Hüsamettin, *Epistemik Cemaat*, s.108. Bilim bilime, bilim adamına, bilimsel yöntemlere, kurallara, bilimsel doğrulara inanıldığı ya da bağlılık duyulduğu için bir inançlar takımıdır. Bkz., Arslan, Hüsamettin, “Yöntemizm, Bilimizm, Sosyal Bilimler ve Entellektüeller”, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, ss. 43-44.

⁶² Batuhan, Hüseyin, *Bilim ve Şarlatanlık*, s. 35.

olaylarda yalnız günlük hayatta değil, bilimde, hem de en kesin (exact) diye bilinen bilim dallarında bile rastlıyoruz. Nitekim bilim tarihi bu tür sonradan *yanlışlanmış teorilerle* doludur. “Doğruluk” bilginin en temel şartlarından biri sayıldığına göre “yanlışlanmış bilgi” deyimini çelişik (*contradictio in adjecto*) gibi görünebilir. Aslında bu, belgelemenin relatif, yani içeriği zaman ve şartlara göre değişen bir kavram olduğunu gösteriyor. Buna da şaşmamalı, zira matematik ve mantık gibi *formel* (biçimsel) bilimler dışında olgulara ilişkin herhangi bir iddiayı *kesin* olarak (yani her zaman için geçerli olabilecek biçimde) belgelemek mümkün değil(...)Bazan en iyi belgelenmiş sayılan teorilerin bile bir zaman sonra değişime uğradıklarını, düzeltildiklerini, hatta büsbütün terk edildiklerini görüyoruz. Önemli olan bir iddianın, zamanın bilinen şart ve imkanları içinde, bilimin en yetkili kişilerinin çoğunluğu tarafından doğru diye kabul edilmesi, yani yeterince belgelenmiş sayılmasıdır.⁶³

Batuhan pozitivistlerle başlar (“bilgi yanlış olamaz”; çünkü deney ve gözlemlerle doğrulanır), “soft pozitivist” Popper’le devam eder (“bilim tarihi bu tür sonradan yanlışlanmış teorilerle doludur”; çünkü bilim deney ve gözlemlerle yanlışlanır) Kuhn’la bitirir (“bilimin en yetkili kişilerinin çoğunluğu tarafından doğru diye kabul edilmesi, yani yeterince belgelenmiş sayılmasıdır”; hem doğrulama hem de yanlışlama bilim adamlarının konsensusuna bağlıdır). Burada Batuhan’ın Popper ve Kuhn’u yeterince

---

⁶³ A.g.e., s. 38, 39. Eserinde her ne kadar yeterince belgelenmiş ve onaylanmış olsa da bilginin ve özel anlam attığı “bilimsel bilgi”nin bir gün yanlışlanabileceğini ve kesin olamayacağını da belirtir. Yalnızca formel bilimlerin kesin olabileceğini, olgusal bilimlerde kesinlikten bahsedilemeyeceğini, onların “doğrularının” yalnızca pekiştirilebileceğini ileri sürer bkz, s. 51-52. “Bilgi yanlış olamaz” demekle Batuhan bilimsel bilginin doğruluğundan (ya da kesinliğinden) vazgeçmek istemediğini ortaya koyar. Bilimsel bilgiye “doğruluğunu” armağan edecek merci bilimsel cemaattir. Bilginin yeterince belgelendiğine (belgeleme konusuna elinizdeki metnin ilerleyen bölümlerinde daha detaylı değinilecektir) ve doğru olup olmadığına bilim adamları karar verir. Aslında bu noktada, eleştirdiği Kuhn’a yaklaşır. (Kitabında buna benzer pek çok paradoks/çelişki örneği bulunabilir) Bilginin doğru olup olmadığı konusunda onay ve hatta çoğunluk şartı getirir. Bilim tarihi zamanının şartlarına uymayan, yeterince belgelenmiş veya belgelenmemiş, otoriteler ve çoğunluk tarafından kabul edilmemiş, sonradan “doğru” ya da “kesin” sayılmış pek çok bilgi iddiası ve keşifle doludur. Aynı şekilde yeterince belgelenmiş veya belgelenmemiş, zamanının şartlarına uyan veya uymayan “doğru” sayılmış teoriler ya da bilgi iddiaları da sonradan yanlışlanmıştır. (“Yanlışlanmış” ve “doğrulanmış” teorilere Batlamyus, Kopernik, Galileo, Einstein vb gösterilebilir. Batuhan her ne kadar teorilerin ileriki bir tarihte yanlışlanabileceğinin farkında olsa da ve her şeyden şüphe etmeyi tavsiye etse de Kopernik’in Helyosantrik Teorisinin, Newton Fiziğinin ve Darwin’in Evrim ve Einstein’ın Relativite Teorisi’nin “doğruluğu hiçbir şüpheye yer vermeyecek kadar iyi belgelenmiş” olduğunu ileri sürer bkz, A.g.e., s. 42.) Batuhan aslında bilim tarihinde olan biten hakkında bilgi sahibidir. Buna rağmen genel-geçer doğa yasalarından bahseder. Bkz., A.g.e., s. 227. Bu yasaların doğada mündemiç yasalar olmadığını ve yarının “yanlış”ları olabileceğini görmezden gelir. Bilgi ya da bilimsel bilgi evrensel değilse, zamana göre değişiyorsa, konsensusa ve çoğunluk onayına dayanıyorsa hangi anlamda genel geçerdir, kesindir veya doğrudur? “Hangi çağa”, “hangi topluma”, “hangi uzman grubuna” göre sorularının cevabı Batuhan’da yoktur. O, bugünün doğa yasalarının dün için, dünün doğrularının bugün için anlamı – gerçi bilim ilerlediği için, geçmiş “karanlık”, “geri”, “gerici”, “cahil”, “mitolojik” vb olduğu için dünün doğrularının Batuhan için zaten anlamı ve değeri yoktur – konusunda sessiz kalır.

anlamadığı ya da en iyi durumda onları “kitabına uydurarak” yorumladığı açıktır. Çünkü Popper’e göre bilimsel bilgi tam da “yanılabilir, dolayısıyla yanlışlanabilir” olduğu için bilimseldir ve din ve gelenek yanılmadıkları, dolayısıyla yanlışlanamadıkları için bilimsel değildir. Kuhn’a göre ise bilim tam da bir inançlar külliyyatı olarak üzerinde konsensus sağlanmış bir paradigmanın varlığına bağlıdır.⁶⁴ Batuhan bununla yetinmez, tekrar pozitivist cetlerine döner ve ortodoks bir hamle daha yapar: “Herhangi bir fikrin veya öğretinin ‘inanılmaya değer’ olması için bilimsel olarak temellendirilebilmesi gerekir. Bu da iki şekilde mümkündür: (i) O fikir veya öğretiyi teorik bir temele oturtarak (ii) o fikir veya öğretiyi destekleyen gözlemsel veriler bularak. Genellikle ikinci yol birincisinden önce gelir”⁶⁵

Bilimsel ortodoksiye ve ona göre bilim akla, deneye ve gözleme dayanır ve teorilerin doğruluğu duyu verileriyle, deney ve gözlemlerle tespit edilebilir.

Teoriler her şeyden önce gözlemlerden esinlenerek kurulurlar, ayrıca doğru olup olmadıkları da sonunda gene gözlemlerle saptanır. Teori hiçbir zaman gözlemlerle olan bağımlı koparmamalı(...)Üretilen teorilerin doğruluğu ancak ve ancak gözlem ve deneylerle kanıtlanabilir, bu nedenle hiçbir zaman ayağımızı yerden kesmememiz, yani duyu verilerinden kopmamamız gerekir.⁶⁶

Batuhan’ın yukarıdaki ifadeleri pozitivistimin, tümevarımın ya da doğrulamacılık yönteminin temel önermeleridir. Fakat çok iyi bir “ortodoks” olduğu için Kuhn’un ve Popper’in atıfta bulunduğu görüşlerini bir tarafa atar ve bütün ortodokslar gibi bağlı olduğu ortodoksiye refleksif ya da eleştirel tavır takınmaz. Burada elinizdeki metnin amaçlarını dikkate alarak ilgili ortodoksi formunun bazı temel çizgilerinden bahsetmekte yarar var.

Pozitivism 19.yy sonlarının ve 20.yy başlarının en büyük “entelektüel” “izm”lerinden, yani entelektüel ideolojilerinden biridir. O, bilim hakkında bir izm’dir.

---

⁶⁴ Pozitivism için bkz, Hess, David J., *Science Studies:An Advanced Introduction*,ss. 8-14. Popper’ın görüşleri için bkz., Popper, Karl R., “Olağan Bilim ve Tehlikeleri”, *Bilginin Gelişimi ve Bilginin Gelişimiyle İlgili Teorilerin Eleştirisi*, ss. 60-69; Kuhn’un görüşleri için bkz, Kuhn, Thomas, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, Çev. Nilüfer Kuyaş, Alan Yay, İst, 2003, ss. 67-94, 103-112. Ayrıca pozitivist görüş, Popper ve Kuhn için bkz, Chalmers, Alan F., *Bilim Dedikleri*, ss. 11-24, 61-72, 149-151; Barnes, Barry, *T.S. Kuhn ve Sosyal Bilimler*, Çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma, İst, 2008, s. 40, 47, 84, 89, 92,108, 182.

⁶⁵ Batuhan, *Bilim ve Şarlatanlık*, s. 237.

⁶⁶ A.g.e, s. 150, 504.

“Pozitivizm teoloji ve metafiziğin, eski dönemlerdeki eksik bilgi sistemlerine ait olduğunu, halbuki pozitif bilginin, doğal fenomenlerle, doğal fenomenlerin zamansal-mekansal özellikleriyle değişmeyen ilişkilerine veya empirik bilimlerin yöntemleriyle işlenen ve doğrulanan olgulara dayandığını savunan felsefi doktrin”dir.⁶⁷

Terim genellikle Viyana Çevresi düşünürleriyle – Bertrand Russell, Moritz Schlick, Ernst Mach, Otto Neurath, Rudolf Carnap vb. – ilişkilendirilir ve sosyal bilimciler için özellikle Auguste Comte⁶⁸ düşüncesine imada bulunur. Şu temel önerme pozitivizmi özetler niteliktedir: “Ben pozitifim, ben doğruyum, çünkü pozisyonum bilimde temellenir”.⁶⁹

Pozitivist ortodoks konum başka formatlarda da karşımıza çıkabilir. Bu tezin konusunu ve amaçlarını dikkate alarak yukarıdaki tartışmayı şu şekilde formüle edebiliriz: Bilimi bilim dışından (din, mitoloji, metafizik), bilimsel bilgiyi bilim dışı bilgi türlerinden (mitik bilgi, dini bilgi, folklorik bilgi, metafizik bilgi) ayırt etmemizi sağlayacak evrensel bir kriter bulmak mümkün müdür? Modern düşüncenin tarihi bu kriter arayışlarıyla doludur.⁷⁰ Ve “doğrulama”, “yanlışlama” ve “konsensus” bu arayışın tezahürlerinden başka bir şey değildir. Tartışmaların seyrine bakılacak olursa Feyerabend’le birlikte bu arayış başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁷¹ Bütün bunlara rağmen her ortodoksi gibi sözünü ettiğimiz bilimsel ortodoksi de yeni gelişmelere direnç göstermiştir ve günümüzde “normal-paranormal” ayrımıyla tekrar karşımıza çıkmıştır. Buradaki “normal” bilimsel, rasyonel, ortodoksiyle uyumlu; paranormal beş duyu ötesi, irrasyonel, bilim dışı vb. anlamına gelir. Beş duyu ötesi fenomenler bilimin nesnesi olamaz ve reddedilmelidir.

Bu ayrım Batuhan’da da karşımıza çıkar. Batuhan da diğer pozitivistler gibi paranormal fenomenlerin bilimin inceleme nesnesi olamayacağını düşünür.

---

⁶⁷ Arslan, Hüsametdin, “Pozitivizm: Bir Bilim İdeolojisinin Anatomisi”, s. 545. Ayrıca bkz, Chalmers, Alan, *Bilim Dedikleri*, ss. 9-27; Khella, Karam, *Üniversalist Tarih*, Çev. İsmail Kaygusuz, Su Yayınevi, İstanbul, 2005, ss. 47-49; Murphy, John W., *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri*, Çev. Hüsametdin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 55-59; Giddens, Anthony, *Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları:: Yorumcu Sosyolojilerin Pozitif Eleştirisi*, Çev. Ümit Tatlıcan ve Bekir Balkız, Paradigma Yayınları, İstanbul 2003, ss. 171-177; Law, John, *After Method*, Routledge, London and New York, 2004, s.16.

⁶⁸ Comte bilimlerin birliğine inanır, evrimci/evrime dayalı bilimsel ilerleme tezini destekler ve insanlığın ve bilimin en iyi ve en ileri aşamasının pozitif aşama olacağını iddia eder.

⁶⁹ HESS, David J., *Science Studies: An Advanced Introduction*, s.8.

⁷⁰ Toulmin, Stephen, *Kozmopolis: Modernitenin Gizli Gündemi*, Çev. Hüsametdin Arslan, Paradigma, İstanbul, 2002.

⁷¹ Feyerabend, Paul, *Yönteme Karşı*, Çev. Ertuğrul Başer, Ayrıntı Yay, İstanbul, 1999.

Doğa üstü yaratık veya güçlerin işe karıştığı yerde “bilim”den sözedilemez(...)Bilimde herhangi bir iddianın doğru olup olmadığı son analizde duyu verilerine dayanılarak saptanır. Bilim ise sadece beş duyuyu tanır, bunu dışında – ne ad verilirse verilsin – başka bir bilgi kaynağı kabul etmez. Sezgi, vahiy, ESP (yani “duyu dışı algılama”) yeteneği gibi sözde bilgi kaynaklarına bilimde yer yoktur. Nitekim ne kadar “devrimci” olurlarsa olsunlar, ilk başta reddedilen bütün yeni teoriler de sonuçlarının duyularımızla “gözlenebilir” olduğunun saptanması sonucunda kabul edilmişlerdir.⁷²

Paranormal fenomenler konusunda Batı’da yapılmış empirik bir çalışma ortodoksinin bu konudaki “bilimdışı” tavrını açıkça ortaya koyar. Bu araştırmada bilim adamı deneklere paranormal fenomenleri neden kabul etmedikleri sorulmuş, bu deneklerden hiçbiri paranormal fenomenleri redlerine hiçbir “bilimsel” gerekçe gösterememişlerdir.⁷³ İşte bu, ortodoks tavrın genelde tipik özelliğidir: Bilimsel ortodoksiyi bilimle gerekçelendirememek, yani bilimi bilimle izah edememek.⁷⁴

Ortodoks bilim anlayışı hem doğrulama hem de yanlışlama kontekstinde bilimi ve bilimsel bilgiyi deney ve gözleme dayandırır. Fakat hiçbir zaman deney ve gözlemin “neliği”ni tartışmaz. Başka bir söyleyişle bilim deney ve gözleme dayanır; peki “deney ve gözlem neye dayanır” sorusunu yöneltmez. Bu aydınlamanın Akıl karşısındaki tavrını andırır. Aydınlanma düşünürleri de her şeyin akla dayanması gerektiğini öne sürmüşler, fakat Kant’a gelinceye kadar (ve elbette Rousseau ve Vico hariç) hiçbir zaman aklın kendisini sorgulamamışlardır. Bu tavırlar dindene benzer “inanç” formlarıdır; “Bilme cesareti göster, çünkü insan aklının bilemeyeceği hiçbir şey yoktur.”

..’Aydınlanma’ sözcüğü, ‘aklını kullanmayı öğrenme’ anlamına geliyor. O halde önce ‘Aklını kullanmasını bilmek nedir?’ sorusuna cevap vermem gerekiyor. ‘Akıl’ kısaca ‘güvenilir bilgi edinme yeteneği’ diye tanımlanabilir.⁷⁵

⁷² Batuhan, Hüseyin, *Bilim ve Şarlatanlık*, s. 138, 483.

⁷³ Barnes, Barry, *T.S. Kuhn ve Sosyal Bilimler*, ss. 149-153.

⁷⁴ Bilim ve teknoloji konusunda en can alıcı eleştiriler 20.yy’ın en büyük düşünürlerinden biri sayılan Martin Heidegger’den gelmiştir. Ona göre bilimin kendisi bilimsel değildir. Heidegger, Martin, *Bilim Üzerine İki Ders*, çev.Hakkı Hünler, Paradigma, İstanbul, 1998.

⁷⁵ Batuhan, Hüseyin, *Bilim, Din ve Eğitim Üzerine Düşünceler*, s. 363. Batuhan akla göre hareket etmenin düşünce özgürlüğü için elzem olduğunu ileri sürer. Bkz, A.g.e, ss. 348-356, 362-366. Aydınlanma düşünürlerine göre insan önyargıların, kültürün, otoritenin, inançların tutsağı olmuştur. Bu tutsaklıktan yalnızca aklını kullanarak kurtulabilir. Modern insan anlayışına göre insan akıl sahibi varlıktır. Özgürlük konusu çalışmamız kapsamında olmasa da, Bauman’a göndermede bulunacak olursak insanın özgürlüğünün akıl tarafından değil, toplum tarafından belirlendiğini ve özgürlüğün bağımlılıkla anlamlı hale geldiğini söyleyebiliriz.

Ortodoks bilim görüşünün kutsal trio'su Akıl, Gözlem ve Deney'dir. Deney ve gözlemi bir süre erteleyerek burada akılla ilgili tartışmamıza devam edebiliriz. Sorun Aydınlanma düşüncesinin büyük harfle yazarak (Akıl) “akla” yaptığı vurgudur. Bu şekilde bizatihi aklın kendisi “rasyonel” olmaktan çıkarak irrasyonel bir şeye, doğa ve toplum dışı bir varlığa, deyim yerindeyse seküler bir “Tanrı”ya dönüşür.⁷⁶ Artık rasyonel değil, irrasyoneldir. Artık bir irrasyonel entite olarak akıl bilimin inceleme alanının dışına çıkmıştır ve bilimsel yöntem ve kriterlerle anlaşılabilir.⁷⁷

Yine rasyonel ile irrasyonel ya da formel/mantıksal ile informel/mantıkdışı arasında kesin bir ayrım yapılamaz. Bilgi sosyologu Bloor bunu şöyle açıklar:

Aklın formel ilkeleri informel akıl yürütme ilkelerinin araçlarıdır. Dedüktif mantık indüktif eğilimlerimizin ürünüdür. O, yorumlanmış düşüncelerin ürünüdür(...)İnformel düşünce formel düşünceyi kullanabilir. O, önceden belirlenmiş sonuçlarını/hükümlerini dedüktif bir yapıda şekillendirmeye çalışmak suretiyle güçlendirme/sağlama ve doğrulama arayışında olabilir(...)İnformel düşünce formel ilkeleri eleştirmeye, savuşturmayabaşından savmaya, altetmeye ya da tuzağa düşürmeye çalışabilir(...)Formel ilkelere başvuru daima potansiyel bir informel müzakereye tabidir.⁷⁸

Pozitivist ortodoksinin akla yaptığı vurgunun çok daha güçlü bir eleştirisi Batuhan'ın metinlerinde hiçbir zaman sözünü etmediği ve buradan da anlaşıldığı gibi hiç okumadığı Kant-sonrası Alman felsefe geleneğinden gelmiştir. Özellikle Hegel, Nietzsche, Heidegger ve Gadamer gibi düşünürler İtalyan Aydınlanmasının büyük düşünürü Vico'dan da ilham alarak Aydınlanmanın Tanrı konumundaki Akıl kavramını, dolayısıyla pozitivist ortodoksinin bilim anlayışını eleştiriye tabi tutarak tarihselleştirmişlerdir. Bu düşünürlere göre akıl artık büyük harflerle yazılamaz. Akıl kerameti kendinden menkul, her şeye kadir, eleştirilemez, tartışılmaz, sorgulanamaz bir entite, evrensel bir kriter, evrensel bir norm olarak görülemez; akıl tarihseldir.

---

⁷⁶ Hazard, Paul, *Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme*, s. 276, 280, 281.

⁷⁷ Feyerabend, Paul, *Özgür Bir Toplumda Bilim*, s. 106-107. Bilime, bilim adamına, bilimsel bilgiye, bilimsel ilkelere, kurallara, yöntemlere inanç ya da bağlılık “rasyonel” değildir. Ortodoksi taraftarları bu eleştiriden bilimsel inançların “sıradan” inançlardan, mitlerden, dogmalardan vb. şeylerden farklı olduğunu ileri sürerek kurtulmaya çalışırlar. Bu basit, kusurlu ve yanlış bir savunma hamlesidir.

⁷⁸ Bloor, David, “Formal and Informal Thought”, *Science in Context: Readings in the Sociology of Science*, Ed. Barry Barnes and David Edge, Open University Press, Milton Keynes, 1982, s. 119 Bu makalede David Bloor formel ve informel düşünceyi tartışır. O, informel düşüncenin formel düşünceyi önceliğini savunur.

Tarihsel olan evrensel olamaz ve dolayısıyla evrensel bir kriter de olamaz.⁷⁹ Bu akıl görüşünü bilime teşmil etmekte mümkündür. Eğer bilim rasyonel bir faaliyet ise ve eğer akıl tarihsel ise bilim de tarihseldir. Günümüzde başka bir dizi düşünür bu akıl eleştirisinden yola çıkarak aklın “retorik” bir entite, “retorik akıl” olduğunu öne sürmüşlerdir. Ve yine bu durumda da bilim retorik bir faaliyettir.⁸⁰

Aklın tarihselliğine vurgu aslında “geleneğe” vurgudur. Aydınlanmacı pozitivist ortodoksi 18.yy Aydınlanması’nda “Aklı”, “Geleneğin” karşı kutbuna yerleştirmiştir. Bu kontekste akla vurgu geleneğe, dine, metafiziğe, hurafeye, önyargıya, paranormale, kısacası irrasyoneliteye açılmış bir savaştır. Gadamer bunu şu veciz ifadeyle dile getirir: “Aydınlanmanın önyargısı, “önyargı”ya karşı önyargısıdır.⁸¹ Aydınlanma bu durumda geleneğe karşı bir gelenek, önyargıya karşı bir önyargı, hurafeye karşı bir hurafe⁸², paranormale karşı bir paranormal, irrasyonale karşı bir irrasyonel bir

---

⁷⁹ Konu elinizdeki metnin sınırları dahilinde ele alınamayacak ölçüde kapsamlı ve derin bir mevzudur. Burada şu metinlere atıfta bulunmakla yetineceğiz: Bernstein, Richard J., *Objektivizmin ve Rölativizmin Ötesi*, Çev. Feridun Yılmaz, Paradigma, İst, 2009, ss. 52-53; Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, ss. 165-170; Cottingham, John, *Akılcılık*, Çev. Bülent Gözkan, Doruk Yay, İst., 2003, ss. 114-115; Feyerabend, *Yönteme Karşı*, ss. 281-295; Caputo, John D., “Postmetafizik Bir Rasyoneliteye Doğru”, *İnsan Bilimlerine Prolegomena: Dil, Gelenek ve Yorum*, Der.-Çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma, İstanbul, 2002, ss. 413-447; Guignon, Charles B., “Heidegger ve Bilgi Problemi: Kartezyen Doğrulama Modeli”, A.g.e, ss. 367- 413.

⁸⁰ Brown, Richard Harvey, “Retorik Akıl Olarak Akıl, Epistemoloji, Söylem ve Pratik Arasındaki İlişkiler Üzerine”, *Retorik, Hermeneutik ve Sosyal Bilimler: İnsan Bilimlerinde Retoriğe Dönüş*, Der.-Ter. Hüsamettin Arslan, , Paradigma, İstanbul, 2002, ss. 219-232; McGee, Michael Calvin-Lyne, John L., “Bilgi İddialarını Retorik Açından Ele Almanın Bazı Unsurları”, *Retorik, Hermeneutik ve Sosyal Bilimler: İnsan Bilimlerinde Retoriğe Dönüş*, ss. 233-253; Trigg, Roger, *Akılcılık ve Bilim: Bilim Her Şeyi Açıklayabilir mi?*, Çev. Kadir Yerci, Sarmal Yayınevi, İst, 1996, ss. 198-201.

⁸¹ Gadamer için gelenek anlamının ön şartıdır. “Gadamer Aydınlanmanın akıl ile önyargı ve akıl ile otorite arasında koyduğu tipik karşıtlıkları da eleştirmekte ve anlamının önyargısız olamayacağını dile getirmektedir. Burada Heidegger’in ön-anlama kavramını hatırlamak gerekmektedir. Gadamer Aydınlanmanın bu karşıtlıklarının altında yatan şeyi de sorgulamaktadır. Göstermeye çalıştığı şey bu karşıtlık oluşturma yönündeki düşünme biçiminin problemlidir. Ona göre akıl belirli gelenek içerisinde işlev görmektedir. Ama burada gelenek geçmişten bize kalan ölü bir miras olarak anlaşılmalıdır. O yaşayan bir şeydir ve her an kendi içerisinde yeniden yapılanarak aslında bizi de ve akli da şekillendirmektedir. Hatta Aydınlanmaya yönelik Romantik reaksiyon da geleneği yanlış yorumlamış ve o da tıpkı Aydınlanmacılar gibi geleneği tarihsel olarak ‘veri’ bir kavram olarak ele almışlardır. Bu yüzden temelde her ikisi de aynı şeyi yapmış ve aklın otonomisi ile geleneği karşılaştırmışlardır.” Yılmaz, Feridun, *Rasyonelite: İktisat Özelinde Bir Tartışma*, Paradigma, İstanbul, 2009, ss.50-51. Ayrıca bkz, Wright, Kathleen, “Gadamer: Dilin Spekülatif Yapısı”, *İnsan Bilimlerine Prolegomena: Dil, Gelenek ve Yorum*, s. 83; Bernstein, Richard J., “Hermeneutikten Praksise”, *Retorik, Hermeneutik ve Sosyal Bilimler: İnsan Bilimlerinde Retoriğe Dönüş*, ss. 60-61; Shils, Edward, “İtibarını Kaybeden Gelenek”, *İnsan Bilimlerine Prolegomena: Dil, Gelenek ve Yorum*, ss. 149-151, 166-169.

⁸² Buna benzer bir görüş Horkheimer’da göze çarpar: Horkheimer kitabında “Aydınlanma aklı”nın öznel ve nesnel anlamlarının, araç ve amaç olarak algılanışının tarihsel olduğunu, aklın hurafelere, dogmalara, geleneklere karşı çıkan bir hurafe, dogma olduğunu ileri sürer: “Nesnel akıl kuramının odak noktası, davranışlarla amaçların birbirine uydurulması değil, bugün bize oldukça mitolojik görünebilecek bazı

fenomendir. Aydınlanmacı pozitivist ortodoksi geleneğe karşı bir gelenektir. Bilimsel ortodoksinin örnek temsilcilerinden biri olarak ele aldığımız Batuhan “gelenek” kavramının önemini kabul eder. Ancak geleneğe karşı geleneğe ayrıcalık tanıyarak başka bütün gelenekleri reddeder. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde göreceğimiz gibi gelenek kavramını toplumumuzdaki diğer geleneklere karşı “retorik” bir silah olarak kullanmayı tercih eder. Kişi gelenek kavramını kullanırken bile pozitivist olabilir.

Bazı temel fikirlerde, araştırma ve değerlendirme yöntemlerinde istikrar sağlanamadığı sürece bir “bilim geleneği” de kurulamaz. Oysa bilimin *ilerleyebilmesi* için böyle bir geleneğe ihtiyaç vardır.⁸³

Batuhan’ın bu gözlemi yerindedir. Bir şeyin gelenek haline gelmesi kurumlaşması anlamına gelir. Sorun başka bir yerde; Batuhan’ın bilimin başka bütün geleneklerden ve kurumlardan bağımsızlığına, üstünlüğüne ve evrenselliğine yaptığı vurgudur. Batuhan gelenek ve kurum kavramları üzerinde kafa yormaz, onları bir veri sayar. Metinlerindeki diğer görüşleriyle çelişmesinin hiçbir önemi yoktur ya da daha doğrusu o, bunun farkına varacak kadar “filozof” değildir.

Aklın modern toplumdaki yeriyle ilgili çok daha ılımlı değerlendirmelerden birini Caputo yapmıştır. Ona göre aklın modern toplumdaki sitesi ya da yuvası modern üniversitedir.⁸⁴

---

kavramlardır: söz gelimi, en büyük iyilik, insanın kaderi ve en yüksek amaçların gerçekleşme biçimi gibi düşünceler. Aklın gerçekliğin yapısında bulunan bir ilke olduğunu öne süren bu teoriyle, aklın sadece insan zihnindeki öznel bir yeti olduğunu belirten doktrin arasında çok temel bir farklılık vardır. İkinci doktrine göre, ancak öznedeki gerçek anlamda akıl bulunabilir: bir kurumun ya da bir başka gerçekliğin akla uygun olduğunu söylediğimizde, genellikle anlatmak istediğimiz, insanların onu akla uygun olarak düzenlediği ve kendi mantıksal, hesaplayıcı yetilerini ona uygulamış olduklarıdır. Öznel aklın, eninde sonunda, olasılıkları hesaplama ve böylece belli bir amaca uygun araçları bulma yeteneği olduğu görülür(...)Öznel görüş açısından, ‘akıl’, bir eylemi değil de bir nesneyi ya da bir düşünceyi anlatmak için kullanıldığında, söz konusu olan bu nesnenin ya da kavramın kendisi değil, sadece belli bir amaçla bağıntısıdır. Anlatılmak istenen, bu nesnenin ya da düşüncenin başka bir şey için iyi olduğudur. Kendi başına akla uygun olan bir amaç yoktur ve akıl açısından bir amacın öbürüne olan üstünlüğünü tartışmak anlamsızdır(...)Bu iki akıl kavramı arasındaki ilişki sadece bir karşıtlık ilişkisi değildir. Tarihsel olarak aklın hem öznel hem de nesnel yönleri başından beri varolmuştur ve birincinin ikinciye egemen oluşu uzun bir sürenin sonunda gerçekleşmiştir. *Logos* ya da *ratio* terimlerinde taşıdığı asıl anlamıyla akıl, her zaman özneye, onun düşünme yetisiyle bağıntılıydı. Aklı adlandırmak için kullanılan bütün terimler öznel ifadelerdi; örnekse, Yunanca’daki akıl terimi, ‘konuşmak’ anlamına gelen ve bu anlamda öznel bir yetiyi, konuşma yetisini adlandırmak için kullanılan sözcükten türemiştir.” Horkheimer, Max, *Aklın Tutulması*, Çev. Orhan Koçak, Metis, İstanbul, 2005, ss. 56-57.

⁸³ Batuhan, Hüseyin, *Bilim ve Şarlatanlık*, s. 72. Aydınlanma düşüncesinde gelenek statükodan yana, “tutucu”, “sabit” olduğu için değişimin, “ilerleme”nin önünde bir engeldir. Batuhan da aslında bu gelenek anlayışını benimser. O halde şu soru anlamlıdır: Diğer gelenekler ilerlemeye engel teşkil ederken, bilim geleneği neden etmez? Aslında sorunun cevabı yine metnimizin içindeki bilimsel ortodoksinin temel iddialarıdır.

Hiçbir akıl açıklaması aklın üniversitedeki kurumlaşmasından ayrı olarak düşünülemez. Akıl hakkındaki tartışmalar dergi ve kitaplarda, sempozyumlarda ve kamuya açık konferanslarda üniversite profesörlerince, daha fazla araştırma hakkı, promosyonu ve desteği veren erkekler ve kadınlarca yapılan tartışmalardır. Rasyonel olan ve rasyonel olmayan şey genellikle akademi içinde yer alan, kabaca belirlenebilir elit kurumlarda yüksek fakülte makamlarını işgal edenlerin güçlerinin/iktidarlarının fonksiyonudur. Meslek içindeki söylemin stilini/tarzını ve tonunu belirleyen onlardır. Onlar, ‘doğru soruları’ ve bu soruları ele almanın doğru yollarını belirler. Dergilerde yayınlanacak makale türlerini, en iyi üniversite basımevlerinin yayınlayacağı kitap türlerini, vakıflarca desteklenebilecek araştırma önerilerini standartlarını koyarak onlar belirler.⁸⁵

Batı menşeli bilimsel ortodoksinin “aklı” Türkiye’de, 1933 Üniversite Reformu’yla kurumlaşmıştır. Türkiye’de de aklın sitesi üniversite, temsilcisi de bilim adamıdır.⁸⁶

Hatırlayalım: Ortodoks bilim görüşünün kutsal trio’su Akıl, Gözlem ve Deney’dir. Akıl tartışmasından sonra artık deney ve gözlem tartışmasına geçebiliriz. Batuhan’la devam edelim. Batuhan miraslarını sahiplendiği Aydınlanmacı-pozitivist-ortodoks düşünürler gibi bilimi bilim yapan şeyin ısrarla akıl, deney ve gözlem olduğunu vurgular.

Bilim adamları herhangi bir teorinin sonunda gene duyu verilerine, yani gözlemlere dayanarak belgelenmesi gerektiği konusunda hemfikirler(...)bu gerekçelerin ‘akla yakın’ olması, yani herkesin kabul edebileceği gözlemsel verilere ve mantıksal ilkelere dayanması şart.⁸⁷

Ortodoks bilim anlayışına göre bilim geleneğe, dile, metafiziğe, inanca dayanmaz; akla, deney ve gözleme dayanır. Bu başka terimlerle de dile getirilebilir. Bilim Nesne’ye, yani Gerçekliğe ve Olgulara dayanır. Bu Trio doğru ve bilimsel bilginin garantörüdür. Bilimsel teoriler bu trio üzerinde yükselir. Ancak ortodoks bilim anlayışının büyük düşünürleri (pozitivist düşünürleri) bizatihi deney ve gözlemin ne olduğunu pek sorgulamamıştır. Bu görüşün arkasında “doğal realizm” vardır. Onu

---

⁸⁴ Caputo, John D., “Postmetafizik Bir Rasyonaliteye Doğru”, *İnsan Bilimlerine Prolegomena: Dil, Gelenek ve Yorum*, ss. 439-447. “Zakkum” bölümünde ele alacağımız Ziya Özel’in “şarlatan” olarak yaftalanmasının en önemli nedeni aklın bu şekilde kurumlaşmış olmasıdır. Yeri geldiğinde bu konuya tekrar döneceğiz.

⁸⁵ A.g.m, s. 440.

⁸⁶ Arslan, Hüsamettin, “Aydınlanmış Devlet Patronluğunda Bilim: 1933 Türk Üniversite Devrimi ve Sürgün Alman Bilim Adamları”, *Uluslararası Türkiye’deki Sürgün Alman Bilimadamları 1933-45 Sempozyumu*.

⁸⁷ Batuhan, Hüseyin, *Bilim ve Şarlatanlık*, s. 485.

algılama tarzımızın dışında ve bizden bağımsız kendi kendine varolabilen özerk bir “gerçeklik” vardır: Realizmin üzerine inşa olduğu bu temel önermenin kendisi görüldüğü gibi “realist” değil; metafiziktir. Realizm bile kendisini gerçeklikte temellendiremez.

Bu deney ve gözlem görüşü 20.yy’ın ikinci yarısında büyük eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin bir kısmı filozoflardan bir kısmı da konstrüktivizm⁸⁸ diye adlandırılan sosyoloji akımının mensuplarından gelmiştir. Buna göre bizim onu algılama tarzımızdan bağımsız *sui generis* olgular ve *sui generis* bir gerçeklik yoktur.

Anglosakson felsefede post-pozitivist düşünürler (Popper, Kuhn ve Feyerabend bunlar arasında zikredilebilir) olgular ve teoriler arasındaki hiyerarşiyi tersyüz ederek teorilerin olgulardan değil, olguların teorilerden türediğini ve bu yüzden bilimsel bilginin ve bilimin olgulara değil, teorilere dayandığını ileri sürmüştür.⁸⁹ Batuhan bu tartışmalardan haberdar olduğu izlenimi verse de kendi ortodoksi anlayışından taviz vermemekte kararlıdır. Yukarıda belirttiğimiz gibi o, gözlemlerin ve olguların teoriyi öncelediğini düşünür:

Herhangi bir fikrin veya öğretinin ‘inanılmaya değer’ olması için bilimsel olarak temellendirilebilmesi gerekir. Bu da iki şekilde mümkündür: (i) O fikir veya öğretiyi teorik bir temele oturtarak (ii) o fikir veya öğretiyi destekleyen gözlemsel veriler bularak. Genellikle ikinci yol birincisinden önce gelir(...)Teoriler her şeyden önce

---

⁸⁸ Konstrüktivizmin klasiği Peter L. Berger’in ve Thomas Luckmann’ın 1966’da yayınladıkları *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi* (Çev. Vefa Saygın Ögütte, Paradigma, İst, 2008) adlı metnidir. Onlar, bu çalışmada gerçekliğin, bilginin, hatta insan organizmasının toplumun ürünü olduklarını, sosyalizasyon süreçleriyle belirlendiklerini ileri sürer. Konstrüktivist yaklaşım “sosyal inşacılık” olarak da bilinir. SSK ya da konstrüktivist yaklaşımın en önemli temsilcileri sayılan Bruno Latour ve Steve Woolgar ile birlikte anılan temel metinlerden biri *Laboratory Life* (1979)’tır. Laboratuvar hayatını inceleyen Latour ve Woolgar bilim adamlarının bilimsel bilgiyi inşa etme sürecinin nasıl işlediğini, bilimsel olguların dilsel ifadelerle (deneyle değil) nasıl olgusal ve bağımsız hale getirildiklerini, laboratuvar metinleriyle bilimsel makaleler arasındaki farklılıkların nasıl oluştuğunu ortaya koymuştur. Konstrüktivist yaklaşım, Latour ve Woolgar için bkz., Law, John, *After Method: Mess in Social Science Research*, ss. 18-42; Hess, David J., *Science Studies: An Advanced Introduction*, ss. 81-112; Bucchi, Massimiano, *Science in Society*, Routledge, London and New York, 2002, ss. 61-76, 93-106; Bijker, Wiebe E., “Understanding Technological Culture through a Constructivist View of Science, Technology and Society”, *Visions of STS: Counterpoints in Science, Technology and Society Studies*, eds. Stephen H. Cutcliffe-Carl Mitcham, State University of New York Press, Albany, 2001, ss. 19-35; Gieryn, Thomas F., *Cultural Boundaries of Science: Credibility on The Line*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1999, s. 340-362; Latour, Bruno-Woolgar, Steve, “The Cycle of Credibility”, *Science in Context: Readings in the Sociology of Science*, ss. 35-44; Martin, Brian-Richards, Evellen, “Scientific Knowledge, Controversy and Public Decision Making”, *Handbook of Science and Technology Studies*, Ed. Jasanoff, Sheila-Markle, Gerald E- Petersen, James C. et. all, Sage Publications, California, 1994, ss. 512-514.

⁸⁹ Chalmers, Alan F, *Bilim Dedikleri*, ss. 39-54.

gözlemlerden esinlenerek kurulurlar, ayrıca doğru olup olmadıkları da sonunda gene gözlemlerle saptanır(...)Üretilen teorilerin doğruluğu ancak ve ancak gözlem ve deneylerle kanıtlanabilir, bu nedenle hiçbir zaman ayağımızı yerden kesmememiz, yani duyu verilerinden kopmamamız gerekir.⁹⁰

Aslında durum tam tersidir. Sözünü ettiğimiz post-pozitivist bilim filozofları bilimin deney ve gözlemlerle iş gördüğünü reddetmezler; deney ve gözlemi eleştiriye ve sorgulamaya tabi tutarlar. Bilimsel deney ve bilimsel gözlem nedir? Şu ya da bu şekilde bilim adamı olsun olmasın bütün insanlar her şeyi tecrübe ederek yaşarlar. Peki bu durumda bir deney ve gözlemi “bilimsel” yapan nedir? Hangi şartlarda bir deney ve gözleme “bilimsel” bir deney ve gözlem diyebiliriz? Bu sorulara cevap verebilmek için bilim adamının kafasında ya da bilim adamları grubu arasında hangi türden deney ve gözlemlere bilimsel deneyler ve gözlemler denilebileceğini gösteren yazıyla formüle edilmiş ya da edilmemiş bir teoriye ya da bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Bu teoriler ve yaklaşımlar “deney ve gözlem teorileri” ifadesiyle dile getirilmiştir. Bilimsel deney ve gözlemler bilimsel deney ve gözlem teorilerine dayanırlar. Sözün gelişi Kuhn için bir deney ve gözlem paradigması olmaksızın hangi deney ve gözlemlere bilimsel denip denemeyeceğini belirlemek imkansızdır. Bu olgular için de geçerlidir. Bize neyin bilimsel olgu olduğunu ve neyin olmadığını söyleyecek bir teorimizin ya da yaklaşımımızın olmadığı yerde bilimsel olgulardan söz edemeyiz. Yani teoriler olgulardan önce gelirler.⁹¹

Bilim tarihçisi Alexander Koyre bu yaklaşımın çerçevesini daha genişletmiş, bilimin büyük ve kuşatıcı teorilerinin arkasında büyük metafizik düşünce sistemlerinin bulunduğunu öne sürmüştür. Koyre'nin yaklaşımından hareketle dile getirmek gerekirse

---

⁹⁰ Batuhan, Hüseyin, *Bilim ve Şarlatanlık*, s. 150, 237, 504. Batuhan her ne kadar Comte'u ve Mach'ı gözlem ve deneye öncelik vermekle, katı birer empirist olmakla ve bilimde aklın rolünü ikinci plana atmakla suçlasa da (bkz., A.g.e, 484), yukarıdaki satırlarından bilim anlayışında gözlemin ve gözlem önermelerinin teorilere önceliği fikrini benimsediği anlaşılır. Teori ve gözlem ayrımı ve ikisinden birinin diğerini öncelediği fikri uzun süre tartışılmıştır. Batuhan da bu tartışmadan haberdardır. Ancak bu tartışma kısır bir tartışmadır. Çünkü teori ve gözlemin ve teori-gözlem ayrımının arka planında öncelikle praksis vardır.

⁹¹ Chalmers, Alan F, *Bilim Dedikleri*, ss. 39-56; Feyerabend, Paul, *Yönteme Karşı*, s. 145, ss. 84-94, 191-192; Kuhn, Thomas S., *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, ss. 103-112.

bilimsel olguların, bilimsel deneylerin ve bilimsel gözlemlerin arkasında bilimsel teoriler, bilimsel teorilerin arkasında da büyük metafizik düşünce sistemleri vardır.⁹²

Gassendi'nin ontolojisi ne yeni ne de özgündür kuşkusuz...Eskiçağ atomculuğunun ontolojisidir. Bir yandan cisimcikli ışık anlayışı gibi sonradan büyük başarı kazanacak olan, - doğrusunu söylemek gerekirse – kendisinin hiçbir yararını görmediği (Newton görecek) düşünceleri benimsemesini, bir yandan da eylemsizlik yasasının dile getirilişinde Galileo'yu, barometrik olguların yorumlanışında Pascal'ı aşmasını sağlayan bu atomcu ontolojidir.⁹³

Ortodoks bilim anlayışının bilimin olgulara dayandığı görüşü ve metafiziği reddi, başka bir deyişle, metafiziğe saldırısı bu görüşten büyük bir yara almıştır. Daha ileri gidenler de vardır. Bazı düşünürler kimsenin metafiziğin tuzağına düşmeksizin metafiziği reddedemeyeceğini dolayısıyla ortodoks bilim görüşünün ya da pozitivizmin metafiziği reddeden bir metafizik olduğunu öne sürmüşlerdir.

Bir diğer “olgu, deney ve gözlem eleştirisi” bilime sosyolojik yaklaşımdan gelmiştir. Bilime sosyolojik yaklaşımın paradigmatik örneği aslında kendisi sosyoloji donanımlı bir hekim olan Ludwik Fleck'in 1935 yılında Almanca kaleme aldığı *Genesis and Development of a Scientific Fact* (Bir Bilimsel Olgunun Doğuşu ve Gelişimi)⁹⁴ adlı kitabıdır. Fleck bu metninde *syphilis* (frengi) olgusunun doğuşunu ve modern zamanlarda bir “bilimsel olgu” haline gelişini inceler. Fenomenin bir bilimsel olgu haline gelmesi ortaçağlardan modern zamanlara kadar uzanan uzun bir tarihsel süreci gerektirmiştir. Bu süreç bir inşa sürecidir. Ortodoks bilim anlayışının savunageldiği üzere bilimde kendinde olgular yoktur; inşa edilmiş olgular vardır.

---

⁹² Koyre, Alexandre, *Bilim Tarihi Yazıları*, Çev. Kurtuluş Dinçer, Tübitak, Ankara, 2004, s.1, 8, 91, 108, 233. Bilimin ya da bilimsel teorilerin metafizik temelleri konusunda ayrıca bkz, Koyre, Alexandre, *Bilim ve Devrim: Newton*, s. 17, 27, 28, 153, 155, 184, 277; Kuhn, Thomas S., *Asal Gerilim*, Çev. Yakup Şahan, Kabcacı Yayınevi, 1994, s. 262; Westfall, Richard S., *Modern Bilimin Oluşumu*, Çev. İsmail Hakkı Duru, Tübitak, Ankara, 2004, s. 38; Yıldırım, Cemal, *Bilimin Öncüleri*, Tübitak, Ankara, 22.Basım, 2005, s. 77; Feyerabend, Paul, *Yönteme Karşı*, s. 158; Feyerabend, *Özgür Bir Toplumda Bilim*, s. 61; Gimpel, Jean, *Ortaçağda Endüstri Devrimi*, Çev. Nazım Özüaydın, Tübitak, Ankara, 2004, s.190; Capra, Fritjof, *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*, Çev. Mustafa Armağan, İnsan Yay, İst, 1992, s. 61, 67, 68, 70; Shapin, Steven, *Bilimsel Devrim*, çev. Ayşegül Yurdaçalış, İzdüşüm, İstanbul, 2000, s. 53, ss. 83-85.

⁹³ Koyre, Alexandre, *Bilim Tarihi Yazıları*, s. 233.

⁹⁴ Trans.Fred Bradley and Thaddeus J. Trenn, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1981. Bu kitabın editörlerinden biri sosyolog Robert K. Merton'dur. Thomas S. Kuhn çeviriye bir önsöz kaleme almıştır.

Konstrüktivist sosyologlara göre olgular ve gerçeklik inşa edilmiş şeylerdir; çünkü bilimsel faaliyet bir inşa sürecidir.⁹⁵ Kavramlarımız ve teorilerimiz sınırlı, doğa komplekstir. Doğadaki bir fenomenin seçilerek ya da tespit edilerek bir olgu haline gelebilmesi için bilim adamının onu doğadaki “doğal” yerinden çıkararak kendi bilimsel algılama çerçevesinin, yaklaşımının ya da teorisinin içine yerleştirmesi gerekir. Bu bir sınırlarını belirleme ve sınırlama eylemidir. Kendinde olgular yoktur; inşa edilmiş olgular vardır. Bu süreç bir bilimsel olgu incelemesinde şöyle ifade edilmiştir:

Bilimsel bir olgunun inşasının önemli olan boyutu retorik boyutudur: Söylem stratejileri, temsil (representation) teknikleri, veri tanıtım (presentation) formlarıdır. Bu açıdan Latour ve Woolgar iki retorik maddeye özel önem atfeder: ‘Modaliteler’ ve ‘lafzi (literary) atıflar’. Modaliteler, araştırmacının ifadelerini niteleyen öğelerdir ve bilimsel bir olguya dönüşen bir varsayımlar veya sonuçlar takımı olarak kademeli şekilde elimine edilirler. Bir seminer ya da konferansta sunulan makaleden bir cümle: Prof. Falancanın yönetimindeki araştırma grubu beta-carotene’nin bazı tümör türlerini önlemede etkili olabileceğine inanıyor. Bu cümle bir ders kitabında, hatta bir haber dergisinde şuna dönüşecektir: Beta-carotene kanseri önüyor.⁹⁶

Olgular eleştirisi ve araştırması hususi ve ayrı bir çalışmayı gerektirir. Biz burada bilimsel ortodoksinin olgulara vurgusunun artık savunulamaz olduğunu göstermek için örneklere yer vermekle yetineceğiz. Sözün gelişi Robert Hooke’un icat ettiği hava pompasını modern bilimin ve “bilimsel devrimin en büyük gerçeklik üretme makinesi”⁹⁷ olarak tanımlayan Shapin deneysel gerçekliğin inşasıyla ilgili şunları söyler:

Havanın basıncı ya da yay etkisi, doğa felsefesinde deneysel programın büyük başarısı olarak ortaya çıktı: Basıncın, doğada mekanik olarak işleyen gerçek bir güç olarak kendisini göstermesini sağlayan, yapay deneydi. Hava pompasının yapay etkileri, doğaya ilişkin gerçekler gibi kabul edildi. Deneysel gerçekler, o gerçeklerden nedensel olarak sorumlu olan tek bir doğa düzeni fikrini doğruluyordu. Hava pompasına ait veriler görünür ya da elle tutulur özellik taşıırken, doğruladığı nedenler duyularla algılanır nitelikte değildi.⁹⁸

---

⁹⁵ Bijker, Wiebe E, “Understanding Technological Culture through a Constructivist View of Science, Technology and Society”, *Visions of STS: Counterpoints in Science, Technology and Society Studies* , ss.24-25.

⁹⁶ Bucchi, Massimiano, *Science in Society*, s. 63.

⁹⁷ Shapin, Steven, *Bilimsel Devrim*, s. 119.

⁹⁸ Age, ss. 124-125.

Bilim sosyologu Bruno Latour'un olgular açıklaması da bu çalışmanın amaçları açısından ilginçtir:

Olgular, doğmakta olan tanıklar topluluğu tarafından kabul edilmiş ve yetkilendirilmiş laboratuarlarda ve bilimsel yazılarda üretilmiş ve temsil edilmiştir. Bilim adamları olguların titiz temsilcileridir. Onlar konuştuğunda kim konuşur? Hiç kuşkusuz bizzat olgular, ama aynı zamanda yetkilendirilmiş sözcüleri. O halde kim konuşur, doğa mı yoksa insanlar mı? Modern bilim felsefesinin üç yüz yıl boyunca savaşaacağı çözümsüz sorun budur. Bizatihi olgular dilsizdir, doğal kuvvetler ham mekanizmalardır. Ve yine de bilim adamları kendilerinin konuşmadığını, ama bizatihi olguların konuştuğunu iddia ederler. O halde bu dilsizler, laboratuvarın yapay ortamında ya da hava pompasının daha da seyrelmiş olan yapay ortamında konuşmaya, yazmaya, bildirmeye muktedirler. Küçük beyefendi grupları, hem doğal kuvvetlere tanıklık ederler hem de ihanet etmeyip nesnelere sessiz davranışını tercüme ettikleri yolunda birbirlerine tanıklık ederler. Böyle ve öğrencileriyle birlikte, bir doğal kuvvetin, dilsiz ama anlam yüklü bir nesnenin ne olduğunu kavramaya başlarız.⁹⁹

Ortodoks bilim anlayışının temel unsurlarından bir diğeri Viyana Ekolü pozitivistlerinin ısrarla vurguladıkları bilimin birliği (unity of science) idealidir. Buna üniter bilim ideali de diyebiliriz. Sözü ettiğimiz ortodoksinin Türkiye'deki örneklerinden biri olarak sunduğumuz Batuhan'ın metinlerinde bu "ideal" ısrarla "reel" bir şeymiş gibi vurgulanır:

Bilimleri belgelenmelerinin sağlamlığı veya güvenilirliği açısından bir sıra düzenine sokmak mümkün: Fizik, Kimya, Biyoloji, Sosyal Bilimler...Kesinlik derecesini belirleyen ana ölçüt 'matematikselleştirme' derecesi olsa gerek. Yani bilimin ana teorileri ne kadar matematiksel formüllerle dile getirilebiliyor ve bu formülleri yanlışlayan gözlemlere rastlanmıyorsa, o bilim o derece 'exact' veya iyi belgelenmiş sayılıyor(...)Fiziği başa koymamın nedeni, bütün bilimsel teorilerin fiziğin temel teorilerine dayanmasıdır... Olgusal bilimler arasında fiziğin en iyi belgelenmiş bilim olduğu kabul ediliyor, dolayısıyla ona dayanan uygulamalı bilimler de (bütün mühendislik türleri) aynı derecede güvenilir sayılıyor(...)Moleküler biyoloji kimyaya, kimya da fiziğe dayanıyor(...)Fiziksel olmayan (kimyasal, biyolojik, hatta psikolojik) olayların da temelinde fiziğin yasaları yürürlükte.¹⁰⁰

Bu hiç kuşkusuz Viyana Ekolü pozitivist bilim idealinin eksik bir tasviridir. Bu bilimin birliği idealinin köklerini Galileo'nin birincil nitelikler-ikincil nitelikler

⁹⁹ Latour, Bruno, *Biz Hiç Modern Olmadık*, Çev. İnci Uysal, Norgunk Yay, İst, 2008, ss. 39-40.

¹⁰⁰ Batuhan, Hüseyin, *Bilim ve Şarlatanlık*, s. 52, 112, 232.

doktrinine kadar izleyebiliriz. Galileo evrenin temel yapı taşı nedir diye sorar ve şöyle cevaplandırır: Matematiğin diliyle ifade edilebilir şeylerdir: Yer kaplayan madde. Çünkü madde ölçülebilir ve matematiğin diliyle ifade edilebilirdir. Bilimin nesnesi ölçülebilir olan şeydir. Viyana ekolü pozitivismi buradan hareketle bütün bilimleri tek bir “bilimsel dil”in şemsiyesi altında bir araya getirilebileceğini düşünür. Bilimsel dil, fiziksel olgulara tekabül eden bir dil olacaktır. İlgili düşünürlerin öngördüğü şekliyle bu dil, mantıksal matematik ya da matematiksel mantıktı. Bu dile en uygun düşen bilim hiç kuşkusuz fizikti. Başka bir söyleyişle bu görüşe fizikalizm ya da bilimsel materyalizm denilebilir. Başka bir şekilde kavramlaştırmak ve modern literatürdeki adıyla dile getirmek gerekirse bu anlayış “bilimizm”dir (scientism). Bilimizm ya da ortodoks bilim anlayışı modern Batı’daki tek bilim anlayışı değildir, çok sayıdaki bilim anlayışından biridir. Zayıf noktası yegane, biricik, evrensel ve objektif bilim anlayışı olduğunu iddia etmesidir.¹⁰¹ Onu bir bilim ideolojisi haline getiren budur: İdeolojiler ideolojik olmadıklarını iddia ederler.¹⁰²

Bu ideolojilerden bağımsızlık iddiasının arkasında fiziksel olgulara ve matematiğe vurgu vardır. Ortodoks görüşe göre bilim adamına ve bilime objektivitesini armağan eden şey matematiğin diliyle ifade edilebilir fiziksel nesneye vurgudur. Batuhan’ın aksine ortodoks anlayışta bilimlerin kraliçesi matematiktir. Ölçebiliyorsanız objektifsinizdir. Sayılar kesindir ve objektiftir; yalnızca olgular matematiğin diliyle

---

¹⁰¹ Arslan, Hüsamettin, “Pozitivizm: Bir Bilim İdeolojisinin Anatomisi”, s. 550, 553, 561, 562,564,565. Bilimin birliği tezi on dokuzuncu yüzyıl pozitivismiyle yirminci yüzyıl mantıksal pozitivismi arasında bir süreklilik/devamlılık hattını şart koşar/temin eder. On dokuzuncu yüzyılda John Stuart Mill ve Comte bir bilim “hiyerarşisi” inşa ettiler. Bilimin birliği tezi günümüzde genellikle indirgemeciliği gerektirir. Biyolojik seviye, biyokimya ve fiziğe, zihinsel koşullar/durumlar sinirsel koşullara indirgenir. Bu tezin en revaçta olduğu yıllar 1920’li ve 1930’lu yıllardır. Avrupa’da bütün bilimler matematik ve matematiksel fizikte birleşir. Bu tez yöntem ve doğrulama fikriyle sıkı bir ilişki içindedir. Bilim felsefesi fiziğe bağlı sayıldığı için bütün bilimlere genellenebilirdi. Bu durumda bütün bilimler fiziğin yöntemlerini kullanacaktı. Elbette insan bilimleriyle doğa bilimlerinin aynı olmadığını, birincisinin anlamaya, ikincisinin açıklamaya dayandığını ileri sürenler oldu. Fuller, Almanya’da kimya ve fizikle I. Dünya Savaşı kaybı arasında bir bağlantı kurulduğu için pozitivistlerin bu alanlardan uzaklaşmalarını iddia eder. ABD’de ise zafer, bilim ve teknolojiyle özdeşleşmiştir. Hess, David J., *Science Studies: An Advanced Introduction*, New York University Press, New York and London, 1997, ss. 14-15. Tek bir fizik, tek bir matematik ya da tek bir sosyoloji iddiasının iması açıktır: Bir tek bilim vardır; o da Batı bilimidir. Bilimin birliği, “fizikalizm” ve imaları için ayrıca bkz, Arslan, Hüsamettin, “Yöntemizm, Bilimizm, Sosyal Bilimler ve Entelektüeller”, ss. 28-30; Arslan, Hüsamettin, “Pozitivizm: Bir Bilim İdeolojisinin Anatomisi”, ss. 559-565. İnsan bilimleriyle ve doğa bilimleriyle ilgili ilave okuma için bkz, Snow, C.P, *İki Kültür*, Çev.Tuncay Birkan, Tübitak, Ankara, 2001; Bernstein, Richard J., *Objektivizmin ve Rölativizmin Ötesi: Bilim, Hermenoytik ve Praksis*, ss. 45-50.

¹⁰² Mitchell, W. J. T., *İkonoloji/İmaj, Metin, İdeoloji*, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma, İstanbul, 2005, s. 259, 260; daha fazla bilgi için, ss. 202-262.

ifade edilebilir. Bilim olgulara dayanır. Bilim adamı da bu nedenle objektiftir. Batuhan'a göre bilim adamı her türlü "özlemsel düşünüş"ten, ideolojiden, duygularından arınıktır veya arınmaya çalışmalıdır:

Bilimi bilim yapan en temel özellik, her türlü 'özlemsel düşünüş'ten, dolayısıyla bu düşünüşün sistemli bir biçimi olan "ideoloji"den – elden geldiğinde – arınmış olması, hiç değilse arınmaya çalışmasıdır(...)Bilim ancak her tür duygusal dürtüden kendini kurtarabilmiş kişilerin harcıdır(...)Fiziksel, kimyasal, hatta – bir yere kadar – biyolojik olayları inceleyen bir bilim adamı – laboratuvarına girerken – duygu ve özlemlerini, palto ve şemsiyesiyle birlikte kapının dışında bırakabiliyor, ama inceleme konusu insanın kendisi olunca, bilim adamı bazen duygusal (hatta hayvansal) yönlerini işe karıştırmadan edemiyor(...)Newton Tevrat'ta anlatılan pek çok şeye, bu arada mucizelere de çocuksu saflıkla inanan bir insan. Ama gene de Velikovsky'nin yaptığı gibi, inançlarını saçma sapan "bilimsel" teorilerle desteklemeye kalkmıyor.¹⁰³

Batuhan olandan değil, olması gereken bir şeyden söz ediyor. Fakat "fiiliyatta bilim"de bilim adamı laboratuvara girerken "duygu ve özlemlerini, palto ve şemsiyesiyle birlikte kapının dışında – bırakabilir; fakat her durumda kendisiyle birlikte laboratuvara götüreceği şeyler dışarıda bıraktıklarından çok daha önemli ve fazla olacaktır. Sözün gelişi bilim adamı bilinç düzeyindeki bir kısım unsurları dışarıda bırakabilir, fakat bilinç dışı özelliklerini dışarıda bırakma lüksü yoktur. Bu bilinç dışı unsurlar metafizik, inançlar, karakter vb. olabilir. Ayrıca Batuhan'ın göremediği şey bilim adamının kapısından içeri girdiği laboratuvarın bir ekonomik sistemin, bir değerler sisteminin vb. kurumu olmasıdır. Kaldı ki değerlerden bağımsız objektif bilgi idealinin kendisi de bir değerdir. Capra soruna başka bir açıdan yaklaşır. Ona göre Kartezyen düşüncenin çöküşünü hazırlayan modern fizik aynı zamanda "nesnel doğa", "nesnel bilim" ve dolayısıyla "objektif bilim adamı" idealinin sonunu getirmiştir:

Bilim adamlarının doğada gözlemlediği kalıplar kendi zihinlerindeki kalıplarla; kavramlar, düşünceler ve değerlerle çok yakından ilişkilidir. Böylece elde ettikleri bilimsel sonuçlar ve araştırdıkları teknolojik uygulamalar onların kendi düşünce tarzlarıyla şartlandırılmış olacaktır. Her ne kadar onların araştırmalarının hepsi değer sistemlerine dayanmayacaksa da hedeflenen bu araştırmayı kapsayan daha büyük paradigma kesinlikle değerden arınmış olmayacaktır.¹⁰⁴

¹⁰³ Batuhan, *Bilim ve Şarlatanlık*, s. 125, 185, 189.

¹⁰⁴ Capra, *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*, s. 93. Ayrıca bkz, Arslan, Hüsamettin, *Epistemik Cemaat*, s. 112; Yıldırım, Cemal, *Bilimin Öncüleri*, s. 98.

Burada ortodoks bilim anlayışı konusunda hatırlamamız gereken bir diğer unsur bilimin lineer bir süreç olduğu iddiasıdır. Aydınlanmacı “ilerleme” anlayışının bir boyutu niteliğindeki lineer bilimsel ilerleme iddiasına göre bilim ve bilimsel bilgi kümülatiftir:

Bilim ilerledikçe durmadan yeni teknikler ve teknolojiler geliştirilmektedir(...)Bilimde ‘duraklama’ diye bir şey hiçbir zaman söz konusu olamaz, bilgilerimiz şüphesiz her gün hızla artmaktadır ve artmaya devam edecektir(...)Bilim bugün teorik sınırlarına varmış durumda. İlerde bu sınırların zorlanabileceğini de hiç sanmıyorum(...)Bugünün insanı artık eskisi gibi çaresiz değildir, hatta yeni teknolojiler sayesinde doğanın kendisine bugüne kadar bahsetmediği birçok nimetlere kavuşmuştur ve bilim ilerledikçe bu yeni nimetlerin sayısı hızla artmaktadır.¹⁰⁵

Özellikle Thomas Kuhn, Karl Popper gibi bilim filozoflarının ve sosyolojiye çok daha yakın bir düşünür olan Michel Foucault’nun tarih anlayışı eleştirilerinden sonra bu görüşü savunmak son derece zordur. Popper’in tezi bilimde geçerli olan şeyin lineer ve kümülatif ilerleme değil, “sürekli devrim” olduğudur. Ona göre bilim sürekli devrimlerle ilerler.¹⁰⁶ Diğer taraftan Kuhn bilimsel devrimlerin yapısı adlı kitabını neredeyse ortodoks görüşün bu lineer bilim anlayışını çürütmek için yazmış gibidir. Ona göre bilim hem kümülatiftir, hem de bu kümülatif süreçteki kırılmaları temsil eden “devrimler”le gelişir.¹⁰⁷ İlerleme fikrinin problemlili olduğu apaçıktır:

“İlerleme” dogmasına inanmak, dogmanın mantığı gereği, mevcut anı veya mevcut tarihsel dönemi meşrulaştırmaktır. İlerlemeye inanç, otoriterdir, geçmiş ve gelecek dönemleri, kurulu düzeni aklamak için lanetler. Statükodan yanadır ve dolayısıyla konservatiftir.¹⁰⁸

Bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Nerium Oleander örneğinde Türkiye’deki Aydınlanmacı-pozitivist ortodoksinin ve onun mensubu entelektüellerin ve bilim adamlarının tam da ortodoksilere yaraşır bir şekilde yeniliklere nasıl muhafazakar bir tepki gösterdiğini ele alacağız. Yeri gelmişken belirtelim; her ortodoksi gibi bilimsel ortodoksi de doğası gereği ve de facto muhafazakardır.

¹⁰⁵ Batuhan, Hüseyin, *Bilim ve Şarlatanlık*, A.g.e, s. 268, 463, 501, 524.

¹⁰⁶ Popper, Karl R., “Olağan Bilim ve Tehlikeleri”, *Bilginin Gelişimi ve Bilginin Gelişimiyle İlgili Teorilerin Eleştirisi*, ss. 60-69.

¹⁰⁷ Kuhn, Thomas, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, ss. 274-275.

¹⁰⁸ Arslan, Hüsamettin, *Epistemik Cemaat*, s. 11.

Bu ortodoksinin temel doğrularına ve normlarına uymayan her görüş ve her bilim adamı heretik ve marjinaldir. Bilimsel heretikler ve marjinaler bilimsel ortodoksinin ya da bilim hakkındaki ortodoks anlayışın takdim ettiği bilimin marjinde yer alırlar. Onlar ortodoksinin “öteki”leridir. Bilimsel olan her şey ortodoksiye aittir ve bilim dışı her şey heretiklere atfedilir. Ortodokslar için heretikler ortodoksinin normlarını çiğneyen “anormal”ler, sosyolojinin terimleriyle “sapkınlar” ve çok daha aşırı durumlarda şarlatanlardır.

Batuhan metninde “şarlatanlara” saldırır. Fakat şarlatanı ”şarlatan” yapan şeyin ne olduğuna dair “bilimsel” hiçbir şey sunmaz. Sözün gelişi o şarlatanlar konusunda şunu söyler:

Şarlatan ortodoks tıp mensuplarının her türlü bilim dışı teşhis ve tedavi yöntemlerine başvurarak insanları aldatan kişilere uyguladıkları bir terim olup genellikle bütün alternatif tıp uygulamaları bu terimin kapsamı içine girer(...)Eğer tıp bir ‘bilim’ ise birden fazla ‘doğru’ olamayacağına göre, ortodoks tıbbın bir ‘alternatifi’ olamaz(...)Bilimde herhangi bir sorunun bir tek doğru cevabı olduğu varsayılır(...)Bir tek fizik ve bir tek biyoloji bilimi olduğu gibi, bir tek tıp vardır, o da bilimsel veya ‘ortodoks’ diye nitelendirdiğimiz tıptır. Dolayısıyla bu çerçeveye dışına çıkan herkes ‘şarlatan’ kategorisine girer.¹⁰⁹

Ortodoks bilimin dışındaki bütün bilimsel faaliyetler şarlatanlıktır. Batuhan burada bilimin kurumlaşarak ortodoksiye dönüşmesinin on dokuzuncu yüzyıldan sonra gerçekleştiğini unutur. Ona göre akupunktur dahil bütün alternatif tıp şarlatanlıktır. Onun fikirleri açısından bu sonuç normaldir, çünkü ona göre bilimin dışında hiçbir şeyin zaten değeri yoktur. Batuhan’ın *Bilim ve Şarlatanlık*’ta gereksiz yere şişirilmiş yüzlerce sayfasını dolduran satır aralarına baktığımız zaman bilim hakkında edilen bunca “laf”ın aslında “ideolojik” konumuna hizmet etmeyi amaçladığını fark etmek zor değildir. Kitapta söylenenler ve kitapta ısrarla vurgulanan bilim anlayışı kitabın yazıldığı politik ve kültürel kontekste anlamlıdır. Batuhan burada ortodoks bilim anlayışını muhalefet ettiği kültürel ve politik duruşa karşı bir entelektüel ve politik “silah” olarak kullanır. “Bilim” onun için Aydınlanmacı politik ve kültürel ideallerine hizmet ettiği ölçüde önemlidir. Ona göre toplum bilime – elbette ortodoks bilime,

---

¹⁰⁹ Batuhan, Hüseyin, *Bilim ve Şarlatanlık*, s. 15, 363, 366.

bilimsel ortodoksiye ve bilimsel ortodokslara – göre yeniden inşa edilmelidir. Şu pasaj bunu açıkça ortaya koyar:

Auguste Comte'un 'Bilim Çağı' rüyasının hala gerçekleşmemiş olmasının önemli nedenlerinden biri de okullarda çocuklara ve gençlere verilen bilim eğitiminin son derece kalitesiz oluşudur. Kısacası, bu eğitim onlara 'bilim kültürü' ve 'bilimsel düşünme' alışkanlıkları kazandırmaktan çok uzak(...)Bilgi aktarmaya değil, 'aydınlatmaya' yönelik bir eğitimin ilk ve en önemli görevi yeni yetişenlerde *şüpheli düşünme alışkanlığını* yerleştirme olmalıdır(...)Halkı aydınlatma' deyiminin – birbiriyle yakından ilişkili – iki anlamı olduğunu hatırlatmama bilmem gerek var mı? Bunlardan biri insan kafasını güvenilir bilgilerle donatma, ötekisi insan kafasını temelsiz veya boş inançlardan arıtma anlamına geliyor(...)Birinci görevi 'popularizer'* denilen uzmanların üstlendiğini gördük. İkinci görevi kim yüklenecek? Burada yeni bir 'uzman'a ihtiyaç var(...)Bilgi eleştirmenlerinin görevi ise insanların boş inançlara kapılmalarını önlemektir(...)Descartes'ın 'Discours de la Methode' (Yöntem Üzerine Konuşma) ile Francis Bacon'un 'Novum Organum' (Yeni Organon) ile aynı görevi üstlendiklerini görüyoruz. Her iki filozof da bir yandan hem doğruyu araştırmanın, hem yanlıştan kaçınmanın yollarını gösteriyorlardı."¹¹⁰

Halk aydınlatılarak kurtarılmalıdır. Eleştirmenin rolü bir tür seküler peygamberliktir. Halk aydınlatılmalıdır, çünkü karanlıktadır. Batuhan'ın "şarlatan" sıfatını yakıştırdığı kişiler bu ortodoks bilim anlayışını kabul etmeyen ve dolayısıyla bilime göre dönüştürülmeleri gereken kişilerdir. Çünkü ona göre "tek bir bilim" vardır; bu da ortodoks bilimdir; "ideal bilim adamı" ortodoks bilimin normlarına göre faaliyette bulunan bilim adamıdır. Başka herkes kolaylıkla "şarlatan" etiketiyle yaftalanabilir. Büyücüler, üfürükçüler, alternatif tıpçılar, astrologlar, parapsikologlar "kocakarı ilaçları"na başvuranlar "şarlatan" kategorisindeki yerlerini alırlar: Nerium Oleander ekstresini "keşfettiği" iddiasında bulunan Dr. Ziya Özel de elbette.

---

¹¹⁰ Batuhan, Hüseyin, A.g.e., s. 524, 525, 529, 530, 531. Ayrıca bkz, Batuhan, Hüseyin, Bilim, Din ve Eğitim Üzerine Düşünceler, ss. 251-277.

İKİNCİ BÖLÜM BİLİMSEL İHTİLAFLAR

DNA'yı destekleyen delillerin yetersiz olduğunu düşünen ve genlerin protein molekülleri olduğuna inanmayı tercih eden bilim adamları da vardı elbette. Ancak Francis bu kuşkucuları dert etmiyordu. Birçoğu, ısrarla yanlış atlara oynayan aksi ve aptal kişilerdi. Gazeteler ve bilim adamlarının anneleri tarafından desteklenen popüler anlayışın aksine, pek çok bilim adamının yalnızca bağınaz ve kalın kafalı değil, aynı zamanda hepten aptal olduğunu kavramaksızın başarılı bilim adamı olunamazdı.¹¹¹

DNA'nın mucitleri Francis Crick ve
James D. Watson

Bilim, bilimsel ihtilafları çözme süreci, bilimsel ihtilaf “sosyal” bir fenomendir.¹¹² Bu bölümde çalışmamızın konusunu (Nerium Oleander ihtilafı) sosyolojik olarak temellendirmek ve ona ışık tutmak için bilimsel ihtilafları konusunu ele alacak ve fiili bilim sürecinde yaşanmış tipik ihtilaf örneklerini tartışacağız.

Bilim, bilim adamı, bilimsel araştırma, bilimsel keşif hakkındaki eski ve bildik, eski ve bildik olduğu ölçüde klişe haline gelmiş yaygın görüşlerden biri bilimi ve bilimsel araştırmayı motive eden temel faktörün “merak” ya da “tecessüs” olduğunu söyler; doğanın ya da evrenin gizlerini öğrenme merakı.¹¹³ Daha sonra bilim incelemeleri, özellikle de bilim tarihi ve bilim felsefesi araştırmaları bilimsel araştırmayı motive eden bu temel faktöre yeni temel faktörler ilave ettiler. Bir grup bilim felsefecisine (Popper, Laudan) göre bilim yalnızca tecessüsle başlamaz, bilimsel

---

¹¹¹ Watson, James D., *The Double Helix/A Personal Account of Discovery of the Structure of DNA*, Mentor Book, 1969, ss.18-19. Bu metnin Türkçe çevirisi de yapılmıştır: *İkili Sarmal/DNA Yapı Çözümünün Öyküsü*, çev. Alev Serin, Tübitak, 16.Basım, 2002. Yukarıda yapılan alıntının çevirisi bana aittir.

¹¹² Arslan, Hüsamettin, *Epistemik Cemaat, Paradigma*, 2.Baskı, 2007, s. 124.

¹¹³ Batuhan, Hüseyin, *Bilim, Din ve Eğitim Üzerine Düşünceler*, Yapı Kredi Yay, İst, 1997, s. 72. Ronan, Colin A., *Bilim Tarihi: Dünya Kültürlerinde Bilimin Tarihi ve Gelişmesi*, Çev. Ekmeleddin İhsanoğlu-Feza Günergun, Tübitak, Ankara, 2005, s. 2.

problemlerle başlar.¹¹⁴ *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* adlı kitabıyla hak edilmiş bir şöhretin sahibi olan Thomas Kuhn, Popper'in bilimsel problemlerinin yerine bilimsel bulmacaları yerleştirir. Ona göre bilim "bulmaca"larla başlar.¹¹⁵ Bu düşünme mantığı şöyle genişletilebilir: Bilimsel faaliyet bilimsel bulmaca çözme faaliyeti, bilim adamı bir bulmaca çözücüdür. Popper için bilimsel keşif bir bilimsel problemin, Kuhn için bilimsel bir bulmacanın çözümüdür.

Bu bölümde yukarıda sözünü ettiğimiz görüşleri reddetmeksizin bilimsel faaliyeti motive eden temel faktörün "bilimsel ihtilaf" ya da "ihtilaflar" olduğunu öne süreceğiz. Buna göre bilimsel faaliyet bilimsel ihtilafları çözme faaliyeti, bilim adamları da ihtilaf çözücülerdir. Bulmacalar ve problemler ihtilaflardan sonra gelir.¹¹⁶ Çok daha önemlisi bilimsel faaliyetin bilimsel ihtilafları çözme faaliyeti olduğunu söylemek, bilimsel faaliyeti soyut kategoriler (tecessüs, problem ve bulmaca) üzerinde temellendirmek değil, bir sosyal realitede temellendirmek demektir. Fakat biz ihtilaflara geçmeden önce genelde ihtilafın ne olduğunu anlamalıyız.

İnsan kendisiyle ihtilaflı bir varlıktır; Platon "Düşünmek ruhun kendi kendisiyle diyalogudur" der. İnsan kendi kendisiyle ihtilafa düştüğünde düşünmeye başlar; insan bir "ihtilaf" varlığıdır. Kendi kendimizle de konuşabildiğimize göre insan aslında "tekil" değil, çoğuldur. İnsan tek kişi değil, çok kişidir ve çok kişi birbiriyle uzlaştığında kişinin kendisiyle barışık olduğundan, ihtilafa düştüğünde kavgalı olduğundan söz ederiz. İnsan bu yüzden sosyal bir varlıktır. Ayrıca en az iki kişinin bir araya geldiği yerde toplum, toplumun olduğu her yerde ihtilaflar vardır. Toplum bir ihtilaflar varlığıdır. Toplumu toplum yapan unsurlar (kişiler, kurumlar, gruplar) toplumda birbirine karşıt, birbirine uzak ve birbirine yakın farklı statüler işgal ederler ve ihtilaflar buradan doğarlar. Bu görüş sosyolojide "çatışmacı sosyoloji" adıyla bilinen sosyoloji geleneğine uygun bir görüştür. Bu geleneğe göre toplumu toplum yapan şey

---

¹¹⁴ Popper, Karl R., "Olağan Bilim ve Tehlikeleri", *Bilginin Gelişimi&Bilginin Gelişimiyle İlgili Teorilerin Eleştirisi*, Ed. Imre Lakatos-Alan Musgrave, Çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma, İstanbul, 1992, s. 64.

¹¹⁵Kuhn, Thomas S., *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, Çev. Nilüfer Kuyaş, Alan Yay, İstanbul, 2003, ss. 94-99; Kuhn, Thomas S., *Asal Gerilim*, Çev. Yakup Şahan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 408, 413; ss. 416-417; Kuhn, Thomas S., "Keşfin Mantığı mı Yoksa Araştırmanın Psikolojisi mi?", *Bilginin Gelişimi&Bilginin Gelişimiyle İlgili Teorilerin Eleştirisi*, Eds. Imre Lakatos-Alan Musgrave, Paradigma, İstanbul, 1992, s. 25, 26; Chalmers, Alan F., *Bilim Dedikleri: Bilimin Doğası, Statüsü ve Yöntemleri Üzerine Bir Değerlendirme*, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma, İstanbul, 2008, ss. 141-142.

¹¹⁶ Arslan, Hüsamettin, *Epistemik Cemaat*, Paradigma, İst, 2007, s. 124,125, 126, 159,160.

öncelikle “çatışma”dır; “denge” değil. Çatışma aynı zamanda toplumun değişimini motive eden şeydir. Elinizdeki metin çatışma yerine “ihtilaf” kavramını ikame ediyor ve bunu bilime teşmil ediyor. Çatışmalar ihtilaflardan doğarlar.

“İhtilaf” Arapça kökenli bir kelime olup uyumsuzluk, görüş ayrılığı, aykırılık, zaman farkı, belirli bir davanın hangi mahkemede görüleceği konusunda mahkemeler arasında çıkan uyumsuzluk anlamlarına gelir.¹¹⁷ Bilimsel ihtilaflar “meslekten” bilim adamları arasında gerçekleşen ya da bilimsel ihtilafa “bilim dışı”ndan kişilerin, grupların, kurumların da müdahil olduğu ihtilaf türleridir.¹¹⁸ Farklı bir görüşe göre bilimsel ihtilaflar üç grupta toplanabilir: “Dar anlamda epistemik cemaatin, bilimsel araştırma cemaati veya paradigmatik cemaatin üyesi durumundaki bilim adamları arasında doğan ihtilaflar; global bilimsel epistemik cemaat içinde yeralan çok sayıda ve birbirleriyle etkileşim halindeki alt bilimsel epistemik cemaatler arasında ortaya çıkan ihtilaflar ve birbirinden radikal biçimde farklı global epistemik cemaatler (mitik, dini ve bilimsel vb.) arasında ortaya çıkan ihtilaflar.”¹¹⁹ Buradan çıkarılacağı üzere bilimsel ihtilaflar yalnızca bilimi ve bilim adamlarını ilgilendirmez. Bu ihtilaf türü, farklı epistemik cemaatler, kurumlar, kişilerle yakından ilişkilidir. Genelde ihtilaflar insan ilişkilerinden; daha özelde bilimsel ihtilaflar bilimsel epistemik cemaat içi ilişkilerden veya bu epistemik cemaatin başka epistemik cemaatle veya cemaatlerle ilişkilerinden doğar. Nietzsche ve Foucault’ya göndermede bulunacak olursak; her ilişki formu bir güç/iktidar formudur. İhtilaflardan doğan ya da ihtilaf konulu ilişkiler güç ilişkileridir: Epistemik, kültürel, ekonomik ve kurumsal güç ilişkileri.

Farklı bilim anlayışları ihtilaf konusunu farklı bakış açılarıyla değerlendirmişlerdir. Hiç kuşkusuz bizim bilimsel ihtilaflara ilişkin kavrayışımız ve değerlendirmelerimiz ortodoks bilim anlayışından neredeyse bütünüyle farklıdır.

---

¹¹⁷Kanar, Mehmet, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Derin Yay, 2003.

¹¹⁸ Engelhart, Jr, H. Tristram- Caplan, Arthur L., “Patterns of Controversy and Closure: The Interplay of Knowledge, Values and Political Forces”, *Scientific Controversies: Case studies in the Resolution and Closure of Disputes in Science and Technology*, Ed. H. Tristram Engelhart Jr- Arthur L. Caplan, Cambridge University Press, Cambridge, 1989, s. 1.

¹¹⁹ Arslan, Hüsamettin, *Epistemik Cemaat*, s. 159.

Bilimsel ortodoksi genelde “ihtilaf”ı toplum için; özelde “bilimsel ihtilafı” bilim için “zararlı”; “ilerleme”ye engel teşkil eden bir fenomen olarak görür.¹²⁰

Burada ortodoksi kendi tarihini; tarihsel kontekstindeki başka pek çok ihtilafın ürünü olduğunu unutmaz. Modernitenin kesinlik ve hakikat arayışı, toplumdaki ihtilafı ya da ihtilafları çözme arayışıdır. Modern bilimin doğuşunu düşünecek olursak, “modern doğa felsefecileri”nin fikirlerinin, teorilerinin ya da yöntem arayışlarının her durumda ihtilafı ilişkili; mevcut ihtilafları çözmeye ve yeni ihtilaflara yol açmamaya yönelik olduğunu söyleyebiliriz.¹²¹

Bilimsel ortodoksi bilime, bilim adamına, bilimsel bilgiye ve bilimsel keşfe yüklediği anlamlar nedeniyle bilimsel ihtilafların sosyal boyutunu görmezden gelir. Çünkü ortodoks görüş bilimi “bireysel” bir faaliyet olarak anlar ve sosyal boyutunu ihmal eder. Bilim bireysel bir faaliyet olarak anlaşıldığında ihtilafın bilimde yeri olamaz. İhtilaf sosyal bir fenomen olarak anlaşıldığında geçerli bir kavram haline gelir. Ortodoks görüş “problem” terimini tercih eder. Bilimsel problemlerin yalnızca bilim adamlarını ya da uzmanları ilgilendiren, uzun sürmeyen ya da sürmemesi gereken, bilim adamlarının çözdüğü, üstelik olgulara ve belgelere dayanarak çözdükleri problemlerdir.¹²² Fakat problemlerin kaynağı nedir? Ortodoks görüş bu soruya cevap

---

¹²⁰ Bir önceki bölümde görüşlerini ele aldığımız Batuhan kendi ortodoks anlayışına göre ihtilafı şöyle yorumlar: “Her alanda olduğu gibi, bilimde de fikir ve görüş ayrılıkları vardır, ama bilim adamları bir gün bunların aşılacağına inanırlar ve bu amaca yönelirler.(...)Bir teorinin doğruluğunu saptamada hangi yöntemlerin kullanılması gerektiği, ayrıca teorinin ne zaman doğru sayılabileceği konusunda bilim adamları arasında (açık veya örtük) bir uzlaşma vardır(...)İnsanlar arasında ‘entelektüel zevk’ ayrılıkları da olabiliyor. Ne var ki, bu ayrılıkların olduğu yerde ‘bilim’ yapmak mümkün değil, zira bilim ancak ve ancak ortak ontolojik, metodolojik ve epistemolojik ilkeler üzerine kurulabilir. Allahtan, bilim adamları arasında bu konuda kendiliğinden sessizce bir konsensus oluşuyor, yoksa bazı bilim felsefecilerinin bu konularda sergiledikleri katı tutum bilim adamları üzerinde fazla etkili olsaydı, bilimsel ilerleme en azından yavaşlayabilirdi.” Bkz, Batuhan, Hüseyin, *Bilim ve Şarlatanlık*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 3.Baskı, 1995, s. 340,365, 484.

¹²¹ Doğa felsefecilerinin dini ve politikayı, Londra Kraliyet Derneği’den ve Fransız Kraliyet Bilim Akademisi’den kapı dışarı etmesinin nedeni ihtilafa yol açmamaktır. Shapin, Steven, *Bilimsel Devrim*, Çev.Ayşeğül Yurdaçalış, İzdüşüm Yay, İstanbul, 2000, s. 166.

¹²² Bilim adamı olgulara ve belgelere dayandığı için nötr, objektif ya da önyargıdan bağımsız, rasyonel hakemler ve otoriteler olarak görülürler. Ancak bu ortodoks bilimsel ihtilaf anlayışı erozyona uğramıştır. Çözümlemeyen bilimsel ihtilaflar, bilim adamlarının kullandıkları metodolojinin onlara zorunlu olarak “objektivite” ve kesinlik armağan etmediğini, uzmanların hakemlik rollerinin sınırlılığını göstermiştir. Uzmanların mesleki, etik, dini, siyasi ya da ekonomik mülahalazalardan etkilendikleri bilinmektedir. Objektif bilim adamı imajı gerçekliğini yitirmiştir. Martin, Brian-Richard, Evelleen, “Scientific Knowledge, Controversy and Public Decision”, *Handbook of Science and Technology Studies*, eds. Sheila Jasanoff-Gerald E. Markle- James C. Petersen et all., Sage Publications, Thousand Oaks, London, New Delhi, 1995, s. 509.

veremez. İhtilaf yaklaşımına göre problemler ihtilaflardan doğarlar. Problemleri ihtilaflarla açıklayabiliriz; ihtilafları problemlerle değil. İnsanların, grupların, kurumların kendileriyle ya da birbirleriyle ihtilafa düşmedikleri yerde “problemler” de olamaz.

Peki bilimde ihtilaflar nasıl doğarlar, nasıl gelişirler, nasıl çözülürler ya da kapatılırlar? Bilimsel ihtilaflar toplumdaki diğer ihtilaflar gibi sosyal ilişkilerden doğarlar. Sosyal ilişkiler yoksa ihtilaflar da yoktur. Nietzsche ya da Foucaultvari bir üslupla sosyal ilişkiler yoksa “iktidar” da olamaz. (Ortodoks bilim anlayışında bilimin doğayla mücadelesinde insanın doğa üzerindeki iktidarını temsil ettiğini burada hatırlamak gerekir) Her sosyal ilişki iktidar ilişkisidir. Buradan bir sosyal ilişki olarak “ihtilaf ilişkisinin ya da ihtilaflı ilişkinin” iktidar ilişkisi olduğu sonucuna varabiliriz. Bilimde iktidar şu formatlarda karşımıza çıkabilir: Epistemik iktidar, metafizik iktidar, ideolojik iktidar, kurumsal iktidar, teknolojik iktidar, bireysel iktidar, sosyal iktidar vb. Fakat yine de bir iktidar ilişkisi olarak bilimsel ihtilaflar, dar anlamda “bilim-içi” ihtilaflar (bilim adamları, bilimsel teoriler, bilimsel kurumlar arasındaki ihtilaflar) olarak ortaya çıkmaz; bilim adamları ve bilimsel kurumlar boşlukta değil, daha geniş toplum kontekstinde yer aldıkları için genelde toplum-içi ihtilaflardır. Bir bilimsel ihtilaf doğduğunda ihtilafın failleri, aşağıda göstereceğimiz gibi yalnızca bilim adamları, teknisyenler, uzmanlar ve akademisyenler değildir; genellikle politikacılar, eğitimciler, büyük şirketler, dini cemaatler, hukukçular ve hukuk kurumları, teologlar vb. de farklı düzey ve yoğunlukta ihtilafın failleri arasında yer alırlar. Bilimsel ihtilafı sosyal bir fenomen haline getiren şey de budur.

Her ihtilaf gibi bilimsel ihtilaflar da, ihtilaf ilişkisinde rolü bulunan faillerin farklı statülere, farklı ilgilere ve çıkarlara, farklı amaçlara, farklı metafizik inançlara, değerlere ve dünya görüşlerine, farklı ideolojilere, farklı fikirlere sahip olmalarından doğar.¹²³ İhtilafı doğuran bu failer arasındaki asimetric ilişkidir. Bilimsel ihtilafı genelde ihtilaftan ayıran şey formu değil, içeriğidir. Yine de bu aktörler listesi eksiktir. Bilimde bunlara ilaveten bir de “cansız” failer vardır; daha gelişmiş bir laboratuvarın,

---

¹²³ Hayvan deneyleri, cenin araştırmaları, kürtaj, yaradılış-evrim, homoseksüalite, İnsan Geni Projesi (Human Genome Project), çevre ihtilafları gibi bilim ve teknoloji konusundaki ihtilafların yukarıda sözü edilen türde farklılıklardan doğarlar. Bu konudaki ihtilaflar için bkz., Nelkin, Dorothy, “Science Controversies: The Dynamics of Public Disputes in the United States”, A.g.e, ss. 444-456.

daha gelişmiş bir teknik gözlem aygıtının, daha gelişmiş bir teknik kayıt sisteminin, belgelerin, kayıtların otoritesi gibi.¹²⁴

Bir kez ortaya çıktığında ihtilaf failleri motive eder. İhtilaf doğası gereği çözümü bekleyen şeydir. Bilimde ihtilafın bu talebini bilim adamları karşılamak durumundadır ve ihtilafın çözümü için seferber olurlar. Çünkü ihtilaf ilişkileri hayatın başka alanlarında olduğu gibi bilimde de, “problemleri” doğuran mekanizmalardır. Her bilimsel problem ihtilafın ya da ihtilafların ürünüdür; çünkü ihtilafın olmadığı yerde uzlaşma vardır, dolayısıyla sorun da yoktur. Bilimsel faaliyet bir ihtilafları çözme sürecidir. Bir ihtilafı çözmek onu problem olmaktan çıkarmak ve dolayısıyla kapatmaktır. İhtilafa ya da ihtilaf sürecine dahil her şey, onun çözülme ya da “kapanma”¹²⁵ tarzını belirler. Bu yüzden tek bir ihtilaf formu olamaz.

Bilim sosyolojisinde bilimsel ihtilaf incelemeleri bilimsel ihtilaflara farklı yaklaşımlar geliştirmiştir. “Grup politikası yaklaşımı”, “konstrüktivist yaklaşım”, “sosyal yapısal yaklaşım gibi yaklaşımlar bu yaklaşımlar arasında yer alır. Bu yaklaşımların aynı zamanda pozitivist bilimsel ihtilaf yaklaşımının karşı kutbunda konumlandığı söylenebilir. Grup politikası yaklaşımı hükümet ajentalarına, şirketlere, sivil organizasyonlara vb kurum ve kuruluşlara odaklanır. Konstrüktivist yaklaşımda araştırmacı “rasyonel” veya “irrasyonel”, “doğru” veya “yanlış”, “başarılı” veya “başarısız” doğal dünya hakkındaki bütün inançları ve bu inançlara bağlılığı “eşit” ve “simetrik” bir tarzda değerlendirme çabası içindedir. Çünkü bu yaklaşıma göre bilim adamlarının açıklamaları doğanın onlara bahsettiği/temin ettiği açıklamalar değil, aksine sosyal süreçlerin ve müzakerelerin ürünü açıklamalardır. Sosyal yapısal yaklaşımda ise anahtar kavramlar “sınıf”, “devlet”, “patriyarişi”, “kapitalizm” vb.dir.¹²⁶ Bu yaklaşımların her birinin laboratuvar incelemeleri, başka bir deyişle bilim adamlarının fiiliyatta yaptıkları şey (Latour’un deyimiyle “hazır bilim” - ready-made science -

---

¹²⁴ Latour, Bruno, *Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers through Society*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1987, ss. 30-31.

¹²⁵ Kapanma” terimi “bir sonuca varmak; bitirmek, kapatmak, anlaşmaya varma; mutabakat; birleşme; yasama meclisindeki bir tartışmanın, meclisin ya da başka bir yetkili otoritenin oyuyla kapanışı” anlamlarına gelir. Bkz, Engelhart, Jr. H. Tristram-Caplan, Arthur L, “Patterns fo Controversy and Closure: the interplay of knowledge, values and political forces”, s.2. Kelimenin bilhassa son anlamı, bilimsel ihtilafların kapanmasına teşmil edildiğinde ironiktir; bilimde “otorite”ye yer olamayacağını söyleyen ortodoks bilim anlayışı dikkate alındığında ironik.

¹²⁶ Martin, Brian-Richard, Evelleen, “Scientific Knowledge, Controversy and Public Decision Making”, *Handbook of Science and Technology Studies*, ss. 511-515.

değil; fiiliyatta bilim - “science in action” -), bilimsel keşif ve bilimsel ihtilaflarla ilgili farklı yorumları vardır.¹²⁷

Biz burada bilimsel ihtilafları *keşif, devrim, sınır, otorite, güç/iktidar* gibi kavramlar etrafında tartışacağız. Hiç kuşkusuz “bilimsel devrim”lerle, dolayısıyla “bilimsel keşiflerle” “bilimsel ihtilaflar” arasında görmezlikten gelinemez bir ilişki vardır. Ortodoks ya da klişe bilim anlayışında “keşif” genellikle birey bilim adamının psikolojisiyle açıklanır. Bilim incelemeleri literatürüne “devrim” metaforunu armağan eden ve bilimin bilim felsefecileri arasında sosyolojiye en yakın izahını yapan Thomas Kuhn bile bilimsel keşfi psikolojik bir fenomen olarak açıklar.¹²⁸ Kuhn’un yaklaşımında bilimsel ihtilaflar, paradigma-içi bilimsel ihtilaflarla, paradigma-değişimi dönemleri ihtilafları olmak üzere ikiye ayrılabilir.

Çalışmamız açısından çok daha anlamlı bir keşif açıklamasını bilim tarihçileri yapmıştır:

Keşif, ilk kez örtüsü kaldırılan, ifşa edilen, gözle görünebilir kılınan şeydir. İcat’tan – icadı bizim inşa etmemiz gerekir – farklı olarak keşif bütünüyle önceden oluşmuş ve yalnızca karşı karşıya kalınabilen bir şeydir; bu yüzden icat bir süreç, fakat keşif bir olaydır. Keşif tümüyle dünyada bir şeyin keşfidir.¹²⁹

Büyük bilimsel keşifler (Newton’ın yer çekimini keşfi, Einstein’ın rölativiteyi keşfi gibi) bilimsel devrimlerdir. “Bilim içeriği nedir” sorusuna verebileceğimiz en iyi cevaplardan biri, “bilimsel keşiflerdir” olabilir. Çekim ilkesinin, oksijenin, rölativitenin, çiçek aşısının vb. keşfi. Bilimin içeriği bilimsel keşiflerdir. Fakat her keşif ve bir sosyal ve kültürel kontekst içinde gerçekleşir. Büyük dahileri büyük keşifler yapan şey içinde yer aldıkları ve geliştikleri sosyal konteksttir. Keşif bu sosyal kontekst içinde gerçekleşmiş bir “olay”dır. Ancak bu “olay”ı keşif haline getiren şey “keşfin” “keşif” olarak kabul görme sürecidir. “Keşif” atıfta bulunduğu şeyin geçerli hale getirilmiş statüsünü gösteren bir sosyal kabul kategorisidir.”¹³⁰ Statü göstergesi olarak keşif

---

¹²⁷ Elbette çalışmamız kapsamında olmadığı için bu yaklaşımları detaylı şekilde ele alamayacağız. Bilimsel ihtilaf konusunu ele alırken bu yaklaşımların kullandığı kavramları zikretmekle yetineceğiz.

¹²⁸ Barnes, Barry, *T. S. Kuhn ve Sosyal Bilimler*, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma, 2008, s. 71.

¹²⁹ A.g.e, ss. 70.

¹³⁰ A.g.e, ss. 75-76. “Bilimsel keşif eyleminde keşfi kimin yapmış olduğuna ve bazı durumlarda da keşfedilmiş olanın ne olduğuna bile topluluğun karar verdiği ve tüm bunların toplumsal bir eylem olduğu gösterilmiş durumda(...)Bilim adamlarının doğanın karşısına çırpılıp dikilmedikleri açıktır. Hepsi zaman, mekan, ve topluluk içinde birikmiş bir dizi bilgi, beceri, deneyim ve araçla donanmış durumdadır. Bilgi ve becerilerin bilimsel eğitim aracılığıyla bilimin yeni kadrolarına aktarılması ve bilim adamlarının

“bilimsel” yöntemlere, kurallara ve rasyonel prosedürlere (deneme ve geçerlilik testi prosedürleri gibi) bağlı olabilir. Fakat “olay” olarak keşif rasyonel prosedürlere indirgenemez ve onun arkasında irrasyonel sosyal süreçler bulunur. Olay olarak keşif büyük ölçüde akıl ve mantıkla izah edilemeyecek “irrasyonel” unsurlar içerir.

Müzik kompoze etme faaliyetinin ürünüdür: kurallara riayetin ürünü değil. Dil konuşmanın ürünüdür, kurallara uymanın değil.(...)Bilim, icra edilen araştırmaların ürünüdür; kuralları işletmenin değil; dolayısıyla bilim, soyut epistemolojik kurallara göre yargılanamaz; bu kuralların, epistemoloji pratiğinin ürünü olması dışında.¹³¹

Bu ifade, bili filozofları, tarihçileri ve sosyologları arasında tartışılmalı ve hala cevabını bekleyen şu çetin soruya yol açmıştır: Bilimin içeriği eğer bilimsel keşiflere ve keşifler “irrasyonel” süreçler ise bilim hangi anlamda rasyonel bir araştırma faaliyetidir?

Devrim ile ihtilaflar arasındaki bağlantıdan söz etmeden önce “devrim” kavramı üzerinde biraz durmamız gerekir. Bilimde Newton ve Einstein devrimi gibi Kuhn’un politik devrimlere atıfla kullandığı “bilimsel devrim” terimini hak eden büyük bilimsel devrimler vardır elbette. Devrimler rayıçteki entelektüel ya da bilimsel normların, politik terimlerle konuşmak gerekirse rayıçteki yasaların çığnendiği ya da yıkıldığı kaotik dönemlerdir. Bu normlar bilimsel düşünme kuralları, bilimi icra kuralları, bilimi dinden, metafizikten ve ideolojiden ayıran, bilim-içi disiplinleri ve alanları birbirinden ayıran “sınır çizgileri” olabilir.¹³² Kuhn’un terimleriyle bunlar büyük paradigmatik dönüşümlerdir, fakat Kuhn’a göre bilimin “normal” dönemlerinde bahis konusu olan

---

meslektaşlarının araştırma bulgularından haberdar olma gereksinimi, bilimsel etkinliğin kilit parçalarıdır.” Bu iktibas için bkz, Pinch, Trevor, “Bilimin Gelişmesinde Bilimsel Toplulukların Rolü”, *Bilim Tarihi Yazıları*, ed. Osman Bahadır, çev. Renan Akman, İzdüşüm Yayınları, İstanbul, 2000, s.26. “..Lavoisier’in oksijenin asitliliği kuramı 18. Yüzyılın ikinci yarısında dünyanın önde gelen gücü durumundaki Fransa için yaşamsal olan barutun ana maddesi ‘potasyum nitrat’ ya da ‘güherçile’ alanındaki çalışmalar sonucunda gündeme gelen nitrik asit çalışmalarına oldukça bağlıydı. Fransa, Yedi Yıl Savaşları’nda (1756-1763) Hindistan’ı kaybedinceye kadar, bu devasa ülkeden büyük miktarlarda potasyum nitrat ithal edebiliyordu. İktisadi teşvik, tabii ki, Lavoisier’in kuramının biçim ya da içeriğini belirlemedi, sadece bir madde yerine başka bir madenin incelenmesi için ek bir motivasyon sağladı. Onun başarısı, az görülür yeteneği de dahil olmak üzere bir dizi ek faktörden doğdu.” Crosland, Maurice, “Geniş Bağlamda Kimya Tarihi”, A.g.e, s. 66. Keşif konusunda ayrıca bkz, Woolgar, Steve, *Bilim: Bilim İdesi Üzerine Sosyolojik Bir Deneme*, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma, İstanbul, 1999, ss. 71-88.

¹³¹ Aktaran, Arslan, Hüsamettin, “Yöntemizm, Bilimizm, Sosyal Bilimler ve Entelektüeller”, *Yayınlanmamış Doçentlik Tezi*, s.61.

¹³² Gieryn, Thomas F., “Boundaries of Science”, *HandBook of Science and Technology Studies*, ss. 398-407.

devrimler genellikle “mini” devrimlerdir.¹³³ Büyük bilimsel devrim dönemleri bu devrimlerin “sosyal ve entelektüel çapı” nispetinde büyük ihtilafların bahis konusu olduğu dönemlerdir. Sözün gelişi modern bilimin doğuşu, ortaçağın “alimleri” ile henüz doğmakta olan modernitenin Newton gibi Galileo gibi Kepler gibi “doğa filozofları”nın düştüğü büyük ihtilafların tanığıdır. Ayrıca kolayca anlaşılabilen üzere bu ihtilaflar toplumun tamamını ilgilendiren başka politik, sosyal, kültürel ve ekonomik ihtilafların parçası olmuştur.

Aşağıda örnekleriyle izah edeceğimiz gibi bilimde her durumda toplumun her kesiminin dahil olmadığı, ihtilafların taraflarının yalnızca bilim adamları olduğu “mini ihtilaflar” – Lavoisier’in oksijeni keşfi¹³⁴ gibi – da vardır ve yine aşağıda ele alacağımız keşif ve ihtilaf örneklerinde görebileceğimiz gibi bilimsel keşifleri ve ihtilafların “mini” karakteri onların “sosyalitelerini” engellemez. Devrimler ve ihtilaflar hem “büyük” hem de “mini” olduklarında sosyal fenomenlerdir.

Çalışmamız açısından en önemli bilimsel ihtilaf türlerinden biri “sınır” ihtilaflarıdır. Bilim incelemeleri literatüründe bu konuya özel bir önem atfedilmiş ve hakkında çok sayıda inceleme yapılmıştır. Sosyoloji ve epistemoloji literatürü konuyu genellikle “bilimsel” olanla ya da “bilimsel bilgi” ile veya “bilim”le “bilim-dışı” insani faaliyetler (ideoloji, dil, din, mitoloji, metafizik, kültür) arasında “bilimsel” ya da “objektif” veya “evrensel rasyonel” bir sınır çizgisi çekmek mümkün müdür sorusu çerçevesinde ele alır. Kısaca “rasyonel” olan ile “irrasyonel” olanı birbirinden ayırmamızı sağlayacak “evrensel rasyonel” bir kriter bulmak mümkün müdür?¹³⁵ Modernitenin tarihi aynı zamanda bu tür bir kriter arayışının da tarihidir.¹³⁶

---

¹³³ Konuyla ilgili tartışma – Toulmin’in burada yaptığı Kuhn eleştirisi ve cevabı – için bkz, Toulmin, Stephen, “Olağan ve Devrimci Bilim Arasındaki Ayırım Geçerli midir?”, *Bilginin gelişimi ve Bilginin Gelişimiyle İlgili Teorilerin Eleştirisi*, ss. 46-59; Kuhn, Thomas S., “Eleştirmenlerime Cevaplar”, A.g.e, ss. 306-318.

¹³⁴ Lavoisier’in keşfi için bkz, Kuhn, Thomas S., *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, ss. 114-117.

¹³⁵ Arslan, Hüsamettin, *Epistemik Cemaat*, s. 150.

¹³⁶ Bu konuda okunabilecek en iyi metinlerden biri için bkz, Toulmin, Stephen, *Kozmopolis: Modernite’nin Gizli Gündemi*, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma, İstanbul, 2002. Sınır ya da sınır belirleme kriteri tartışmasını en iyi şekilde ele alan bilim sosyologlarından biri Thomas F. Gieryn’dır. Bkz, Gieryn, Thomas F., “Boundaries of Science”, *HandBook of Science and Technology Studies*, ss. 393-441. Aynı yazarın bilimin sınırları konusunda bir başka değerlendirmesi için bkz, *Cultural Boundaries of Science: Credibility on the line*, The University of Chicago Press, Chicago-London, 1999. “Sınır belirleme problemi” adını Karl Popper’den alır. Popper’a göre bilimi bilim-dışından ayırma kriteri “Yanlışlanabilirlik”, pozitivistlere göre “doğrulanabilirlik”, Merton’a göre “bilimsel normlar”, Kuhn’a

Fakat çok daha özeldede bilim sosyolojisi incelemeleri bu sınır problemini çok daha özel bir model kullanarak inceler. Bu “topografya” modelidir. Bu model topografya haritaları ile bilimsel ya da entelektüel haritalar arasında analogiler kurar. Daha açık bir söyleyişle bildiğimiz yeryüzü ya da ülkeler haritası ile bir mekan ya da uzay içinde yer alması dolayısıyla bilimin topografyası arasında benzerlikler kurar. Burada varsayılan şey yeryüzü haritasında ülkeleri, bölgeleri vb. ayıran sınır çizgileriyle, bilimin topografyasında “irrasyonel” ile “rasyonel” olanı “bilimsel” olan ile “bilimsel olmayan”ı, “bilim” ile “ideoloji”yi, bilim ile metafiziği, bilim ile dini, bilim ile kültürü ya da doğa ile kültürü ayıran sınır çizgilerinin “sınır çizgisi” olmaları bakımından, yani “form” – içerik değil – olarak aynı olduklarıdır. Bu sınır çizgilerine bilimsel disiplinler, bilimsel teoriler ve bilimsel kurumlar arasındaki sınır çizgileri de dahil edilebilir. Bu sınırlar, genel olarak ifade etmek gerekirse “bilimin sınırları”dır.¹³⁷ Bilim sosyologlarına göre ülkeler arası sınırlar ne kadar ihtilafların konusu ise yukarıda sözünü ettiğimiz sınırlar da o kadar ihtilafların konusudur. Politik hayatta ülkeler arası sınır ihtilafları doğar; bu ihtilaflar müzakere edilir ve sonunda taraflar sınır tespitinde uzlaşırlar. Ülkeler arasındaki sınırlar politik konvansiyonlardır. Uzlaşma sağlanamadığında çözüm savaştır. Fakat savaş da bir politik ihtilaftır. Bilimde ihtilaflar da böyledir. “İktidar” fenomenine en açık şekilde tanıklık ettiğimiz fenomen “sınır ihtilafları” fenomenidir. Nasıl politik hayatta ihtilaflar eşit güçlere sahip failer arasında gerçekleşmiyorsa, bilimde ihtilaflar da eşit güçlere sahip failer arasında gerçekleşmez. Bu yüzden bilimde sınır ihtilafları iktidar hiyerarşilerini yansıtır. Daha iyi üniversitelere, daha büyük laboratuarlara, daha gelişmiş ve teknik deney ve gözlem aygıtlarına, dolayısıyla daha büyük finansal desteğe sahip olan failer bu güç hiyerarşisinin üst basamaklarında ikamet ederler.¹³⁸ Kimi sosyoloji metinlerinde bu iktidar ilişkileri “otorite” kavramı çerçevesinde ele alınır.

Peki bilimde otoritenin yeri nedir? Ortodoks bilim anlayışı açısından baktığımızda, kolaylıkla görülebileceği üzere otorite “irrasyonel” ve “bilim-dışı”dır;

---

göre “paradigmatik konsensus”tur. Bkz, Gieryn, Thomas F., “Boundaries of Science”, *HandBook of Science and Technology Studies*, ss. 394-407.

¹³⁷Gieryn, Thomas F., *Cultural Boundaries of Science: Credibility on the line*, ss. 1-35. Gieryn bu çalışmasında kartografik haritalarla “bilimsel haritalar” ya da “bilimin kültürel haritaları” arasında analogiler kurar.

¹³⁸ Arslan, Hüsamettin, *Epistemik Cemaat*, s. 164.

bilimde akıl, deney ve gözlem konuşur, otorite değil. Sosyoloji bize “otorite”nin yer almadığı sosyal yapı olamayacağını söyler. Bilimde otoritenin en net ifadesini bulduğu yer bilimsel metinlerdeki atıf sistemidir. Daha büyük bir teleskop, daha gelişmiş bir laboratuvar, daha büyük ve gelişmiş bir bilimsel kurum daha fazla otorite demektir. “Daha büyük ve daha çok sayıda müttefike başvuru genellikle otoriteden doğan argüman olarak adlandırılır”¹³⁹ Aşağıda bilimde otoritenin ihtilafların çözümünde ne kadar önemli bir yere ve fonksiyona sahip olduğunu bilimsel ihtilaf örnekleriyle tartışacağız.

İhtilaf süreci aynı zamanda bir kabul görme ve güvenilirlik elde etme sürecidir. Bilimde herhangi bir iddia güvenilirlik elde etmek istiyorsa bilimsel otoritelerin onayından geçmelidir. Sınır ihtilafı, aynı zamanda bir güvenilirlik¹⁴⁰ ve otorite ihtilafıdır:

Sınır belirleme faaliyeti, insanlar bilimin kognitif otoritesini – böyle imtiyazlı pozisyona bilimin güvenilirliği, prestiji, gücü ve maddi kaynakları eşlik eder – ileri sürdükleri, meşrulaştırdıkları ya da ona/onlara meydan okudukları zaman ortaya çıkar. Bilim ile bilim dışı arasındaki pragmatik ayrımlar, bilimin kognitif otoritesini ileri süren, yayan, koruyan, tekeline alan, gasp eden, reddeden ya da sınırlayan sosyal ilgilerce/çıkarlarca oluşturulur. Fakat ‘bilim’ nedir? Bir uzay alanı dışında hiçbir şey; otoritesini tam da, kendi esnek ve kontekstüel bakımdan muhtemel sınırlarının ve alanlarının episodik müzakereleri yoluyla elde eden bir uzay alanı dışında hiçbir şey. Bilim uzaysal/spatial bir tür kognitif otorite ‘işaret’idir, kimin ve neyin ‘bilimsel’ olduğu hakkında kontekste bağlı müzakereler arasında sınırları çizilinceye ve içeriği dolduruluncaya kadar boştur(...)Bilimin otoritesi, agonistik taraflar başlangıçta bu boş uzayı, meşru sayılırsa çıkarlarını/ilgilerini destekleyen bir kültürel harita yaratarak çeşitli seçilmiş ve atfedilmiş karakteristiklerle doldurduğu sırada yeniden üretilir. Bilimin otoritesinin bölüşümü konusunda farklı insanlar, pratikler ve bilgi iddiaları arasındaki bu kartografik mücadelelerde, ‘bilim’in yerini gösteren otorite ve uzay arasındaki bağ öncekinden çok daha güvenilir hale gelir. Bilimin içinde ya da dışında kalan her ne olursa olsun bu lokal ve episodik bir başarı, retorik içeride tutma ya da dışarı atma oyunlarının sonucudur; bu oyunlarda agonistik taraflar kendi kültürel haritalarını, taraftar kazanmak için desteğini, gücünü ve etkisini bekledikleri izleyicileri karşısında en iyi şekilde meşrulaştırmaya çalışırlar. Çok daha önemlisi bilimin ‘temel nitelikleri’, kazananların belirleyici

¹³⁹ Latour, Bruno, *Science in Action*, s. 31.

¹⁴⁰ Bilimde ve bilimsel ihtilafların çözümünde otorite ve güvenilirliğin rolü konusunda bkz, Arslan, Hüsamettin, *Epistemik Cemaat*, ss. 126-143.

faktörleri değil, başarılı sınır belirleme faaliyetinin geçici ve kontekstüel sonuçlarıdır. Neden bazı haritalar diğerlerine göre daha ikna edicidir? Kültürel kartografide başarıyla ilgili hiçbir *genel* belirleyici yoktur, fakat açıktır ki kültürel kartografi bu başarıya, bilimin sınırlarıyla ilgili krokiniz kendi planlarınızla uyumlu güçlerin çıkarlarına/ilgilerine hizmet ediyorsa katkıda bulunur(...)Coğrafi kartografyacılar, yeni haritaları genellikle, dış gerçekliği sürekli incelemeksizin, değişen ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılayan mevcut haritaları 'kopyalayarak' ve seçici bir şekilde düzenleyerek oluştururlar ve bu kültürel kartografyacılar için de geçerlidir. Bilimin sınırları için mücadele edenler, genellikle kendi güvenilirliklerini meşrulaştırmak için eski haritaları kullanmak suretiyle, sınır belirleme faaliyetinin geçmiş episodları arasından tercihler yaparak, bu episodları yaratıcı bir şekilde yeniden inşa ederler(...)Bilim uzayı boştur, çünkü sınır belirleme faaliyetinin başlangıcında, bilimin sınırları ve alanları ile ilgili hiçbir şey geçmişin pratiklerince ve yapılarınca deterministik bir tarzda verilmiş ve sabitleştirilmiş değildir(...)Bilim dışı olan şeylerde (sahte bilimde, amatör, kötü bilimde, hileli davranışta, dinde, felsefede, sanatta, mekanikte, zanaatta, sosyal bilimde vb) nasıl muazzam farklılıklar bulunuyorsa, bilime atfedilen ve bilimi diğer şeylerden (yani teorik, empirik, kesin, belirsiz, yararlı, yararsız, sonlu, sonsuz, niceleyici, niteleyici, kati, kati olmayan, indüktif, dediktif) ayırmak için kullanılan karakteristiklerde de eşit ölçüde muazzam farklılıklar bulunabilir.¹⁴¹

Yukarıda başka ihtilaflar gibi bilimsel ihtilafların da sosyal ilişkilerden doğduğunu söylemiştik. Burada bilimsel ihtilafların "sosyal" süreçler olduğunu vurgulamalıyız. Süreçler olarak ihtilafların bir doğum, bir gelişme ve bir kapanma zamanları vardır. Bir bilimsel ihtilafların doğuşu bir bilimsel problemin doğuşu, bir ihtilafların gelişme ve olgunlaşma süreci bir bilimsel problemin tartışılma ve müzakere süreci, bir ihtilafların kapanması bir problemin çözüm sürecidir. Bir bilimsel problemi çözmek bir ihtilafları kapatmak demektir.

Bilim incelemeleri literatüründe bilimsel ihtilafları ele alan çok sayıda metin vardır. Burada yapabileceğimiz en iyi şey bilimsel ihtilafları anlamak konusunda, çalışmamızın konusunu ve amaçlarını da dikkate alarak bir seçim yapmaktır. Çalışmamız açısından bilimsel ihtilafların kapanma süreçlerinin çok özel bir önemi olduğu için burada bilimsel ihtilafların kapanma sürecine dikkat çekmemiz gerekiyor. Bilim sosyologları farklı birçok bilimsel ihtilafların "kapanma" süreci tasnifleri

---

¹⁴¹ Gieryn, Thomas, "Boundaries of Science", *HandBook of Science and Technology*, s. 405, 406, 407

yapmışlardır. Bu tasniflerden birine göre bir bilimsel ihtilafın “kapanma”sı beş türlü gerçekleşebilir:

1. *Sağlam (sound) argümanla kapanma*; ancak ve ancak, bir ihtilaf kontekstinde doğru bir pozisyona ulaşıldığında ve dolayısıyla karşı görüşlerin yanlış olduğu gösterildiğinde gerçekleşir.

2. *Konsensusle kapanma*; ancak ve ancak, bir ihtilaf kontekstinde, sağlam argümanla kapanma ya da prosedür ve müzakere formu dışında araçlarla konsensusa ulaşıldığında gerçekleşir. Bu kapanma tarzında belirli bir pozisyon en iyi pozisyondur ve karşı görüşler yanlıştır.

3. *Prosedürel kapanma*: bir ihtilaf ancak ve ancak, ihtilafı karakterize eden tartışmalar formal, prosedür yönelimli çabalarla sona erdirildiğinde gerçekleşir.

4. *Doğal ölümle kapanma*: bir ihtilaf ancak ve ancak, ilgiden/çıkardan yoksun kaldığı için unutulup giderek tedrici bir doğal ölümle sona erdiğinde gerçekleşir.

5. *Müzakereyle kapanma*: bir ihtilaf ancak ve ancak, ihtilaftaki ilkelere göre bilinçli olarak düzenlenmiş ve ahlaki açıdan itiraz edilemez bir çözümle sona erdiğinde gerçekleşir.¹⁴²

Bilimsel ihtilafların kapanmasına ilişkin bir başka sınıflandırma şöyledir:

1. *Çözüm*: Bir ihtilaf, olayın nitelikleri konusunda, katılımcıların standart epistemik faktörler olarak gördükleri şeye göre bir uzlaşma sağlandığında çözülür/kapanır.

2. *Kapanma*: Bir ihtilaf, devlet otoritesi; ihtilafının gururu, ihtirası veya tembelliği; ya da yayın imkanlarından vazgeçme gibi epistemik olmayan faktörler temelinde sona erdiğinde kapanır.

3. *Terk/Vazgeçme*: İhtilaflar, katılımcıların ilgilerini/çıkarlarını kaybetmesi nedeniyle sona erebilir.¹⁴³

Elbette bilimsel ihtilaflarla ilgili başka sınıflandırmalar da yapılabilir ve bunlara ihtilaf sürecinde etkili rol oynayan “bilim-dışı” pek çok faktör eklenebilir. Bu sınıflandırma örnekleri çalışmamız açısından bilimsel ihtilaflarda epistemik olmayan (nonepistemic) faktörlere dikkat çektikleri için önemlidir. Bu ayrımlara rağmen fiiliyatta bilimde (science in action) epistemik faktörlerle epistemik olmayan faktörleri, başka bir söyleyişle bilim-içi faktörlerle bilim-dışı faktörleri birbirinden ayırmak, aşağıda tartışacağımız örneklerden de anlaşılacağı üzere son derece zordur.

¹⁴² Engelhart, Jr. H. Tristram-Caplan, Arthur L, “Patterns fo Controversy and Closure: the interplay of knowledge, values and political forces”, *Scientific Controversies: Case Studies in the Resolution and Closure of Disputes in Science and Technology*, s.5.

¹⁴³ A.g.m, s.6.

Ele alacağımız bilimsel ihtilaf örneklerinden¹⁴⁴ ilki bir sınır ihtilafı olarak Boyle (1627-1691) - Hobbes (1588-1679) ihtilafıdır.¹⁴⁵ Bu tartışmayı, *Leviathan and Air-Pump: Hobbes, Boyle and the Experimental Life* (1985) adlı eserle bilim sosyolojisi literatürüne taşıyan Steven Shapin ve Simon Schaffer'dır. Çalışmalarında ele aldıkları şey 1650'lerin sonunda Robert Hooke'un Boyle için icat ettiği "Hava Pompası" (Air Pump) etrafında doğan bilimsel ihtilaf ve tartışmadır. Bu ihtilafa yol açan hava pompasının bilim tarihinde çok ilgi çekici sembolik bir anlamı vardır. Shapin'e göre "bilimsel devrim"¹⁴⁶ kavramını başka hiçbir şey hava pompasının icadından ve hava pompası deneyinden daha iyi sembolize edemez. Deney dendiğinde ilk akla gelen icatlardan biri hava pompasının icadıdır. Bu yapay deney "insan elinden çıkma sanat eserlerinin de doğanın düzeninin yerini tutabileceği ve hatta tutmakta olduğu" ve "üretilen vakumun, atmosferin en üst noktasında gözlemlenecek şeyin yerini tutabileceği" varsayımına dayanır. Hava pompası deneyi, mekanik doğa felsefesinin varsayımlarını doğrulayacak ve deneycilik yönteminin benimsenmesini sağlayacaktı.¹⁴⁷

Bu deneyde hava pompasının, büyük cam kapta işlevsel bir vakum üretmesi amaçlanmıştı. Pompanın pistonu (ya da "emici") aşağı ve yukarı doğru tekrar tekrar hareket ettirilerek ve valf ve cam kabı pirinç pompalama aygıtına bağlayan vana ayarlanarak, havanın bir bölümü cam kaptan dışarı atılabiliyordu. Pistonu aşağı çekme işi, yavaş yavaş güçleşiyor, sonunda alet tüm çabalara karşı koyar hale geliyor ve tam bu noktada Boyle, cam kabın içindeki hemen hemen tüm atmosferik havanın boşalmış olduğuna hükmediyordu. Bu, başlı başına bir deney sayıldı ve Boyle'un kırk üç aşamalık

---

¹⁴⁴ Bilimde geçmişte ve yakın dönemlerde yaşanmış pek çok bilimsel ihtilaf örneği bulunabilir. Modern bilimin doğduğu dönemlerde yaşanmış bilimsel ihtilaf örnekleri için bkz, Hellman, Hall, *Büyük Çekişmeler: Bilim Tarihinden Seçilmiş On Tartışma*, çev. Füsun Baytok, TÜBİTAK, 5. Baskı, 2003. Yakın zamanlarda yaşanmış flouleme, c vitamini, nükleer enerji tesisleri, hayvan deneyleri, cenin, kürtaj, DNA araştırmaları vb. konusundaki bilimsel ihtilaf örnekleri için bkz, Nelkin, Dorothy, "Science Controversies: The Dynamics of Public Disputes in the United States", *Handbook of Science and Technology Studies*, Eds. Sheila Jasanoff-Gerald E. Markle- James C. Petersen et. all, Sage Publications, Thousand Oaks-London-New Delhi, 1995, ss. 444-457; Nelkin, Dorothy, "Controversy and Authority of Science", *Scientific Controversies: Case Studies in the Resolution and Closure of Disputes in Science and Technology*, ss. 283-295.

¹⁴⁵ Bu ihtilaf bilim sosyolojisi literatüründe Boyle-Hobbes tartışması olarak da geçer. Boyle-Hobbes tartışması için ayrıca bkz, Latour, Bruno, *Biz Hiç Modern Olmadık*, çev. İnci Uysal, Norgunk, İstanbul, 2008, ss. 24-61.

¹⁴⁶ Shapin, *Bilimsel Devrim* adlı kitabında aslında "bilimsel devrim" diye bir şeyin olmadığını, modern doğa felsefecilerinin devrim yaptıklarından habersiz olduklarını, "tek" bir bilim, "tek" bir fizik gibi bilimsel devrim fikrinin de problemlili olduğunu ileri sürer. Nitekim devrim fikri ilerleme fikrini gerektirir. Shapin ilerleme fikrine karşı çıkar. Bkz, A.g.e, çev. Ayşegül Yurdaçalış, İzdüşüm Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 1-18.

¹⁴⁷ A.g.e, ss. 119-121.

Hava'nın Yayılmasına İlişkin Yeni Fiziko-mekanik Deneyler (1660) serisinin ilki olarak sunuldu. Atmosferin en üst noktasına olanaksız yolculuğun yerini tutacak olan işte bu işlevsel vakumdu ve böylece Boyle, emiciyi çalıştırmanın somut deneyimine ilişkin mekanik bir yaklaşım sunmuş oluyordu.¹⁴⁸

Hava pompası deneyi, basıncın doğadaki mekanik gücünün kanıtı ve aslında modern doğa felsefecilerinin cevabı konusunda uzlaşmadığı şu sorunun cevabıydı: “Hangisine öncelik vereceğiz; duyu verilerine mi/deneye mi, yoksa akla mı?” Elbette deneye. Deneyin başarısı Boyle için haklı olarak övünç kaynağıydı.¹⁴⁹

Bu ihtilafın tarafları bilimsel deneyleri ve deneye yaptığı vurguyla ünlü doğa filozofu Robert Boyle ile günümüz dünyasında *Leviathan* adlı klasikleşmiş kitabıyla ünlü doğa filozofu ve matematikçi Thomas Hobbes'tur. Bu ihtilaf akıl, deney, gözlem ve bizatihi hava pompası ihtilafı değil; bir sınır ihtilafıdır; “bilim” ile “bilim-dışı”nı birbirinden ayıran sınırla ilgili bir ihtilaf. Keza bu ihtilaf aynı zamanda doğa felsefecileri arasında doğa felsefesinin ne üzerinde temellendirileceği sorunuyla ilgili bir ihtilafdır: Hangisine güvenmeliyiz? Duyu verilerine mi, akla mı?

Yeri gelmişken bu sorunun başlangıcından itibaren modern düşünürlerin bütün bir modernite süreci içerisinde entelektüel emeklerini vakfettikleri bilgiye sağlam kesin ve sarsılmaz bir temel bulma arayışına tekabül ettiğini hatırlamalıyız. Bilime temel arayışı bir kesinlik arayışıdır. Kesinlik arayışı konsensus arayışı, politik terimlerle dile getirmek gerekirse “sözleşme/kontrat” arayışıdır. Bu kesinlik ve sözleşme anlayışını anlamlı kılan şey çok daha genelde o dönemin sosyal ve politik şartlarıdır. Bu arayış yalnızca belirsizliğin ve kaosun hüküm sürdüğü şartlarda önemli ve anlamlıdır. Kesinlik arayışı ihtilafı ve dolayısıyla problemleri çözme, kaos karşısında düzen arayışıdır. Modern Batı toplumunun her alanda düzene ihtiyacı vardır. Eğer bilgiye kesin bir temel bulunabilirse toplumda sarsılmaz bir konsensus zemini oluşacak ve bu da kaosu ortadan kaldıracaktır.¹⁵⁰ Fakat ihtilaf tam da bu noktada ortaya çıkar: Bu kesinliği garanti eden otorite duyu verileri mi, yoksa akıl mı olmalıdır?

¹⁴⁸ A.g.e, ss. 121-122.

¹⁴⁹ Ag.e, s. 114, 122, 125, 128.

¹⁵⁰ Bu fikri Stephen Toulmin'in şu metninde ayrıntılarıyla ele almıştır: *Kozmopolis, Modernitenin Gizli Gündemi*. Her kesinlik talebi iktidar talebidir. “Bilgi güçtür.” Toplumda düzeni sağlayacak olan siyasi otorite; bilimde kesinliği ve düzeni sağlayacak olan “bilimsel otorite”dir. Sınır ihtilafı aynı zamanda otorite ihtilafıdır. Kazanacak taraf doğa felsefesinde ve toplumda otorite elde edecektir. Boyle-Hobbes ihtilafı aynı zamanda bilim-siyaset ilişkisini en iyi şekilde ortaya koyan örneklerden biridir.

Boyle-Hobbes ihtilafında kazanan Boyle ve deneydir. Ancak genelde deneyin ve özelde Hava Pompası deneyinin sorunları vardır. Bu ve bilim alanındaki diğer deneylerle ilgili sorun, olgusal bilgiyle teorik bilginin niteliklerinin farklılığı noktasında ortaya çıkar. Hava pompası deneyinin “gerçeklerine” ve gerçeklerin temelindeki nedenlere güven yaratmak için saat metaforuna (genelde “makine” metaforuna) başvurulur. Çünkü “modern evren” de saat kadar “ahenkli”, “sistemli” ve “mükemmel”dir. Saat anlayışında tesadüfi, sihirli, ruhani hiçbir şey yoktur. Weber’in deyimiyile “dünyanın sihirden kurtarılması” için kullanılabilir yegane araçtır. Ancak saati de birinin harekete geçirmesi gerekir ve saatin de bir tarihi vardır. Bir metafor kanıtlama aracı olamaz. Ayrıca hava pompasının sorunları bununla da bitmez: Deneylerin tekrarlanması, “otorite”lere, “tanıklığa” karşı çıkan bilim adamlarının deneylerin tanıklarına, deney yapan otoritelere nasıl güvенеceği, bilginin kamuya duyurulması vb.¹⁵¹

Bir düzine sivil savaş ortalığı yakıp kavururken, Boyle bir kanıtlama yöntemi seçer, en eski skolastik geleneğin alay ettiği kanı yöntemini. Boyle ile meslektaşları, zorunlu akıl yürütmenin kesinliğini *doxa* için terk eder. Bu *doxa* çabuk kanan kitlelerin başıboş hayal gücü değil, denklemlerin birlikteliğini sağlamak için yeni bir düzenektir. Boyle mantıktan, matematikten ya da retorikten çok hukuk-yanlısı bir metafora dayanır: Eylem sahnesi etrafında toplanmış güvenilir, iyi seçilmiş, iyi niyetli tanıklar bir olgunun varlığını, gerçek doğasını tanımasalar da, *the matter of fact*, teyit edebilirler(...)Boyle’un tüyünün altından, Anayasa tarafından tanınan yeni bir aktör ortaya çıkar: İrade ve önyargıdan yoksun, ama laboratuvar araçları üzerinde ve güvenilir tanıklar önünde göstermeye, imzalamaya, yazıp çizmeye muktedir cansız cisimler. Ruhtan yoksun ama kendilerine bir anlam tahsis edilmiş bu insan-olmayanlar, kendilerine bir irade tahsis edilmiş, ama fenomenleri güvenilir bir şekilde belirtme kapasitesinden yoksun olan ölümlülerin çoğundan bile daha güvenilirdir. Anayasaya göre, kuşkuya düşülmesi durumunda, insanların insan-olmayanlara başvurması daha iyidir. Yeni semiyotik iktidarlarıyla donatılmış insan-olmayanlar, yeni bir metin biçimine katkıda bulunacaklardır, - bugüne kadar yalnızca kutsal kitaplara ve klasiklere uygulanmış olan - İncil yorumunun binyıllık biçimi ile yeni yazıtlar üreten yeni aracın karması, deneysel bilim makalesi. Tanıklar, tartışmalarını bundan böyle kapalı mekân içindeki hava pompası etrafında ve insan-olmayanların anlam taşıyan davranışları konusunda sürdüreceklerdir. Eski

---

¹⁵¹ Shapin, Steven, *Bilimsel Devrim*, s. 45, 180; ss. 125-126, 131-133.

hermenötik devam edecektir ama parşömenlerine bilimsel araçların titrek imzasını ekleyerek.¹⁵²

Hobbes bütün bunların farkındadır; deney ve gözlem yargılarından genellemelere varılamayacağını, deneyin metafizik varsayımlara dayandığını, daha matematiksel bir kanıtlamaya ve “rasyonel” bir çözüme ihtiyaç olduğunu savunur. Boyle’a, deneyine ve Kraliyet Derneği’ne karşı silah kuşanır. Elbette sonuç onun aleyhinedir; Kraliyet Derneği (modern doğa biliminin ilk “eşik bekçileri”¹⁵³) onu aforoz eder. Hobbes da bir mekanik filozofu ve İngiliz’dir. Ancak Reformasyon İngiltere’sinin liberal siyaset anlayışına Hobbes’un nedenlere ilişkin geleneksel anlayışı – “felsefe nedenlerin bilimidir –, rasyonalizmi ve Leviathan’ı değil, Boyle’un deneysel programı – empirizmi – uygun düşer.¹⁵⁴

Sözün kısası, kültürel otoriteyi elde eden taraf Boyle ve taraftarlarıdır. Başka bir söyleyişle bilimin “içinde” kalan Boyle; bilim dışına atılan Hobbes’tur. Bu tartışmada, iddialarının ve uygulamalarının otoritesine ve otantisitesine inanan ya da güvenen rakip gruplar entelektüel dekoru karşıt iki kutba bölerler.¹⁵⁵ Böylelikle Boyle-Hobbes tartışmasının haritası belirlenir; sınırlar inşa edilir. Sınırlar haritalardır. Topografik haritaları iktidar belirler; “bilimsel haritaları”, yani “bilimin sınırları”nı kim belirler?

Boyle’un haritası, otantisiteyi ve otoriteyi, metafizik, politika ve din gibi değersiz alanlardan dikkatle ayrılmış kendi deneysel fizyolojisinin tarafına yerleştirir.(...) (Alan içindeki) “bilim”, bir ehil müdahiller ve gözlemciler cemaati, bilimde olup bitenlere kolektif olarak tanıklık ettiği için otantisiteleri doğa tarafından belirlenmiş – yanlışlanabilir, geçici, corrigible – olgu sorunlarını araştırır. Bir deneysel olgunun onay kazanması hem belirli bir söylem stiline bağlı olanların başarısı hem de, kolektif yargıları “doğanın belirlediği” sorular halinde nesnelleştiren prosedürlerin sonucudur. Deneysel söylem olgu sorunlarıyla sınırlıdır; gözlemlenmiş olanın teorik açıklamaları konusunda dikkatle zapturapt altına alınmış muhalefet tolere edilir, fakat bu tür yorum ve hipotezler belirlenemez/kararlaştırılmaz şeyler olarak görülür. Olgular

¹⁵² Latour, Bruno, *Biz Hiç Modern Olmadık*, s. 26, 33.

¹⁵³ Eşik bekçisi (gatekeepers of science) kavramı bilim sosyologlarının bir bilgi iddiasını eleştiriye tabi tutan, ona onay verecek veya vermeyecek, bilgi iddiasını ya da keşfi yayınlamaya değer gören veya görmeyen bilimsel kurumlar, üniversite yöneticileri, bilimsel kurumların politikacılar ya da daha genelde devletle ilişki kurmasını sağlayan ara kurumlar ya da “bilim adamı uzmanlar” ve bilimsel dergi editörleri için kullandıkları bir kavramdır. Bkz, Arslan, Hüsamettin, *Epistemik Cemaat*, , ss. 139-143.

¹⁵⁴ Shapin, *Bilimsel Devrim*, ss. 136-138. Ayrıca bkz, Redondi, Pietro, “17. Yüzyıl Bilimsel Devrimi”, *Bilim Tarihi Yazıları*, Ed. Osman Bahadır, İzdüşüm Yayınları, İstanbul, 2000, s. 17,18.

¹⁵⁵ Gieryn, Thomas, “Boundaries of Science”, *Handbook of Science and Technology Studies*, ss. 424-425.

otantisitelerini kolektif olarak görülmeleri ve tanık çoğunluğunun şu üç yolla yayılmasıyla otantisite elde ederler: Aynı şekilde düşünen deneycilerin kendilerine anlayabilmeleri için deney yerini – büyüyen laboratuvar – kamu görüşüne açmak; deneyi Avrupa'nın her yerinde hava pompası inşa ederek tekrarlamak; ve deney aygıtlarının ve prosedürlerinin ayrıntılı metinlerinin ve inançla detaylandırılmış grafik temsilcilerinin fiili tanıklığına imkan vermek. Bu deneyciler cemaati, kendilerini hem bildiklerini söyledikleri şeyler konusunda mütevazı, önemsiz zanaatkarlar, hem de doğa kitabını inceleyen rahipler olarak görürler. Hem teknik hem de rahibane argümanlar, Boyle ve meslektaşı deneycilerin kültürel otoritesini meşrulaştıran argümanlardı. 425 (30)...Soruna deneysel temeller üzerinde çözüm bulunamazsa, bir kenara atılır – ve genelde politika ve insani meselelerin ve özelde kesin hakikati savunan (bu haritada 'tiranik dogmatizm' olarak tasvir edilir) felsefecilerin durumu budur. Hobbes, bu hükmedici, egoist dogmatistler – sistemciler, iddialarını deney-içindeki doğanın ayırt edici yargısına (trial) teslim edemeyen otoriteler – alanındaki dev bir landmarktı.¹⁵⁶

Modern bilim, bilimin sine qua non'u olarak Boyle'un deneyciliğini benimsemiştir, ancak bilimi bilim dışından ayırmak için her zaman Hobbes'un mantığını kullanmıştır.¹⁵⁷

Boyle-Hobbes ihtilafı bilimsel ihtilaf örneklerinden yalnızca biridir ve modern bilimin doğuşunu ve bilimsel bir ihtilafın "ayırt edici" özelliklerini anlamada etkileyici bir örnektir. Bu tartışma, yalnızca bilim adamlarını ya da o döneme gönderme yaparak dile getirmek gerekirse doğa felsefecilerini ilgilendiren bir tartışma değildir. Bu tartışma *deney, gözlem, akıl, olgu, gerçeklik* ihtilafından ziyade bir *sınır, otorite, güç* ihtilafıdır.

Boyle-Hobbes ihtilafından sonra ikinci bilimsel ihtilaf örneğimize geçebiliriz. Başka her şey için geçerli olduğu gibi bilim de daima kontekstinde bilimdir. Kontekstler daima başka bir kontekstler içinde kontekstlerdir. Bu yüzden bilimsel ihtilaflar bilimin de içinde yer aldığı sosyal, ekonomik ve politik kontekstlerden ayrı olarak düşünülemezler. Bu durumun en iyi ifade eden ihtilaflardan biri de Darwin'in *The Origin of Species by Means of Natural Selection*'ı (Doğal Seleksiyon Yoluyla Türlerin Kökeni) yayındığı 1859 tarihine kadar izi sürülebilecek¹⁵⁸ olan ve bizim burada 1960'larda ortaya çıkan formunu ele alacağımız "Yaradılış-Evrim" ihtilafıdır.

---

¹⁵⁶ A.g.m, ss. 425-426.

¹⁵⁷ A.g.m, s. 428.

¹⁵⁸ Bu ihtilafın o dönemdeki formu şu kitapta ayrıntılarıyla işlenmektedir. Hellman, Hal, *Büyük Çekişmeler: Bilim Tarihinden Seçilmiş On Tartışma*, Çev.Füsun Baytok, Tübitak; Popüler Bilim

Yaradılış-evrim ihtilafı yalnızca fikirler, teoriler ve keşifler olarak bilim hakkında bir ihtilaf değil, genelde bir kurum (bilimsel eğitim kurumu) olarak bilim hakkında bir ihtilaftır. İhtilafın tarafları Hristiyanlığa ve Hristiyanlığın Tanrı'sına inananlarla inanmayanlar, Tanrı'nın ve Kutsal Kitabın otoritesine bağlı olanlarla bilim adamının ve bilimin otoritesine bağlı olanlardır. Aşağıda görüleceği üzere bu ihtilafın ortaya çıkışı, gelişmesi, kapanması ya da kapanmaması “bilim-içi” faktörlerle açıklanamaz.

İhtilaf aynı zamanda bir sınır ihtilafıdır ve büyük ve sonu gelmez tartışmalara yol açmıştır. Darwin zamanları çok gerilerde kalmıştır. Bilim ve bilimsel eğitim kurumu çağdaş toplumun egemen kurumlarıdır. Modern toplum ulus devletle bilim kurumunun ittifakı üzerine kuruludur. Yukarıda sınır belirleme sorununun bir iktidar sorunu olduğunu söylemiştik. Yaradılış-evrim ihtilafında evrim teorisi ve “evrimciler” bilim cephesinde ve bilim içinde; yaratılış teorisi ve yaratılışçılar bilim-dışında ikamet ederler. Bilim-içi rasyonel, bilim-dışı irrasyonel olduğu için evrimciler rasyonel, yaratılışçılar irrasyonel kampta yer alırlar. Fakat cephe geniş ve büyüktür. Bu ihtilafta dogma, mit, din, hurafe ve paleontoloji, karbon yöntemi, fosiller, hayvanlar ve bitkiler, deney ve gözlem, akıl vb. de yerlerini alırlar. Bu “cansız” faillerin yanında hiç kuşkusuz “canlı” faillele kurumsal faillele de cephede konuşlanırlar: Yayınevleri, öğretmenler, din adamları, hukukçular, devlet yasama, yürütme ve yargı organları, bilim adamları, dini cemaatler ve bilimsel cemaatler.

Bu ihtilafın kökleri 1960'lerde ilk olarak Kaliforniya'da Orange Country'li iki kadının “Hristiyan çocukların haklarını arama” çabasına uzanır. İddiaları şudur: “İnanmayan çocukları dua etmeye zorlamak 1963 Üst Mahkeme Kararına göre Anayasaya aykırıdır”; “ okulda Tanrı'yı öğretmek Anayasaya ne kadar aykırı ise, Tanrı'nın varolmadığını öğretmek de o kadar aykırıdır.” Buna göre talepleri: “Ders kitaplarının evrimin hakikatten ziyade bir teori olduğunu açıkça belirtmesi”dir. Bu konuda ilk olarak Adalet Bakanlığının onayını alırlar. “Evrime” bir teori olarak okutulması gerektiğine karar verilir ve ders kitapları ve müfredatla ilgili düzenlemeler yapılmaya başlar. Yaratılışçılar bunu yaratılışın bilimsel bir teori olarak da

---

Kitapları, Ankara, 2003, s. 89-116. Bu kitap aynı zamanda Kilise-Galileo, Newton-Leibniz, Voltaire-Needham ihtilafı gibi ihtilafları da ele alır.

okutulabileceği şeklinde yorumlar ve bir uzay mühendisi olan Vernon Grose yaratılış teorisinin “hayatın orijini”yle ilgili bilimsel bir açıklama olduğunu öne sürer.¹⁵⁹ Bu konuda eğitim kuruluna sunduğu raporda şunlar yazılıdır:

“Bütün bilimsel kanıtlar hayatın orijini konusunda tarihlendirme yapmak için en azından bir düalizmi gerektirir ya da ilişkileri bütünüyle açıklamak için farklı teoriler kullanılmasını zorunlu kılar...Kitab-ı Mukaddes ve diğer felsefi denemeler yaratılıştan yalnızca söz etmekle yetindikleri halde, bilim bağımsız şekilde farklı yaratılış teorileri postüle etmiştir. Dolayısıyla bilimsel anlamlarıyla yaratılış dini ya da felsefi bir inanç değildir.”¹⁶⁰

Eğitim kurulu Grose’un raporunu onaylar ve yayınlar. Bu yaratılışçıların 45 yıl önceki Scopes mahkemesinden sonra ilk zaferidir. Bundan sonraki aşamada fundamentalist bilim adamları fosil kanıtlarını Kitab-ı Mukaddes yorumuna göre değerlendirmeye başlar.¹⁶¹

Yaratılışçıların bir kısmı evrim teorisinin doğal seleksiyon boyutunu değilse de bir bölümünü kabul eder. Bazılarına göre ise evrim ile yaratılış arasında uçurumlar vardır. Yaratılışçılar evrenin Tanrı tarafından beş-altı binyıl önce “daimi temel formlarıyla” yaratıldığına inanır. Onlar evrim teorisinin sıkı “delilleri”nin eksik ya da kusurlu olduğunu ileri sürerler. Yaratılışçılara göre fosiller “kayıp halka”yı açıklayamaz. Onlar “radyoizotop tarihlendirme teknikleri”nin delillerini de kabul etmez. Bu tekniklerin “uranyumun ya da kurşunun yıllar içinde kaybolmadığı ve uranyum değişim oranının sabit kaldığı varsayımları”na dayandığını öne sürerler. Yine yaratılışçılara göre mutasyon zararlıdır ve hayatın devamına katkı sağlayamaz; “protein yapısı” ve “kromozom düzenleme analizleri”nin sunduğu kavrayışların temelinde bilim-dışı varsayımlar bulunur. Onlara göre evrim teorisi dini ve yaratılışı reddeden bir din haline gelmiştir.¹⁶²

Tanrı’nın yerine ezeli ve ebedi maddeyi, yaratılışın yerine tesadüfi mutasyonu ikame eden bir ‘orijin doktrini’; o inançla değil, öngörü ve doğanın manipülasyonu ile gerçekleşecek bir kurtuluş doktrinidir.¹⁶³

¹⁵⁹ Nelkin, Dorothy, “Creation Versus Evolution: California to Arkansas”, *Controversy: Politics of Technical Decisions*, Ed. Dorothy Nelkin, Sage Publications, Beverly Hills-London-New Delhi, 2th Printing, 1984, ss. 233-234.

¹⁶⁰ A.g.m, s. 234.

¹⁶¹ A.g.m, ss. 233-234.

¹⁶² A.g.m, ss. 234-237.

¹⁶³ A.g.m, s. 238.

Burada mesele yaratılışçıların da bilimi evrimcilerin gördükleri gibi görmeleridir. Onlara göre de “bilim induktif ve tanımlayıcı bir süreçtir.” Bu noktadan yola çıkan “bilimsel yaratılışçılar” yaratılışı bilimsel olarak temellendirmeye çalışırlar. Temellendiremedikleri noktalarda da evrimin de bir “yaratılış miti” olduğunu savunurlar.¹⁶⁴

Bilimsel yaratılışçıların çoğunluğunu uygulamalı fizikten ve mühendislik alanlarından gelen bilim adamları oluşturur. Onlar da bilimsel meşruluk kazanmanın değerli bir şey olduğunu düşünür ve bu nedenle yaratılışı ispatlayacak “araştırma merkezleri” açmaya başlarlar. 1963’te Orange Country’de kurulan Creation Research Society (CRS) (Yaratılış Araştırma Derneği) bu merkezlerden biridir. Bu organizasyonlar yaratılışa ilgili bilimsel araştırmalar, radyo programları, konferanslar, dergi yayınları düzenler.¹⁶⁵

Yaratılışçılar ile evrimciler arasındaki asıl tartışma “Kaliforniya Tartışması” olarak bilinir. Bu tartışma da ders kitaplarının düzenlenmesi ihtilafından kaynaklanır. Eğitim komisyonu ders kitaplarının son halini tartışmak üzere 1972’de bir oturum organize eder. Bu tartışmaya angaje taraflar bir ironiyi ortaya çıkarır. Yaratılışı destekleyen bilim adamları ve bilimi destekleyen teologlar; yani “biri diğerinin kisvesine bürünmüş taraflar ve tanıkları”.¹⁶⁶

Evrinciler, yaratılışçıların herhangi bir etkisinin olabileceğine inanmıyordu. ‘Yaratılış, bu günde ve bu çağda hiç de anlamlı değildir.’ Bu inançsızlıkları gülünç bir kibre yol açtı. Kitabı-ı Mukaddes yayıncılarının ‘bilimsel metodun evreni açıklayan doğaüstü yaklaşımı reddettiğini’ göstermek için Yaratılışa bir ifade ekledikleri ileri sürüldü. Bir Eyalet danışma komitesi üyesi ve biyologu, üreme konusundaki bilimsel derslerin, leylek teorisinden bahsedip bahsedemeyeceğini sorguladı.¹⁶⁷

Evrincilerin yaratılışa “bilimsellik statüsü” vermesi bilimin neliğiyle ilgili sorunlar ortaya çıkarır. Ancak bilim adamları yaratılışa bilimsel gerekçelerle değil, politik ve hukuki taktiklerle karşı çıkarlar. The National Association of Biology Teachers (NABT) (Ulusal Biyoloji Öğretmenleri Derneği) yaratılışa muhalefeti güçlendirmek için bağış topladı ve “Bilim Eğitiminde Özgürlük Fonu” meydana getirir.

---

¹⁶⁴ A.g.m, s. 237.

¹⁶⁵ A.g.m, ss. 237-240.

¹⁶⁶ A.g.m, s. 240.

¹⁶⁷ A.g.m, s. 241.

Ulusal Bilimler Akademisi ve Amerikan Bilim Geliştirme Derneği yaradılışın ders kitaplarına dahil edilmesine karşı çıkar.¹⁶⁸

Yaradılış teorisi “sahte”, “yersiz”, “saçma” olarak tanımlanırken, evrim teorisinin pek çok delili “şartlara bağlı ve eksik” olsa da, evrim “genetik ve biyokimya gibi farklı disiplinlerde toplanan delillerden sağlam destek alan faydalı bir model” sayılır. Yaradılışçılar evrimcilerin iddialarına aynı stratejiyle cevap verir. Her iki taraf da diğerini dogmatik olmakla suçlar ve kendi objektivitesini savunur.¹⁶⁹

1972’den sonra yaradılışçı hareket irtifa kaybeder. Biyologlar yaradılışçılara, onların “güvenilirliğini” ve “yeterliliklerini” sorgulayarak saldırırlar.¹⁷⁰

“Onlar Kitab-ı Mukaddes kolejlerinde eğitim görmüştü.” “Kimlerdi bu insanlar?” “Sahte otoriteler.” “Gericiler.” “Uzay çağının arızaları.” “Mesleki ünvanları suistimal etmek yasal mıdır?” “Yaradılışçılar doktoralarını kaçıklar locasından alırlar.” “Yaradılışçı hareket bir yayıncılar curcunasıdır.”¹⁷¹

Bu tartışmada bilim tam da bu stratejiler nedeniyle dogmatik hal almaya başlar. Aynı yıl (1972) yaradılışçılar lehine bir gelişme yaşanır. Eğitim komisyonu evrimin “spekülatif bir teori” olarak okutulması gerektiğine karar verir. *Los Angeles Times* bu kararı “Adem ve Havva’nın Zaferi “ olarak tasvir eder. Bundan böyle evrim ders kitaplarında şu şekilde yer alacaktır:

Bilim “ilk maddenin ve enerjinin nereden geldiği”yle ilgili soruları cevaplayamaz, çünkü bilimsel yöntemler “ilgili fiziksel mekanizmalarla” uğraşır.¹⁷²

Ders kitapları bu rapora göre yeniden düzenlenir. Fakat eğitim komisyonu 1974’te evrimcilerin raporları ve talepleri doğrultusunda kararı bozar ve evrim teorisini merkeze alarak ders kitaplarını tahsis eder. Alternatif teorilere yalnızca “hayatın orijini” söz konusu olduğunda yer verilecektir. Bu arada komisyona farklı organizasyonlar ve çıkar/ilgi grupları katılır. Yaradılışçılar bu gelişmelerden sonra daha organize hale gelirler ve Kaliforniya Eğitim Komisyonu’na dava açarlar. Duruşma “Yüzyılın Duruşması” olarak gündem yaratır. Ancak mahkemenin “dogmatizmin azaltılması” yönündeki kararı yaradılışçıları pek tatmin etmez.¹⁷³

---

¹⁶⁸ A.g.m, s. 241.

¹⁶⁹ A.g.m, ss. 241-242.

¹⁷⁰ A.g.m, ss. 242-243.

¹⁷¹ A.g.m., s. 242.

¹⁷² A.g.m., s. 243.

¹⁷³ A.g.m, ss. 243-244.

Kaliforniya davasına benzer bir dava da Arkansas'ta gerçekleşir. 1973'de Tennessee Legislature (Tennessee Yasama Meclisi) yaradılışın da eşit ölçüde vurgulanması gerektiği yönünde bir yasa çıkarır, ancak biyoloji öğretmenlerinin itirazı üzerine 1975'te U.S Court of Appeals (Amerikan Temyiz Mahkemesi) yasayı yürütmelikten kaldırır.¹⁷⁴ Bunun üzerine yaradılışçılar bilimsellik iddiasını sürdürmek üzere hamle daha yapar:

“Yaratıcı'nın ve 'yaradılış'ın bazı dinlerle uyumlu olduğu *arguendo*'sunu varsaymak bu nosyonları doğaları gereği dini yapmaz. Yaradılış bilimde varsayılan yaradılışın nedeni olan entite herhangi bir Tanrı ya da Tanrısallık fikrinden çok çok uzaktır. Yaradılış biliminin gerektirdiği yegane şey yaradılışın nedeni olan entitenin güce, zekaya ve bir tasarım amacına sahip olmasıdır. Yaratıcının kişiliğinin genelde Tanrısallıkla özdeşleştirilen hiçbir özelliği yoktur, üstelik yaratıcıda zorunlu olarak bireylere yönelik herhangi bir sevgi, merhamet, adalet duygusu ve ilgi de yoktur.”¹⁷⁵

Hiç kuşkusuz bu iddialar evrimcileri ikna etmeye yetmez. Burada sorun bilim ile dini birbirinde ayırma sorunu haline gelir. Yaradılışçılar “belge”lere dayanmaya çalışırken bile “inanç”ları etkili olur ve mahkeme yargıcı yaradılışın “doğa yasalarına göre açıklanamayacağı, test edilemeyeceği ve yanlışılanamayacağı”; yaradılışçıların teoriyi, ders kitaplarına Kitab-ı Mukaddes yorumu olarak sokmaya çalıştığı sonucuna varır. Yaradılışçılar bu nedenle dava bitene kadar acil, yeni düzenlemeler yaparlar. Davanın adının “Dengeli Muamele” değil, “Yaradılış-Bilimin ve Evrim-Bilimin Tarafsız Sunumu” olması gerektiğine karar verirler. “Doğa-üstü” ya da “metafizik” sayılabilecek tabirlerini değiştirirler. Her ne kadar kaybetmiş olsalar da yaradılışçıların arkasında kamusal bir destek vardır.¹⁷⁶

Onların sorunu yalnızca okuldaki eğitim-öğretim sorunu değildir. Taleplerinin temelinde, teknolojinin zararları ve bilimin “gelişimi”yle ahlaki değerlerin yozlaşması arasında kurdukları ilişki ve daha eşitlikçi ve çoğulcu bir toplum düşüncesi bulunur. Aslında onların çoğu kurum olarak bilime değil, alternatifsiz, hakikatin biricik kaynağı olarak bilime, yani bir sonraki bölümde ele alacağımız bilimsel ortodoksiye ya da bilimizme muhalafet ederler.¹⁷⁷

---

¹⁷⁴ A.g.m, ss. 244-245.

¹⁷⁵ A.g.m, s. 245.

¹⁷⁶ A.g.m, ss. 246-247.

¹⁷⁷ A.g.m, ss. 247-248.

Bilimizm bir mittir. Yaradılışçıların mitleri ne kadar “bilim-dışı”ysa, bilimin mitleri de o kadar “bilim-dışı”dır. Yukarıdaki hikayeden de anlaşıldığı üzere aslında yaradılış-evrim ihtilafı bir kör dövüşü haline gelmiştir. Yaradılış-evrim ihtilafı bir sınır ihtilafıdır. Yaradılış teorisi bilim-dışıdır; evrim teorisi bilim-içi ya da bilimseldir. Bilim sosyolojisi ve bilimsel ihtilaflar yaklaşımından bakıldığında bu ihtilaf sürecinde gerçekleşen tartışmalar trajikomiktir. Yaradılışçıların teorilerini bilimsel temele dayandırmaya çalışması ne kadar gülünç ise, evrimcilerin yaradılışçıları bilim-dışılıkla suçlaması o kadar gülünçtür.

Sınır, otorite, kaynakların sınırlanması, güç/iktidar vb. unsurları içinde barındıran üçüncü ve son bilimsel ihtilaf örneğimiz yakın zamanların en başarılı, ve anlamlı/önemli ihtilaflarından biri olarak görülen Laetrile ihtilafıdır. Bu ihtilaf, elinizdeki metnin son bölümünde işlenecek “Nerium Oleander” ihtilafıyla da yakından ilişkili olduğu ve aralarında benzerlikler bulunduğu için kesinlikle tartışılmaya değerdir.

Laetrile, kanser¹⁷⁸ tedavisinde kullanılabileceği öne sürülen B17 vitamindir. Hiç kuşkusuz Laetrile B17 vitamini olmaktan daha fazla ve daha anlamlı bir şeydir. Laetrile bilim adamlarının onaylamadığı bir “keşif” iddiasıdır. Bu ihtilafta da görülebileceği gibi bilimsel ihtilaf bir iktidar/güç mücadelesidir; bilim adamlarına, ya da uzmanlara güven tartışmasıdır; otoritenin kaynakları sınırlaması, araştırmacılara yaptırım uygulamasıdır; taraftarlarının ya da partizanların otoriteyi, otoriteleri etkileme ve kaynaklara ulaşma çabasıdır; Laetrile ihtilafı bir bilim etiği – gizlilik, ahlak vb. – sorgulamasıdır. Laetrile bazı bilim adamlarının gözünde çözülmüş, başka birçok bilim adamı, kişi, grup ya da kurum için çözülememiş bir ihtilaftır.¹⁷⁹

İhtilaflar daha büyük ve kapsamlı başka ihtilaflardan doğarlar. İhtilaflar ihtilafları doğurur. Laetrile ihtilafı yüzyılımızın en büyük ihtilaflarından biri olan kanser

---

¹⁷⁸ Kanser yirminci yüzyılın ve günümüzün en önemli ve tartışmalı hastalıklarından biridir. Dolayısıyla kanser ya da kanser tedavisi konusu bir o kadar ihtilafıdır. Bu konuda bkz, Proctor, Robert N, *Kanser Savaşları:Siyaset Kanser Hakkında Bildiklerimizi ve Bilmediklerimizi Nasıl Şekillendiriyor?*,çev. Ömer Faruk Birpınar, Paradigma, İstanbul, 2008.

¹⁷⁹ Gerald, Markle E.,-Petersen, James C., “Resolution of Laetrile Controversy: Past Attempts and Future Prospects”, *Scientific Controversies: Case Studies in the Resolution and Closure of Disputes in Science and Technology*, ss. 315-332. Bu ihtilaf için ayrıca bkz, Young, Robert S. K., “Federal Regulation of Laetrile”, A.g.e, ss. 333-343; Brody, Baruch A., “Quasi Libertarianism and Laetrile Controversy”, A.g.e, ss. 343-355; Schwartz, Robert L., “Judicial Deflection of Scientific Questions: Pushing the Laetrile Controversy toward Medical Closure”, A.g.e, ss. 355- 381; Petersen, James C.-Markle, Gerald E., “Laetrile Controversy”, *Controversy: Politics of Technical Decisions*, Ed. Dorothy Nelkin, Sage Publications, Beverly Hills-London-New Delhi, 2th Edition, 1984, ss. 175-197.

ihtilafından doğmuştur. Laetrile'in kansere çare olarak keşfi de başka ihtilafları doğurmuştur.

Laetrile hareketinin babası ve önde gelen teorisyeni Ernst Krebs'tir. Krebs ve Gruchot 1946'da *Science'a* (Bilim) trofoblastik kanser teorisini taslak halinde anlatan bir mektup yazar. Krebs'in Laetrile'in teorik simgesi sayılan raporu 1950 yılında *Medical Record'ta* ve bir diğer Laetrile araştırmacılarından Morrone'nin Laetrile'in kanser tedavisindeki etkisi konusundaki deney raporu 1962'de *Experimental Medicine and Surgery'de* yayınlanır. Adı geçen Laetrile liderleri ve araştırmacıları konuyla ilgili literatüre aşinadır.¹⁸⁰

Bu hareket 1970'lerde holistik tıp akımıyla birleşmeye çalışır. Her iki grubun liderleri, takipçileri, taraftarları Laetrile'in kanser tedavisinde etkili olduğu ve kanserin klasik yöntemlerle – kesmek, yakmak, zehirlemek¹⁸¹ – tedavi edilmemesi gerektiği konusunda hemfikirdir. Onlar çözüm için uzmanlaşmanın dışına çıkılması gerektiğini düşünür. Onlara göre kanser hastalarının, hiçbir kurumun baskısı ya da müdahalesi olmaksızın kendi tedavi yöntemlerini seçme özgürlüğü vardır ya da daha doğrusunu söylemek gerekirse olmalıdır. Bu Laetrile'in politik, etik, hukuki tarafını oluşturur.¹⁸²

Laetrile hiçbir zaman, yalnızca “bilimin sınırları” ya da “laboratuvarın sınırları” dahilinde kalmaz. Dava kamuya, mahkemelere, devlet yasama organlarına, medyaya taşınır. Öyle ki medyada mizah konusu haline gelir.¹⁸³

Elbette Laetrile'e ilk itiraz sesleri “laboratuvar”dan yükselir. 1953' yılında Cancer Commission of California Medical Association (Kaliforniya Tıp Kurumu/Derneği Kanser Komisyonu) “Laetrile'in kanser hücresi üzerinde herhangi bir sitotoksik etkisi olduğunu gösteren hiçbir tatmin edici kanıt elde edilmediği”ne dair bir rapor yayınlamıştır. 1960'larda Cancer Advisory Council (Kanser Danışma Kurulu) California Department of Public Health (Kaliforniya Kamu Sağlık Departmanı) yöneticisine Laetrile'in etkili olmadığına dair bir rapor gönderir ve California Department of Public Health Laetrile kullanımını yasaklar. Sonrasında tartışmaya daha büyük failer müdahil olur. FDA – Food and Drug Administration – (Gıda ve İlaç Kurumu) Laetrile'in ticaretine engel

---

¹⁸⁰ A.g.m, s. 323.

¹⁸¹ Holistik tıp hareketi cerrahi operasyon, radyoterapi ve kemoterapiyi bu şekilde tanımlar.

¹⁸² A.g.m, s. 324.

¹⁸³ A.g.m, ss. 316-317.

olur. Ardından tartışma mahkemeye taşınır ve mahkeme FDA'nın iddialarına ve raporlarına rağmen Laetrile'in ithalat ve kullanımının önündeki engelleri kaldırır. Dava yine devam eder: Laetrile ölümcül hastalarda kullanılabilir mi, kullanılamaz mı? Bu arada ihtilafa National Cancer Institute (Ulusal Kanser Enstitüsü/Kurumu), American Cancer Society (Amerikan Kanser Derneği), American Medical Association (Amerikan Tıp Kurumu), Memorial Sloan-Kettering Cancer Center gibi kurum ve kuruluşlar iştirak eder. Çoğu Laetrile tedavisini ya da kullanımını “şarlatanlık”, “zalim”, “acımasız”, “korkunç”, “sahtekarlık” olarak yaftalar. NCI'nin öncülük ettiği her Laetrile incelemesine teorik, metodolojik ve politik taktiklerle muhalefet edilir.¹⁸⁴

Bu tartışmada Laetrile taraftarları otoritelere güvenmez. Hareketin lideri Krebs'e göre AMA “harikulade etkili ticari bir kurumdur.” Güvenmemeleri anlamlıdır, çünkü Sloan-Kettering'ten bir araştırmacı yaptığı deneyde Laetrile'in meme tümörü metastazını engelleme ihtimalini ortaya çıkarır, fakat deneyin bulguları hiçbir zaman yayınlanmaz. Sonradan yayınlanan raporlar da modifiye edilir. Laboratuvar bahis konusu olduğunda olup biten, Laetrile savunucularının deneyleriyle karşı çıkanların deneyleri arasında “garip” farklılıkların ortaya çıkmasıdır.¹⁸⁵

Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi bu tartışma, yöntem, deney, gözlem ya da laboratuvar ihtilafı değildir. Nitekim Laetrile araştırmacıları aslında bilimsel keşif ya da buluş normlarına, bilimin temelinde var olduğu iddia edilen yöntemlere de uygun davranmışlardır. Deney ve gözlem yapmışlar, raporlarını bilimsel dergilerde yayınlamışlardır. Üstelik tıp ve kanser konusunda bilgili kişilerdir. Yine de onlar, bilimsel ortodoksinin ve bilim adamlarının onayladığı bir normu çiğnemişlerdir: Kanser ortodoks tıbbi yöntemlerle – radyoterapi, kemoterapi, ameliyat ya da cerrahi operasyon – tedavisi. Ayrıca ortodoks tıpla ayrıldıkları bir nokta daha vardır: Hastalık, hasta ve kanser anlayışları. Onların genelde hastalığa, özelde kanser hastalığına ve hastaya yaklaşımı çoğu bilim adamının yaklaşımından farklıdır. Bütün bu nedenlerle “şarlatanlar”dır.

Laetrile savunucuları yalnızca “şarlatan” olarak etiketlenmek ya da yaftalanmakla kalmaz. Laetrile'e muhalefet eden pek çok kurum partizanlara karşı baskı

---

¹⁸⁴ A.g.m, ss. 315-316.

¹⁸⁵ A.g.m, ss. 320-322.

ya da kontrol mekanizmalarını harekete geçirir. “İktidar bir şeyi başkalarına rağmen yapabilme ve gerçekleştirebilme kapasitesidir”. Bunun tipik araçları baskı, sınırlama, kontrol, karalama vb.dir. Laetrile ihtilafında taraflar arasındaki mücadelede zayıf olanın gelişmiş bir “laboratuvar”ı zaten yoktur ve olamaz da. Buna rağmen Laetrile partizanları muhalefete onların taktikleriyle, yani araştırmalarla, deney ve gözlemler yaparak meydan okumaya çalışırlar.¹⁸⁶ Ancak elbette bu eşitler arasındaki bir mücadele değildir.

Laetrile’in eyaletler arası satışını 1950’lerden beri FDA düzenler. Bu kuruluş, Laetrile üretimi için kullanılan kayısı çekirdeklerine ve farklı malzemelere bile el koyar. Yaptırımlar veya baskılar bununla da sınırlı kalmaz. Laetrile’in yasallaşmasını engellemek, onunla ilgili deney, araştırma yapmama konusunda ısrarcı davranmak, Laetrile’ karşı deney raporlarını koruyarak izolasyon uygulamak, Laetrile’e muhalefet eden kurumların içinde Laetrile’i destekleyen bilim adamlarını aşağılamak ve hatta işten atmak (çünkü otoriteler bilimin kapı ya da “eşik bekçileridir”) vb.¹⁸⁷

Elbette Laetrile hareketinin savunucuları bu baskı, yaptırımlar karşısında sessiz kalmaz. Onlar da farklı organizasyonlar, kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak otoriteleri etkilemeye ve farklı yaptırımlar uygulamaya çalışırlar. Özellikle holistik hareket Laetrile’in en büyük destekçilerindedir. Ayrıca International Association of Cancer Victims and Friends (Uluslar arası Kanser Kurbanları ve Dostları Derneği), Cancer Control Society (Kanser Kontrol Derneği), Alternative Cancer Therapies (Alternatif Kanser Terapileri), National Health Federation (Ulusal Sağlık Federasyonu) gibi kurum ve kuruluşlar Laetrile’i korumaya ve teşvik etmeye çalışır. Hareketin deneysel, hukuki, kamusal başarıları taraftarların otoriteleri etkilemesini sağlar. Öyle ki Laetrile karşıtı uzmanların, kurumların söylemleri derece derece değişime uğrar.¹⁸⁸ “Zalim’, ‘acımasız’, ‘sahtekarlık’ ve ‘aldatmaca’; daha sonra, ‘sadece bir başka umut vaat etmeyen bir madde, asgari düzeyde etkin madde’ haline gelir.”¹⁸⁹ Otoriteler şarlatan ilan ettikleri hasımlarına ılımlı tavır takınmaya başlar. Buna rağmen Laetrile, hareketin taraftarları kiropratisyenlerle, naturopatlarla ve marjinal tıpçılarla uzlaştıkları için “bilimsel onay” elde edemez. 1980’lerin sonunda hareket medya gündeminden

---

¹⁸⁶ A.g.m, ss. 322-326.

¹⁸⁷ A.g.m, ss. 326-331.

¹⁸⁸ A.g.m, ss. 325-326.

¹⁸⁹ A.g.m, s. 329.

silinir ve önemini kaybeder. Çünkü medya “popüler” olanla, “tartışma”yla, “ihtilafı” ilgilenir. Elbette ihtilafın “kapanma”sı yalnızca medyayla ilişkilendirilemez. Ayrıca ihtilafın kapanıp kapanmadığı da görecedir. Çünkü Laetrile hala “marjinal tıbbın” “marjinal tedavi”si olarak yaşamaya devam ediyor.¹⁹⁰

Laetrile ihtilafı bir sonraki bölümde ele alınacak Nerium Oleander ihtilafını anlamamızı kolaylaştıracak ihtilafıardan biridir.

---

¹⁹⁰ A.g.m, s. 332.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
NERİUM OLEANDER İHTİLAFI:
TARAFLAR, TEZLER VE TARTIŞMALAR

Çoğu bilgi teorisi Maniştivist bir kozmosa gömülmüş bir ahlak dramıdır. Aydınlığın/ışığın kaynağı deneydir; faili, akıl. Karanlığın kaynağı kültürdür; faili otorite. Geriye kalan dramatis personae (oyunda yer alan diğer kişiler) orijinlerine göre giydirilip kuşatılır. Doğruluk, geçerlilik, rasyonellik/aklılık ve objektivite/nesnellik, aydınlığın çok sayıda beyaz giydirilmiş çocuğundan birkaçı olarak görülmelidir; hata ve irrasyonel/akıldışı, gelenek, âdet, dogma ve diğer birçokları siyah elbiselerle donatılır. Dramanın hareketini sağlayan ilke zıt ve uzlaştırılmaz güçlerin sürekli çatışmasıdır.¹⁹¹

Barry Barnes

Hayat sadece mücadeleyle anlam bulur. Zafer ve yenilgi sadece Tanrı'nın ellerindedir. Öyleyse yaşasın mücadele!

Swahili Savaşçı Şarkısı¹⁹²

---

¹⁹¹ Barnes, Barry, *T. S. Kuhn ve Sosyal Bilimler*, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma, İstanbul, 2008, s. 38.

¹⁹² George Miller'in yönetmenliğini yaptığı, senaryosu yine George Miller ve Nick Enright tarafından hazırlanan, başrollerini Nick Nolte, Susan Sarandon ve Peter Ustinov'un paylaştığı, 1992 yapımı *Lorenzo's Oil* (Lorenzo'nun Yağı) filminden.

Standford Üniversitesi Rektörü Donald Kennedy, daha da ileri giderek Amerika'nın kansere karşı başlattığı seferberliği "tıbbi Vietnam" olarak nitelendirdi. DNA çift sarmal yapısını ortaya çıkaran ve ülkenin en saygın bilim adamlarından biri olan James Watson buna "bir top bok" adını verdi. Neler oluyor? Tarihin en büyük tıbbi girişimlerinden biri, en iyi ve en parlak beyinlerin elinden çıktığı halde nasıl olur da sonuç vermez? Kanserin; sigara, radon ve endüstriyel hayat tarzı gibi unsurların ürünü olduğu böyle apaçık ortadayken, neden problemi kökten halletmek için bu kadar az şey yapılabilmıştır? Illinois Üniversitesi Tıp Merkezi'nden Samuel Epstein şunları söylüyor: 'Kanser bilimi hakkında çok şey bilindiği halde önlenmesi, tek başına olmasa bile büyük ölçüde siyasi eyleme bağlıdır.' Epstein haklı mı? Tıp tarihçisi Henry Sigerist'in altmış yıl önce kanser araştırması tarihini 'hatalar ve hayal kırıklıklarıyla dolu yavan bir tarih' olarak tanımlamasından bu yana değişen ne?¹⁹³

Robert N. Proctor

İlk kez ne zaman bir dizi hastalığı adlandırmak üzere kullanıldığını bilmesek de "kanser" metaforunun günümüzde çok sayıda türü (meme kanseri, mesane kanseri, pankreas kanseri, gırtlak kanseri, dudak kanseri vb) olan bir hastalığın, bir bilimsel araştırma alanının (kanser araştırmaları), çok sayıda kurumun (ulusal kanser enstitüleri, kanser araştırmaları laboratuvarları, kanserle savaş dernekleri vb.), bir ekonominin (kanser ekonomisi), bir politikanın (kanser politikaları) ve çalışmamız

Bu bölümde okura, Nerium Oleander ihtilafı konusuyla birlikte okunmasını uygun gördüğümüz *Lorenzo'nun Yağı* filminin bazı diyaloglarını sunuyoruz. Bu diyaloglar bilim, bilimsel ihtilafı yakından ilişkilidir. Bu film yaşanmış bir hayat hikayesini konu ediniyor. Hikayenin ana kahramanı Lorenzo Michael Murphy Odone'dir. Ancak bizim çalışmamız açısından asıl kahramanlar Lorenzo'nun annesi Michaela Odone ve babası Augusto Odone'dir. Lorenzo 1984 yılında, 5-10 yaş arası erkek çocuklarının yakalandığı bir hastalığa yakalanır. Bu hastalık tıpta *adrenoleukodystroph* olarak tanımlanır; kısa adıyla ALD hastalığı. ALD hastalığı kandaki doymuş yağ oranının artışına bağlı, annenin taşıyıcı olduğu bir hastalıktır. Kandaki doymuş yağ oranının aşırı artışı beyinde miyelin (nöronların etrafını saran ve nöronlar arası iletimi sağlayan bir madde) kılıfının yok olmasına neden olur. Bu nedenle beyin, fonksiyonlarını yerine getiremez hale gelir. Hastalık çok çabuk ilerler; birkaç ay içinde hasta beş duyu yetilerini kaybetmeye başlar. Göremez, işitemez, dokunamaz, felç olur, nöbetler geçirir, komaya girer. Hastanın ölümü (bu hastalığa yakalanmış çocuklara en fazla iki yıl ömür biçilir) o yıllarda (1980'lerde) neredeyse kaçınılmazdır. Lorenzo'nun hastalık belirtileri sinir krizleri, bayılma, hiperaktivite vb.dir. Anne ve babası tıbbın bir çözümü olmadığını bildikleri için geri kalan hayatlarını bu hastalıkla mücadeleye adanır. Filmin diyalogları çaresiz karı-kocanın oğullarının iyileşmesi için verdikleri bu mücadeleyi anlatır. Onlar zamanla yarışırken aynı anda bilimsel kurumlarla, bilim adamlarıyla, tıpçılarla ve ALD hastası çocukların ailelerini örgütlemek ve eğitmek için kurulmuş bir vakıfla mücadele etmek zorundadır.

193Proctor, Robert N., *Kanser Savaşları: Siyaset Kanseri Hakkında Bildiklerimizi ve Bilmediklerimizi Nasıl Şekillendiriyor*, Çev. Ömer Faruk Birpınar, Paradigma, 2008, s. 13.

açısından çok daha önemlisi tarihi, geçmişin derinliklerine uzanan bir ihtilafın (kanser ihtilafı) adı olduğunu biliyoruz. ihtilafı kanserin nedenlerine ilişkin ihtilaflar ve çözümlerine ilişkin ihtilaflar olmak üzere en genelde ikiye ayırabiliriz. Nedenlere ilişkin ihtilafı genelde şu soruyla formüle edebiliriz: Kanser çevre kaynaklı mıdır, yoksa genetik midir? Çabalarımızı kansere yol açan nedenleri ortadan kaldırmaya mı, yoksa hastalığın çözümüne mi harcayalım? Çözümlere ilişkin ihtilafları genel kategoriler altına yerleştirmek imkansız ölçüde zor. Bu ihtilaflardan birine bir önceki bölümde Laetrile ihtilafı adıyla değindik. İhtilaflar ihtilaflara, ihtilaflar tartışmalara, tartışmalar tartışmalara yol açar. Kanser hakkında ileri sürülen her çözüm ve her fikir bir ihtilaf ve tartışma konusu.¹⁹⁴

Kanser ihtilafı dünyanın başka yerlerinde gerçekleştiği gibi Türkiye’de de bir ihtilafa yol açtı. Bu ihtilafın adı *Nerium Oleander*. Daha tam ifadesiyle *Nerium Oleander* ihtilafı. Bu ihtilaf her ihtilaf gibi bir “nokta” olay değil, bir süreç. Burada bu süreci anlamamızı kolaylaştıracak tarihler vermek de mümkün. 20 Eylül 1973’te Dördüncü Balkan Tıp Günleri Sempozyumu’nda Türk Doktoru Ziya Özel *Nerium Oleander*’in¹⁹⁵ kansere çare olduğunu iddia eden bir bilimsel tebliğ sundu. Doktor Özel, tebliğde öne sürdüğü görüşü 1974’te *Dirim* dergisinde yayınladı. Bu sempozyumda ve makalede bahis konusu olan şey bir bilimsel keşif iddiasıydı. Bu keşif iddiası ilk olarak 20 Eylül 1970’te ve daha sonra 11 Eylül 1988’de TRT tarafından 20 dakikalık bir haber halinde Türk ve dünya kamuoyuna ilan edildi.

Lorenzo’nun ebeveynleri ALD vakfı toplantısına katılır. O sıralarda hekimlerin tavsiyesiyle ALD hastası çocuklara doymuş yağ oranı düşük bir diyet uygulanmaktadır. ALD vakfı temsilcileri de bu diyeti onaylar. Ancak bir sorun vardır. Bu diyet çocuklardaki doymuş yağ oranını arttırmaktadır.

Michaela Odone: Özür dilerim!

Sunucu: Evet bayan?

Michaela Odone: Oğlumuz bu diyeti tamamladı, ama doymuş C24 ve C26 değerleri iki ay boyunca sürekli yükseldi.

Wendy Gimble: Peki! Peki! Bunun işe yarayacağından emin misiniz?

Michaela Odone: Aaa! Şey! Diyorum ki de! Belki de bu kitabımı baskıya vermeden önce bu diyetin gerçekten işe yarayıp yaramadığını konuşmak zorundayız. Öyle değil mi?

Wendy Gimble: Kesinlikle öyle!

Allerd Muscatine: Burada işler böyle yürümüyor!

Augusto Odone: Bakın, özür dilerim ama, burada bunu yaşamış iki aile var. Belki başkaları da vardır.

194 Robert N. Proctor’un kaleme aldığı *Kanser Savaşları* adlı eserde kanserin nedenlerine ve çözümlerine ilişkin ihtilaflar ve kanser ihtilaflarının siyaset, ekonomi, hukuk ve endüstriyle ilişkisi tartışılıyor.

195 *Nerium Oleander* bu bölümde bazı yerlerde N.O olarak geçecektir.

Daha önce tıpcı bilim adamları, hukukçular ve politikacılar arasındaki bir ihtilaf olan Nerium Oleander'in keşfi bu haberle birlikte kamuoyunu da içine alan bir ihtilafa dönüştü.

Doktor Özel'in keşfinin içeriği şuydu:

Bir süreden beri Muğla ve çevresi halkından olup çeşitli CA türlerinden hastaların topografik dağılımları özellikle bir bölgeden pek az miktarda hasta gelmesi dolayısı ile dikkatimi çekmişti. Bu bölgeyi fırsat buldukça ziyaret edip hal ve şartlarını inceledim, sonuç olarak tatarcık cinsi kanatlı böceklerin gövdelerini eriten, fakat kanatlarını eritmeyen bir çiçek dikkatimi çekti. Bundan hazırladığım preparatları uzun zaman hayvanlarda deneledim. Sonunda bu ilacı tedavisi kabil olmayan kanserli ve terminal durumdaki vakalarda kullandım. Tedavi ettiğim hastalardan çok iyi sonuç aldığım kanısına varmış bulunuyorum. Önceleri yalnız oral olarak kullanabildiğim ilacı şimdi İ.M injeksiyon ve aerosol inhalasyon yolu ile de kullanabiliyorum. Esasen ilacın etkili olup olmayacağını, hastaların ilaca gösterdikleri reaksiyon ile engeç üç gün içerisinde 38 dereceden 41 dereceye kadar değişen bir ateş yükselmesi oluyor. Bu, ilacın uygulanmasından 1/2 – 2 saat sonra başlıyor. Eğer böyle bir reaksiyon olursa, ilacın etkili olacağı kanısına varıyorum. Ateş 4-6 saat sürüyor. Bu hal vakasına göre 5-12 gün sürüyor. Ondan sonra ilaç kullanmağa rağmen, ateş yükselmesi olmuyor. Bu bana tedavinin tamamlandığını, şifanın oluştuğunu bildiriyor. Bu arada klinik ve laboratuvar bulgular da tamamen düzeliyor, buna rağmen iki ay süre ile tedaviye devam ediyorum. Şimdiye kadar şifasız olduğu belli müesseselerden (İstanbul Üniversitesi Kanser Enstitüsü, Ankara Onkoloji Hastanesi, İzmir Tıp Fakültesi, Ankara Hacettepe Üniversitesi, İngiltere Royal Postgraduate Medical School Hommersmith Hospital V.b) kesin teşhisi konmuş çeşitli CA vakalarından yalnız iki tanesinde ilacım etkili olmadı. Diğerlerinden müsbet sonuç aldım. Şüphesiz, henüz bir iddiada bulunmanın çok erken olduğunu bilmeme rağmen, çok dar imkanların içerisinde bu amansız hastalıkta tedaviden faydalananları geciktirmek endişesi ve ilacın daha imkanı ellerde gelişimini sağlamak için, daha fazla beklemeden ilgililere duyurmak amacı ile bir bildiriye bulunmaya karar verdim.

Michaela Odone: Bunu tartışmaya açamaz mıyız?

Katılımcı: Benim oğlumun değerleri yükseliyor, bu belki de...

Augusto Odone: Bakın üç aile oldu. Bilmiyorum... Belki de sorun yaşayanlardan ellerini kaldırmalarını isteyebiliriz.

Michaela Odone: Evet.

Augusto Odone: Tam olarak kaç aile olduğundan emin olmamız gerekir.

Allerd Muscatine: Bunun normal pilot bir uygulama olduğunu unutmayalım. Altı ay boyunca sürdürülmesi gerekir. Biz bilim adamı değiliz! Deneylere müdahale edemeyiz! Bu tamamen doktorların sorumluluğundadır

Wendy Gimble: Aaaahh! Haydi, Ellard! Hiç olmazsa elleri bir görelim!

Loretta Muscatine: Aah! Hayır! Bu yanlış yönlendirme olur. Tıbbi çevreler bu tarz sayımları geçersiz kabul ediyor. Biliyorsunuz!

Wendy Gimble: Elleri görmenin nesi yanlış!

Loretta Muscatine: Bakın! Bunun bir anlamı olmaz.

Sunucu: Ah! Özür dilerim! Bir şey söyleyebilir miyim?

Herşeye rağmen kanseri yendiğime inanıyorum. Tedavilerini izlediğim vakalardan bazılarının kısa bir epikrizlerini sunuyorum.¹⁹⁶

Özel'in keşfettiğini söylediği kanser usaresi bize sözlü olarak ifade ettiği şekliyle bilinen türde bir "ilaç" değil, vücudun bağışıklık sistemini güçlendiren "aşı" niteliğinde bir şeydir. "Bunu, usareyi kullanan hastaların, aşı yapılan insanlarda olduğu gibi geçici bir süre ateşinin yükselmesinden dolayı böyle görüyorum. Benim yaptığım şey kemoterapi değil, immünoterapi¹⁹⁷. Bana göre kanser bir bağışıklık sistemi hastalığı ve en önemli nedenlerinden biri üzüntü ve stres." Özel bu aşamada bir keşif yapmanın ve bunu ilan etmenin güneşten ateş çalmak anlamına geldiğinin ve Türkiye'deki bilimsel-politik ya da politik-bilimsel ortodoksinin sert ve kesin tepkisiyle karşılaşacağını

Loretta Muscatine: Tabi. Buyurun.

Sunucu: Doktorların sağlıklı sonuç alabilmelerinin tek yolu protokole sadık kalmak ve kontrol altındaki gruplardan alınacak istatistik örnekleridir.

Allerd Muscatine: Ve sürece sadık kalınmalı. Doktorlar çok dikkatli olmak zorunda. Deneysel çalışmalarda cemiyetin desteğini almak şart.

Loretta Muscatine: Tıp bilimi ancak böyle gelişebilir! Bilim adamları ihtiyaç duydukları bilgiye ancak bu sayede ulaşabilirler!

Michaela Odone: Öyleyse bize çocuklarımızın tıbbın hizmetinde olduğunu söylüyorsunuz, değil mi? Ah! Ne kadarda aptalım. Çünkü ben her zaman tıbbın hastaların hizmetinde olduğunu sanmışım.

Loretta Muscatine: Ee! Evet. Teşekkür ederim. Imm! Galiba artık gündemimize dönsek iyi olacak.

Michaela Odone: Neden? Evliliklerle ilgili sorunlarımızı, bu sıkıntıyla nasıl başa çıkabileceğimizi konuşmak için mi? Peki çocuklarımız ne olacak? Burada hiç kimse çocuklarımızı konuşmuyor!

Loretta Muscatine: Teşekkür ederim. Eğer Mary'nin ekleyecek bir şeyi yoksa, Dr Chapel'i davet etmek istiyorum. Bize nasogastrik tüp ve vakum cihazını anlatacak.

¹⁹⁶ Özel, Ziya Op.Dr., "Kanser Tedavisinde Bir Deneme", *Dirim*, 1974;4, ss.172-173. *Dirim*'de yayınladığı ikinci makalede zakkum usaresini keşfetme süreciyle ilgili şunları söyler: "Bugüne kadar hayvanlar üzerinde denemek olanağı bulunamadı. Hastalar üzerindeki çalışmalarımız tedavide geç kalınmış, her türlü yaşama şansını kaybetmiş olan hastalara inhisar etmektir. Bu arada şunu da belirtmek isterim ki şua ve cytostatik tedavi görmüş hastalarda başarı oranı düşüktür. Ama yukarıda belirttiğim gibi daha bilinmeyen tarafı pek çok olan bu maddenin etkililiği hakkında söz söylemek erkendir. Hastalar üzerinde kullanılmadan evvel, nebatlar üzerindeki etkisinden bahsetmenin faydalı olacağını tahmin ediyorum. Her türlü büyüme ve gelişmenin bir hücre çoğalması olacağını düşünerek, bu ilaçla temas eden tohumların filiz vermeyeceği kanısına vardım. Petri kutuları içine aynı gün buğday tohumları ekdim. Bunların bir kısmına normal su, bir kısmına da çeşitli yoğunluklarda sulandırılmış ilaç verdim. Ve gördüm ki normal su ile sulandırılmış tohumlar üçüncü gün filiz verdiği halde, çeşitli yoğunluklarda ilaçla sulanmış buğday tanelerinde bir değişiklik olmadı. Bu müşahede, daha evvelki düşüncelerimin doğruluğunu ispatlayacak nitelikte olsa gerek. İlaçla muamele edilmiş olan buğday tanelerini uzun zaman sulu ortamda tuttuğumuz halde dahi çimlenme görmedim. Zakkum, yıllarca evvel Hindistan'da halk arasında deri kanserlerinde kullanılmıştır. O halde daha evvel halkın da gördüğünü ihmal etmemek gerek. Bkz, Özel, Ziya Op.Dr., "Zakkum Usaresinin Malign Tümörlere Etkisi Üzerine Klinik Çalışmalar", *Dirim*, 1974;12, s.566.

¹⁹⁷ Bağışıklık sistemini güçlendirmeye yönelik tedavi. İmmünoterapi, immünolojinin (bağışıklık bilimi) araştırma kapsamındadır.

farkında değildir henüz. O yalnızca bir bilimsel keşif yapmıştır ve bir keşif yapmış olduğunu düşünmenin coşkusuyla doludur. Fakat keşfinin karşısına aşılması nerdeyse imkansız bir duvar çıkar. Bu bilimsel ortodoksinin duvarıdır. Her ortodoksininki gibi bilimsel ortodoksinin tepkisi de şiddetli olacaktır. Ortodoksiler yenilikleri ve yenilikçileri sevmezler.

Oysa Özel'in önerisi bilim etiğine uygundur ve mütevazıdır:

(...)belirttiğim gibi malign tümörler üzerine etkisi gözle görülür şekilde müspet olan bu maddenin üzerine, araştırma yeteneği olan müesseselerin dikkatlerini çekmek için çok çalıştım. İstedim ki, bu çalışmalar memleketimizde yapılsın. Her defasında büyük güçlüklerle karşılaştım. İyi niyetle bana müracaat eden meslekdaşlarıma her şey açıkladım. Bulmuş olduğum kanser ilacını tekelimde tutup, bunu bir kazanç kaynağı yapmayı asla düşünmedim. Buna rağmen, beni yanlış anlayıp ve çalışmalarım hakkında hiçbir fikre sahip olmadan beni etrafa yanlış tanıtmaya çalışan meslekdaşlarım çıktı. Bu engellemeler karşısında, evveldenberi haberleştiğim yurt dışındaki teklif sahiplerine birçok bilgileri sunmak zorunda kaldım.¹⁹⁸

Özel sorununu önce Türkiye'de çözmek ve bir an önce buluşunu otoritelere ulaştırmak ve onlardan kabul görmek ister. Bu arayışında ona, o günlerde konunun otoritelerinden biri olarak görülen Ankara Numune Hastanesi'nde görevli, uluslar arası kanser araştırmaları toplantılarına katılan ve DEPKA (Uluslararası Kanser Araştırma Konferansı) üyesi Prof. Dr. Perihan Çambel'le işbirliği yapması önerilir. Çambel, Özel'in araştırma teklifini, farelerine yer bulunması, gerekli araştırma ortamının ve

Augusto ve Michaela doktorlardan ve vakıftan ümidini keser ve bu hastalığa çare bulmak için araştırma yapmaya karar verirler. Karı koca arasında geçen diyalog şöyledir:

Augusto Odone: Michaela!

Michaela odone: Ah!

Augusto Odone: Şş! İşş! Komo'ya ilk gittiğimizde ne yapmıştık?

Michaela Odone: Imm!

Augusto Odone: Ne yapmıştık! Ülkeyi tanımaya çalıştık değil mi?

Michaela Odone: Evet.

Augusto Odone: Kitaplar okuduk, dilini, kaynaklarını, kanunlarını anlamaya çalıştık. Çalıştık! öyle değil mi? Lorenzo'nun hastalığını da başka bir ülkeymiş gibi okumalıyız.

Michaela Odone: Ee! Ne demek istediğini tam anlayamadım.

Augusto Odone : Evet! Tamam dinle! ALD 'nin birçok boyutu var değil mi?

Michaela Odone: Evet.

Augusto Odone: Evet bu durumda onu anlamak için genetiği, biyokimyayı, mikrobiyolojiyi, nörolojiyi v.s hepsini bilmek zorundayız.

¹⁹⁸ A.yını dergi, s.568-569.

kendisinin Muğla'ya naklinin sağlanması şartıyla kabul eder.¹⁹⁹ Özel bu cevaptan memnundur, fakat tıp camiasında her yerde Nerium Oleander dedikoduları dolaşır. Çambel bu ortamı riskli bulur ve işbirliğinden vazgeçer. O sırada ortodoks tıp kurumlarının ve otoritelerinin Nerium Oleander konusundaki baskısı her yerde hissedilir. İşin ucunda tıp camiasından aforoz edilme, meslekten edilme, sürgün edilme gibi riskler söz konusudur. Bu şartlar altında Çambel Özel'e çalışmamız açısından ilgi çekici şu iki mektubu gönderir:

Sayın meslekdaşım, Vali Şerif Tüten'in arzusu üzerine bana gelmenizden ve bana kanser ilacı dediğiniz nesne için verdiğiniz izhat için teşekkür ederim. Ancak, size randevu verdiğim ve meslekdaşlığınıza güvenerek fareliğimde, ilacın mahiyetini açıklamadığınız halde preliminere bazı deneyler yapmayı kabul ettiğim halde, randevunuza mazeret bildirmeden gelmediğiniz için üzülüm. Sonra mektubunuzu aldım. Yazdıklarınız tutarsız umutlardan başka bir şey değildir. Deneysel onkolojinin kuralları vardır. Doğal olarak bunları bilemiyorsunuz. Benim ameliyat yapmama kalkışmam gibi bir hevesle mektup yazıyorsunuz bana. Siz onkologlar, hele deneysel onkologlar değilsiniz. Bu işi de gidip öğrenmek gerekir. Ben 20 yaşından beri bu işle ve kanserle uğraşıyorum. Eğer kullandığınız arsenik trioksitle bir bileşim değilse, gene de ilaç dediğiniz şeyi Türkiye Cumhuriyetinin yasalarına göre incelemeniz ve onkologlar, farmakologlar tarafından denetleniz gerekir. Kendi kendinize bunu başaramazsınız. Bu işin bilimsel kurallarını ve metodlarını halen bilmediğiniz için. Bu durumda sizinle hiçbir suretle işbirliği yapmam. Zaten kanserojen pomad yoktur. Yanlış anladınız. Ben mitostatili bir pomadı deniyorum. Deneysel onkoloji çok zor, ve büyük bilgiler ve tecrübeler isteyen bir iştir.

Araştırmalarının sonunda doymuş yağ oranını düşürmek amacıyla fareler üzerinde yapılan deney sonuçlarına ulaşırlar.

Augusto Odone: Michaela! Şu Polonya farelerin yarın bizimle aynı dili konuşacak. Hıh!

Michaela Odone: Düşünüyorum da! O makaleyi kazayla buldum. Hiç görmeyebilirdim de! Polonyalı bir biyokimyacı yazmış. Eminim ALD hakkında hiçbir şey bilmiyordur.

Augusto Odone: Böyle bile olsa bize yeni bir bakış açısı kazandırdı.

Michaela Odone: Evet doğru ama aylar sürebilirdi. Ve buna hiç olmayan zamanı götürecek başka şeylerde eklenebilirdi. Tüm o uzmanlar... Hepsi kendi dünyalarında, kendi yapbozlarıyla oynuyorlar...

*****

Augusto ve Michaela kendi imkanlarıyla uluslar arası ilk ALD sempozyumunu düzenlerler. Bu sempozyumun düzenlenmesi için tek şartları vardır: Sempozyuma onlar da katılacaklardır.

Uzman 1: ALD genini kopyalayabildiğimizde, kusurlu enzimi tanımlayabilecek yeniden üretebilecek. ALD hastalarına bu geni vererek metabolizmalarını normale döndürebileceğiz.

Augusto Odone: Bu ne kadar sürer?

¹⁹⁹ Özel, yaptığımız mülakatta bize Çambel ile yaptığı telefon görüşmesinin ayrıntılarını gösterdi.

Kapılmışsınız. Kapılmakla kanserin çaresi bulunmaz. Mutlaka bilimsel metodlara başvurmak, bunu yapmak için bunları bir öğrenci gibi öğrenmek gerekiyor. Yakında bu konudaki ikazlarımı yayınlayacağım. Saygılar, Prof. Dr. Perihan Çambel.²⁰⁰ Sayın meslekdaşım, size ilişik olarak Barış'ta çıkan, bazı kanser ilaçları ve de sizin çabanız hakkındaki iki yazımı yolluyorum. Bunların size birer ibret olmasını dilerim. Çünkü çalışmalarınız bilimsel olmadığından ve benimle Prof.Kantemir ve Prof. Bulay'la işbirliği yapmak istemediğinizden, yaptıklarınızı tutarsız görüyorum. Bunun için size başarı dilemiyorum. Çünkü empirik bir yolda yürüyorsunuz ve bilim sesini dinlemek istemiyorsunuz. Saygılar, Prof. Dr. Perihan Çambel.²⁰¹

Çambel 28 Temmuz tarihinde yerel bir gazeteye verdiği röportajda Özel'in kanseri önleyici nitelikte bir bitkiyi bulmuş ve bu buluşunun değerli olabileceğini kabul eder. Ayrıca podofilin denilen benzeri bir ilacın fareler üzerinde denendiğini ve bu ilacın kanseri erittiğini söyler. Fakat bu tür bitkisel ilaçların kullanımının mahsurları vardır:

Folkloristik bir bitkisel maddeyi insana uygulamak bilimsel değildir. Nasıl ki bir gazetenin hazırlanıp dizilmesinde teknik varsa kanser sorunlarında da teorik metod ve bilimsel çalışma olmadan inanılır bir sonuca varılamaz. Bir kanser ilacının ispatlanması için iddia edilen bitki ev maddenin yüzlerce hayvan üzerinde denenmesi ve onkoloji bilgisi olan bir ekip içinde eleştirilerek sonuca ulaştırılması gerekir. Kanser araştırmacılarının istirahatlarını yiyen bir eylemdir. Teorileri, metodları ve teknikleri vardır. Bazı teknikler ülkemizde ekip tamamlığı, yetenekliği, zaman ve para imkanları araç varoluşları eksik olduğundan zaten yapılamaz.

Uzman 1: Yedi ila on yıl. Görüyorsunuz bilimin kendi süreci vardır. Ve çoğu zaman tek bir ilerleme bile kaydedilemiyor. Bu yüzden sabırla beklemek gerek.

Doktor Nikolais: Son altı ay boyunca bütün ALD hastası çocuklara C24 ve C26 içermeyen bir rejim uygulandı. Ancak, bu sıkı diyetle rağmen uzun yağ zincirleri aynı değerde kaldı. Kimi hastalar da artış bile kaydedildi. Ben bu artışı biyosenteze bağlıyorum aslında. Ama eğer birgün bu konuya dair...

Uzman 2: Ama! Gus! Diyete devam edip biyosentezi bir şekilde dizginleseydin bir tedaviye ulaşabilirdin.

Doktor Nikolais: Hayır, hayır! Tam anlamıyla bir tedavi olmazdı. Sadece yağlı asitleri normal seviyeye çekmenin yolunu bulmuş olurduk.

Uzman 3: Yapmak istediğiniz şey eğer biyosentezi düzenlemekse yağlı asit manüplasyonunu hiç düşündünüz mü? Daha önce yapılmış bazı araştırmalar var. Rusya ve Polonya'da.

Michaela Odone: Polonya. Strasak. Nüshalar yanımda. Polonya Biyoloji Bilim Dergisi, 1979 yılı, sayı 2. diyete bir yağ yüklediler ve diğerinin biyosentezini düşürdüler.

Uzman 4: Evet ben bu araştırmayı hatırlıyorum. Aynı yöntemi Kanada'da domuzlarla da

²⁰⁰ Çambel'in 29.07.1973 tarihli mektubu.

²⁰¹ Çambel'in 18.08.1973 tarihli mektubu.

Küçük bir devlet hastanesinin yetenekleri ise bu işe elverişli değildir.(..)Bir tek ilacın her kansere iyi geleceğini sanmıyorum. Her kanserin biyokimyasal durumları ayrıdır ve bu nedenle her kanserin ayrı ilaçları olacaktır ve vardır. Örneğin 5-FU adlı bir ilaç Meme Kanserinin tedavisinde kullanılır, ancak Akciğer Kanserinin tedavisinde kullanılmaz.²⁰²

Çambel'in yukarıdaki mektuplarından anlaşıldığı ve yüzyüze görüşmemizde Dr. Özel'e de doğrulattığımız²⁰³ üzere Özel Çambel'le randevusuna gitmemiş ve bu işbirliği gerçekleşmemiştir. Çünkü başvurduğu bütün kişiler ve kurumlar daha baştan Özel'den zakkumdan elde ettiği ekstrenin formülünü ister. Neden vermediniz sorusuna Özel, "ben aptal mıyım" karşılığını veriyor. Bunu açıklamak kolaydır. Çünkü muhatapları ondan çok değerli bir şeyi isterler. Keşfinin ona ait bir keşif olduğu henüz tescil edilmemiştir ve vermek istemez. Bilimin dünyasında ve ilişkiler sisteminde fikirler, keşifler ve icatlar onları öne sürenlerin özel mülküdür. Onlar sahiplerinin "bilimsel ya da entelektüel mülk"üdür. Bilimde dipnot sistemi ve patent kurumu bu entelektüel mülkün tescili ihtiyacından doğmuştur. Çağdaş bilimsel etikte entelektüel mülkü çalmak bilimsel bir suçtur ve birçok durumda bu suçu işleyenler bilimsel komüniteden "aforoz" edilir. Özel'in muhatapları Nerium Oleander olayı karşısında ikircikli bir tavır sergilerler: Nerium Oleander çok önemli bir keşif olabilir, fakat böyle bir keşif tıbbi bilimsel

denemişlerdi.

Doktor Rizzo : Ben aynı şeyi insan hücrelerinde gördüm. İnsan ALD hücrelerinde. ALD hastalarından fibroplast örnekler aldım. Doku hücreleri... Hepsinde aynı genetik kusur var. Onları oleik asit içinde beklemeye bıraktım ve doymuş C24 ve C26 seviyesini yüzde elliden fazla aşıya çektim.

Augusto Odone: Afedersiniz doktor! Az önce oleik asit mi dediniz?

Doktor Rizzo: Evet! Doymamış C18 zeytinyağı içinde ki en temel maddedir.

Michaela Odone: Yani o halde bu tedavinin temel taşı...

Augusto Odone: Evet kesinlikle!

Doktor Rizzo: Acele etmeyin! Bu kültür hücreleri üzerine yapılmış bir ön araştırma.

Michaela Odone: Evet doğru!

Augusto Odone: O zaman zeytinyağını alın ve bir hasta üstünde deneyin doktor, bu zor değil.

Doktor Nikolais: Augusto! Bu perhizde yağ yasak. C24 ve C26 için...

Augusto Odone: Öyleyse! Dr. Rizzo fibroplastı ne ile beslediyse onu kullanın.

Doktor Rizzo: Saf oleik asit insan ya da hayvan, hasta bir organizma üzerinde zehir etkisi yaratabilir. Uygulanabilir olması için trigliserid biçiminde olması gerekir. Ama böyle bir şey mümkün değil.

²⁰² "Prof. Dr. Çambel 'Bir ilacın her kansere iyi geleceğini sanmam.", *Halkçı*, 28 Temmuz, 1973, s.4.

²⁰³ Bu bölümdeki bilgileri ve iddiaları Özel ile yaptığımız görüşmeden elde ettik. Bununla birlikte bu bilgilerin bir kısmına gerek Özel'in kendi web sitesinde, gerekse Özel ile yapılan röportajları yayınlayan başka internet sitelerinde rastlanabilir.

hıyerarşının aşıağısında yer alan bir operatör doktora ait olmamalıdır.²⁰⁴ Bu noktada “bilimsel trio”; akıl, deney ve gözlem trıosu konuşmaz, bilim-dışı faktörler konuşur. Bilimi ortodoksi temsil eder ve keşiflerin mülkiyet hakkı da bu ortodoksiyi temsil eden akademisyen bilim adamlarının olmalıdır. Çok daha önemlisi günümüzde kanser, daha önce sözünü ettiğimiz gibi bir “ekonomi”dir. Kanser için geliştirilen her ilaç yalnızca tıbbi bir malzeme değil, aynı zamanda çok büyük finansal getiri sağlayacak ticari bir emtiadır ve hiç kuşkusuz bunu en iyi kanser araştırmacısı bilim adamları bilir. Neticede henüz tescil edilmemiş olsa bile Nerium Oleander potansiyel olarak tahayyül edilemeyecek ölçüde önemli ve değerlidir. Ayrıca bilimsel dünyada keşiflerin, icatların ve özgün fikirlerin yaratıcıları için “prestij” değeri vardır. Ortalama bir akademisyen

Michaela Odone: Pekala! Sıradan bir zeytinyağını alıp C24 ve C26 yağlarını ayırıştırıramaz mıyız?
Doktor Rizzo: Olabilir. Ama bu çok karmaşık bir süreçtir ve çok pahalıya mal olurdu. Özellikle de kliniklerin insan talebine yetecek bir miktarsa...
Michaela Odone: Kimya kuruluşlarıyla temasa geçmeyi denediniz mi?
Doktor Rizzo: Bunun için kimse kılını kıpırdatmaz! Pazarı olmayan deneysel bir şeye asla girmezler...
Michaela Odone: O halde görüşmediniz...
Doktor Rizzo: Hayır!
*****
Augusto doymuş yağ oranını düşürmek için Lorenzo'ya oleik asit vermek ister. Bu konuda doktorla aralarında geçen diyalog şudur:
Doktor Nikolais: Bu çok güzel! Tabi ki tamamen zararsız bir şey.
Augusto Odone: Gus! Karşında bir İtalyan duruyor. Bu sadece zeytinyağı...
Doktor Nikolais: Evet, evet zararsız. Tıpkı şeker gibi. Bir şeker hastası için şeker ölümcül olabilir. Demek istediğim Lorenzo'nun yağları hangi ölçüde metabolize edebileceğini bilmiyoruz.

²⁰⁴ Muhaliflerine göre Özel, konunun uzmanı olmadığı için bu tür bir “keşif” yapamaz. O, kanser araştırmalarına katılmamıştır. Farmakoloji, onkoloji eğitimi almamıştır. Özel'e yönelik bu eleştirinin bilimsel bir tarafı yoktur. Bir keşif iddiasının sahibinin bilim adamı olma zorunluluğu yoktur. Bu tür bir zorunluluk ancak bilimsel ortodoksinin dayattığı bir şey olabilir. Uzmanı biçilen rol, modern bilimin kurumlaşmasının ve bir mesleğe dönüşmesinin bir sonucudur. Bilimin mesleğe dönüşmesi ve meslek olarak bilim konusunda bkz, Resnik, David B., *Bilim Etiği*, çev. Vicdan Mutlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 58-63. Bugün bilim adamı olarak gördüğümüz birçok kişi farklı alanlardan ve mesleklerden geliyordu. Einstein, Bohr, Born bilim adamları değil, amatörlerdi; Schliemann bir iş adamıydı; Alexander Marshack gazeteciydi; Kolomb üniversite eğitimi almamıştı fakat onlar çoğu bilim adamından çok daha başarılı olmuşlardı. Bkz, Feyerabend, Paul, *Özgür Bir Toplumda Bilim*, çev. Ahmet Kardam, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2.Baskı, 1999, s. 119. Boyle her ne kadar mekanik felsefecisi olduğunu ileri sürmüşse de, fizik olguları konusunda hiçbir zaman ayrıntılı, “mekanik” bir açıklama yapmamıştır. Bkz, Shapin, Steven, *Bilimsel Devrim*, çev. Ayşegül Yurdaçalış, İzdüşüm Yayınları, İstanbul, 2000, s.129. Bilim adamları çoğu zaman yorum yaptıkları konu hakkında ayrıntılı bilgi sahibi değildirler; bu konuyla ilgili kalıplaşmış varsayımlardan yola çıkarlar ve mevcut yorumlara yaslanırlar. Bkz, Feyerabend, Paul, *Özgür Bir Toplumda Bilim*, s. 120.

fizikçi, bilimsel entelektüel hiyerarşide Einstein²⁰⁵ ile aynı düzeyde yer alamaz ve yine bunu da en iyi meslekten bilim adamları bilir.

Çambel'in yukarıda sergilediği iddialarda bir akademisyen bilim adamının bilimsel olduğu iddia edilen bir keşif konusunda muhatabını nasıl "bilim-dışı" argümanlarla reddetmek istediğini görüyoruz. Çambel öncelikle henüz bilmediği bir şey konusunda fikirler öne sürer. Daha baştan yalnızca Özel'i değil, dünya florasındaki bitkileri de mahkum eder. "Folkloristik bir bitkisel maddeyi insana uygulamak bilimsel değildir." Bu ifadelerden Çambel'in modern tıp kurumunun sunduğu çözümler dışında hiçbir çözümü, sözün gelişi geleneksel ya da halk tıbbını, akupunkturu ve çok daha genelde alternatif tıbbi kökten reddettiği sonucunu çıkarabiliriz. Bu da hiç kuşkusuz ortodoks bilimin "olağan" tepkisidir.

Çambel'in mektubundaki "empirik bir yolda yürüyorsunuz ve bilim sesini dinlemiyorsunuz" ifadesinin hedefini bulmadığı düşünülebilir. Ayrıca Çambel'in bilim anlayışında bir çarpıklık vardır. Özel'i teoriyi bilmemekle suçlar; empirik faaliyetin bilim için teori kadar önemli olduğunu göz ardı eder. Peki "bilimin sesi" ifadesinde kastedilen şey nedir? Elbette kendi sesidir ve burada Özel'i, aslında kendisini dinlememekle suçlar; durumdan vazife çıkararak zımnen kendisini bilimin meşru,

Augusto Odone: Pekala, Gus! Lorenzo'ya ALD teşhisi konalı tam yedi ay oldu. Artık konuşmıyor ve hareket edemiyor.
Doktor Nikolais: Augusto! Ben bir bilim adamıyım. Bir şey net olarak ortaya konmadığı sürece objektif olmam mümkün değil!
Augusto Odone: Ben bir bilim adamı değilim! Bir babayım! Ve oğlumun salatasına ne koyacağımı bana hiç kimse söyleyemez! Tamam mı?
Doktor Nikolais: Augusto! Tıp fizik bilimine benzemez. Matematiksel kesinlik içermez. Yani! Sürekli acı çeken insanlarla uğraştığımız için ara sıra kalpsiz gibi görünebiliriz, bunu biliyorum. Bu tarz bir işbirliğinin gayri resmi olmak zorunda olduğunu anlıyorsunuzdur.
Augusto Odone: Evet evet, elbette! Dozaj nedir? Biz günlük kırk gram düşünüyoruz.
Doktor Nikolais: Hayır bu çok.
Augusto Odone: Çok mu?
Doktor Nikolais: Otuz diyelim.
Augusto Odone: Otuz?
Doktor Nikolais: Evet bundan fazlası karaciğere zarar verebilir.

²⁰⁵ Görelilik teorisi Einstein'ın eski fikirlerden vazgeçmesinin ve bir varsayımdan yola çıkmasının (onu "ilke düzeyine" çıkarmasının) ürünüdür. 'Bunu (Michelson deneyini) verili bir deneysel olgu olarak olduğu gibi kabul edelim ve oradan hareketle kaçınılmaz sonuçlarını çıkaralım.' Bkz, A.g.e, ss. 120-121.

Özel'i de gayrimeşru sözcüsü konumuna yerleştirir. Aslında Özel, Çambel'in sahip olmadığını düşündüğü şeylere – deneysel onkolojinin yöntemleri, bilimsel kurallar vb. – bu özel uzmanlık alanında yetişmiş bilim adamları kadar sahip olmadığını farkındadır. Zaten bu yüzden ısrarla bilimsel otoritelere başvurur. Çambel ile Özel arasındaki diyalogta her iki taraf başka bir şeyden söz etmektedir. Özel zakkumdan elde ettiği ekstreyi bağışıklık sistemini güçlendiren bir madde olarak görürken Çambel bütün kanser türleri için geliştirildiği iddia edilen bir “ilaç” olarak görür. Tıp diliyle konuşuyor olsalar bile farklı şeylerden söz ederler. Ayrıca Çambel, Özel'i doktor yapan kurumların ve eğitimin bilimsel kurumlar ve eğitim olduğunu unuttur. Ortodoks bilimin kurumları ve eğitimi.

Gerçekte hem Çambel hem de Özel aynı eğitimin ve aynı kurumların ürünüdür. Burası sırası gelmişken Özel'in kısa bir hayat hikayesini vermenin tam yeridir. Özel çağdaşlarının Türkiye'sinin toplumsal hiyerarşisinin alt basamaklarından gelir. 1927 tarihinde İçel'in Kürkçü köyünde doğdu. İlkokulu köyünde, ortaokulu Silifke'de bitirdi. Yıllar sonra başbakan ve cumhurbaşkanı olan Turgut Özal'ın annesi ilkokul öğretmeni idi. Özal ailesini bu yıllarda tanıdı. Liseyi parasız yatılı sınavlarını kazanarak Kayseri Lisesinde bitirir. Korkut Özal sınıf arkadaşıydı. Aslında mühendis olmak istiyordu, fakat hocaları çok başarılı bir öğrenci olduğu için ona tıbbiyeyi önerdi. Özel, 1946'da, Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarından (Beşir Fuat'tan da diyebilirdik) beri ortodoks bilimin kalesi durumundaki askeri tıbbiye girer ve 1952'de mezun olur.

Augusto Odone: Pekala Gus! İzinle görüşürüz.

*****

Lorenzo *kimya şirketinden* tedarik edilen oleik asiti kullanmaya başladıktan sonra doymuş yağ oranı %50 oranında düşer ve aile bu bilgiyi diğer ALD hastası çocukları olan diğer ebeyevnlerle paylaşmak ister. Doktorla aralarında geçen konuşma şu şekildedir:

Augusto Odone: Bilim adamı olmadığımızı ben de biliyorum! Ama onu gözlemledik.

Doktor Nikolais: Sakin ol! Bırak bunu kendi yöntemlerimizle halledelim. Augusto! Lütfen bize güven tamam mı?

Augusto Odone: Evet! Tamam! Peki!

Doktor Nikolais: Şimdilik kapatmam gerekir. Kendine iyi bak.

Augusto Odone: Peki! Teşekkür ederim.

Michalela ve Wendy' e dönerek:

Augusto Odone: Nikolais ilginç bir sonuç olduğunu söylüyor.

Michaela Odone: İlginç mi? Yüzde ellilik bir düşüş mü?

Augusto Odone: Evet ama sonuç çıkarmak için henüz çok erken. Önce Rizzo kontrol etmek isteyebilir.

Beş yıl askeri hekimlik yapar. Uzmanlığını 1957-1961 yılları arasında Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nde genel cerrahi alanında yapar. Bu dönemde zamanın ünlü ve prestij sahibi bilim adamı doktoru Prof. Dr. Recai Ergüder'in asistanıdır. Türkiye için çalkantılı yıllardır. Menderes iktidarı 1960'ta askeri bir darbeye yıkılır. Bu darbeden Özel'in kaderi de etkilenir ve hocası Ergüder sabık cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın doktorudur. Ergüder muhalif politik partinin özel doktoru olmakla suçlanılarak kovuşturmaya tabi tutulur ve kurumdan ihraç edilir. Çok sevdiği ve kariyerinin onun izinden gitmeye bağlı olduğunu düşündüğü için Özel de hocasıyla birlikte ordudan istifa eder. İki gün devam eden özel görüşmemizde onu hangi faktörlerin Nerium Oleander'i incelemeye sevkettiğini sorduğumuzda şunları söylemiştir: "Hocam Ergüder, hasta kendisine geldiğinde önce hasta organa değil, hastaya bakardı. Bu onun öncelikli hekimlik ilkesiydi. Tek tek kanser türleriyle değil, hastalığın bütünüyle ilgilenerek immünolojik anlayışa, yani bağışıklık sistemine yönelmemin nedenlerinden biri bu olabilir."

Özel 1962'de Muğla Devlet Hastanesi'ndeki görevine başlar ve daha sonra 1969'da hastane baştabibi olur. Bundan sonraki hayatı kanser ve Nerium Oleander ile ilgilidir ve başka bir hayatı da yoktur.

Tekrar Çambel'in görüşlerine dönelim. Aslında Özel de elindeki malzemenin, yani Nerium Oleander'in araştırmayı, büyük laboratuvarları, ekip çalışmasını, kanser araştırma tekniklerini bilen uzmanları gerektirdiği konusunda Çambel ile aynı fikirdedir.

Nikolais, bundan şimdilik diğer ailelere bahsetmememizi istiyor.

Wendy Gimble: Ne!

Michaela Odone: Etik dışı olur. Nihayet bir şeyler olmaya başladı!

Wendy Gimble: Bunu diğerlerinin de bilmesi gerekir.

Michaela Odone: Onlara söyleyeceğiz. Buna kendileri karar versin

Augusto Odone: Evet öyle.

Wendy Gimble: Adresler vakıfta var.

Michaela Odone: Bayan Muscatine'yi arayacağım.

Augusto Odone: Tamam.

Michaela Odone: Doğru bir inanç için çiğ tavuk bile yerim!

*****

Doktor Nikolais'ten olumlu cevap alamayınca vakıf temsilcileriyle görüşmeye karar verirler. Ailelere dağıtılması için Lorenzo'nun oleik asit tedavisiyle ilgili bir metin hazırlarlar. Michaela, Augusto ve vakıf temsilcileri arasındaki diyalog şöyledir:

Augusto Odone: Pekala Loretta şimdi biraz bilim konuşalım.

Fakat Çambel, bilimde keşfin bilimsel teknik kurallara ve yöntemlere indirgenemeyeceğini, kendi ortodoks bilim anlayışının aksine tam da öne sürdüğü kuralların Kuhn'un terimleriyle bizim ortodoks Thomas Kuhn'un "normal bilim" diye adlandırdığı bilimin normlarının bilimsel keşiflerin önündeki en büyük engeller olduğunu, keşfin kurallara uyum değil, kuralların ihlali olduğunu ve dolayısıyla keşif sürecinin irrasyonel bir süreç olduğunu bilmez. Bu mektuplarda bir kanser araştırmacısı olarak Çambel en fazla bildiği konu, yani kansere bilimsel yaklaşım hakkında konuşmaz; farklı alanları, farklı kurumları, farklı teorileri, farklı pratikleri olan çok daha büyük bir şeyden "bilim"den söz eder. Başka bir söyleyişle kanser hakkında değil bilim hakkında, yani bilmediği ya da daha doğru bir söyleyişle içinde yer aldığı için bütünü göremediği bir şey hakkında konuşmaktadır. Bilim adamları okyanuslarda yaşayan ama termodinamiğin yasalarını bilmeyen balinalar gibidirler. Sorun, Çambel'in Özel'e, bir bilimsel uzmanlık alanını bilmediğini, dolayısıyla yazılarını okuyarak ibret alması gerektiğini söylerken başka bir uzmanlık alanını (bir bütün olarak bilimin ne olduğunu inceleyen bir uzmanlık alanı) bilmeden nasıl bu kadar rahat konuşabildiğidir. İfadeleri son derece radikaldir. Karşı tavrı son derece dogmatik ve dolayısıyla bilim-dışıdır. Yaptığı şey ortodoks bilimin bile hiçbir zaman kabul edemeyeceği "toptan ret"tir. Bu toptan reddin arkasında hiç kuşkusuz Özel'in buluşunu kendisiyle paylaşmak istememesinden kaynaklanan "kıızgınlık" da vardır. Mektuplardaki "entelektüel küfür" tonlaması bunun delilidir. Kurallara vurgu, insan ve toplum hayatının başka alanlarında olduğu gibi bilimde de tutucu ve muhafazakar bir vurgu. Çalışmamızın terimleriyle ortodoks bir vurgudur.

Loretta Muscatine: Değerli aile sahipleri... Bunu dağıtmamızı mı istiyorsunuz?

Michaela Odone: Evet, kopyalama ve posta masraflarını memnuniyetle karşılız.

Allerd Muscatine: Ama bununla bir tedavi öneriyorsunuz.

Michaela Odone: Hayır sadece beslenmeyle gelen iyileşmeyi haber veriyoruz. Yani bu bilgiyi diğer ailelerden gizlemek yanlış olur diyoruz.

Loretta Muscatine: Bayan Odone! Çok iyi doktorlardan oluşan bir kurulumuz var. Üye aileler de onların tavsiyelerine göre hareket eder. Hepsi tıp dünyasında isim yapmış doktorlardır.

Michaela Odone: Evet tatlım! Ama Nikolais bunları zaten biliyor ve bu konuda hala hiçbir şey yapamıyor.

Loretta Muscatine: Bu Dr. Nikolais sorumlu bir bilim adamı olduğu için.

Michaela Odone: Hayır, bana göre Dr. Nikolais'in başka işleri old...

Augusto Odone: Tamam Michaela sakın ol lütfen! Söylemek istediğim Loretta! Bazen bir bilim adamının ilgi duyduğu şey anne ve babaların ilgi duyduğu şeyden farklı olabiliyor. Bilim adamları da insanlar, onlar da hata yapabilirler. Vakıf başkanı olarak sen bizleri, aileleri temsil ediyorsun. Ailelere verilecek en iyi hizmet de onları bilgilendirmek olacaktır. Bizim de senden tek isteğimiz bu mektupları

Kurumlar bireylerden daha güvenilir olabilir. Nerium Oleander bazı kurumların ilgisini çeker. Özel 1973 yılında Tübitak'tan ve Hürriyet gazetesinden keşfiyle ilgili teklifler alır. Buna göre masrafları Hürriyet tarafından karşılanmak üzere Özel'in Nerium Oleander ekstresiyle tedavi ettiği hastalar Ankara Onkoloji Hastanesi'ne getirilecek, burada ekstrenin hastalar üzerindeki etkisiyle ilgili gerekli tetkikler yapılacak ve tetkikler Özel'in tedavisini doğrular yönde ise Özel'i desteleyeceklerdir. Ankara'da hastaların tetkikleri yapılır ve tümör bulgusuna rastlanmaz. Ancak Hürriyet Özel'i basında destekleme sözünde durmaz. Özel, haberin engellenme nedeninin Onkoloji Hastanesi'nin baskısı olabileceğini düşünür.

Özel, 1973 sonunda Türkiye'de bilimi en iyi temsil ettiği düşünülen devlet kurumu niteliğindeki Tübitak'la anlaşma yapar. Bu anlaşmaya göre N.O'nun (Nerium Oleander) etkisi Tübitak'ta konuyla ilgili bilim adamları tarafından araştırılacak, böylece N.O ilaç piyasasına sürülebilecek, N.O'dan elde edilen gelirin %25'ini Tübitak alacaktır. Tübitak bu araştırmayı yürütmek için Çapa ve Hacettepe Tıp Fakültelerinin ilgili servisleriyle işbirliği yapma yoluna gitti. Tübitak, bu araştırma sürecinin Hacettepe Üniversitesi Onkoloji Ünitesi Şefi Prof. Dr. Dinçer Fırat tarafından yürütülmesini öngörür. Bu kadar bilimsel kurum ve bilim adamı ilgilendiğine göre Özel'in keşfinin ciddiyeti tartışma götürmez. Artık birden fazla kurum ve çok sayıda bilim adamı söz konusu araştırmaya müdahil olur. Bu noktada sorunlar çıkar. Özel, yaptığımız görüşmede, Tübitak'ın araştırmanın yürütülmesine ilişkin tavrının, bu anlaşmanın şartlarına uygun olmadığını söylüyor.

ailelere göndermen. Hepsi bu!

Allerd Muscatine: Ailelerimiz boş ümitler nedeniyle zaten yeterince acı çekiyor.

Augusto Odone: Evet ama!

Allerd Muscatine: Bilimsel bir dayanağı olmayan bir şeyle onları kandıramam. Mümkün değil!

Michaela Odone: Özür dilerim, ama bu boş bir şey değil.

Allerd Muscatine: Evet ama farklı.

Michaela Odone: Bu sırf zeytinyağı! Bu fikir ALD Sempozyumunda bir bilim adamı tarafında ortaya atıldı.

Augusto Odone: Lorenzo'da sonuç verdi. İleri derecede ALD hastası bir başka çocukta da bu belki... Tanrı aşkına!

Michaela Odone: İleri derecede!

Augusto Odone: Size göre bunu diğer ebeveynlerin de bilme hakkı yok mu? Söyler misiniz bana? Bunun ölümcül bir hastalık olduğunu biliyoruz. Onların da bir seçim hakkı olmalı. Eğer onlar da bizim gibi hissederse doktorlara baskı yapabilirler. Çünkü bizler bu adamlara baskı yapmak zorundayız. Onları zorlamalıyız. Eğer hiç kimse soru sormazsa ya da provoke etmezse nasıl bir ilerleme kaydedebiliriz?

“Tübitak ve Tübitak’ın anlaşma yaptığı onkoloji ve farmakoloji bölümlerindeki bilim adamlarının benden N.O ile bilgileri aldıktan sonra beni bu araştırmalarda ikinci plana iterek saf dışı bırakma amacı taşıdıklarını düşündüm. Çünkü Dinçer Fırat’ın mektubunda ve Tübitak’ın telgrafında N.O ekstresinin bana ait olduğuna dair hiçbir ifade yoktu. Sanki N.O araştırması başından beri başkalarınca yapılmış izlenimi veriyordu.” Eğer N.O’ın kaşifi olacak idiyse bu araştırmaların başında kendisi olmalıydı. Araştırma sürecinin şefliğini üstlenen Prof. Dr. Dinçer Fırat’ın Özel’e gönderdiği ve bizim kendisinden temin ettiğimiz mektubunda şunlar yazılıdır:

“Sayın Dr. Ziya Özel,

Türk Bilimsel ve Teknik Araştırmalar kurumunun müraacatı üzerine, nerium Oleander (Zakkum) bitkisi yaprağından çıkarılan ekstrelerin antineoplastik etkilerinin bulunup bulunmadığının tespiti için gerekli hayvan denemeleri yapmayı kabul etmiş bulunuyoruz. Bitki ekstrelerinin öncelikle iki fare lösemisi türünde denenmesi ve müsbet bir netice alındığı takdirde diğer fare tümörlerinde de tecrübesi ve toksik yan tesirlerinin araştırılması gerekmektedir. Bu çalışmalar için gerekli bütün hazırlıklar tamamlanmıştır. Siz de elde etmiş olduğunuz zakkum ekstrelerinin klinik öncesi araştırmalarının yapılmasını arzu ediyorsanız, en kısa zamanda benimle temasa geçmenizi rica ederim.

Prof. Dr. Dinçer Fırat
Onkoloji Ünitesi Şefi.²⁰⁶

Loretta Muscatine: Biz ilerleme kaydettiklerini düşünüyoruz.

Augusto Odone: Biz bunu biliyoruz Loretta. Tek isteğimiz doktorlarla bağlantıya geçmek. Hepsi bu!

Allerd Muscatine: Vakfı nasıl yöneteceğimizi mi söylüyorsunuz?

Augusto Odone: Hayır, hayır asla!

Michaela Odone: Biz sadece bu bilgiyi dağıtmayı rica ediyoruz.

Allerd Muscatine: Ne yani! Doktorlara işini mi öğreteceksiniz?Bana göre bu büyük bir ukalalık!

Michaela Odone: Ukalalık mı?

Augusto Odone: Evet, evet! Bu ukalalık. Arogari. Aslı Latince bir kelimedenden geliyor. Ve arogarinin kök olarak ne anlama geldiğini biliyor musun? Birinin kendi fikirlerinin doğru olduğunu iddia etmesidir. Ben de oğlumun hayatı için savaşıma hakkım olduğunu iddia ediyorum! Ne bir doktor, ne bir araştırmacı, ne lanet bir vakıf oğlumun hayatını kurtarmama yardımcı olabilecek soruları sormama engel olamaz! Sizin de bu bilgileri paylaşmamızı engellemeye hakkınız yok! Bu belgeleri dağıtacaksınız!

Loretta Muscatine: Bizim işimiz ailelerin yanında olmak, onları rahatlatmak. Kafalarını karıştırmak değil. Eğer doktorlar bir şey bulduğunuzu düşünürlerse, bunu bize zamanı geldiğinde açıklarlar.

²⁰⁶ Dinçer Fırat’ın 6 Ocak 1975’te Ziya Özel’e gönderdiği mektup.

Bu mektuptan da anlaşıldığı gibi Dinçer Fırat Özel'den N.O'dan elde ettiği ekstreyi ve bu ekstre hakkındaki bilgileri ister; Özel bunları göndermez. Tübitak'ın Özel'e gönderdiği ve yine bizim belge olarak Özel'in kendisinden aldığımız şu telgraf bunu doğrulamaktadır:

“Oleander (Zakkum) bitkisi ile ilgili olarak yapılmakta bulunan araştırmada adı geçen bitkinin ekstresini Hacettepe Tıp Fakültesi Onkoloji Ünitesi Şefi Prof. Dr. Dinçer Fırat'a göndermediğiniz adı geçen profesörle yapılan görüşme sonunda anlaşılmıştır. Deneylerin biranevvel yapıp sonuçların elde edilebilmesi için zakkum ekstresini Prof. Dr. Dinçer Fırat'a acele olarak göndermenizi rica ederim.

Saygılarımla,
Tıp Araştırma Grubu
Yürütme Komitesi Sekreter V.²⁰⁷

Fırat'ın mektubundan, Tübitak'ın telgrafından ve akabinde olan bitenden anlaşıldığı kadarıyla Özel, Nerium Oleander araştırmalarının tamamen dışına atılmak istenir. Tübitak Özel'le değil de Fırat'la anlaşmış gibidir. İpler kopar ve N.O araştırması anlaşması fiyaskoyla sonuçlanır. Fakat sorun burada bitmez. Prof. Fırat, istediği bilgileri Özel'in kendisine göndermemiş olmasından dolayı ne kaybettiğini bildiği için bilimsel etiği ve bilimi bir tarafa atarak Tübitak'a araştırmadığı bir şey hakkında “bilimsel” bir rapor yazar. Bu raporda özetle şu söylenir: “N.O'nun kanserin tedavisinde antitümoral

Michaela Odone: Onların zamanlarıyla bizimki aynı değil!

Augusto Odone: Aaa! Doktorlar, yine doktorlar! Ne yani, bu kadar mı güçlüler? Onları bu kadar güçlü kılan şey ne ki bu kadar sessiz kalıyorsun? Onlar Tanrı değil! Bu peşin teslimiyetçilik benim midemi bulandırıyor.

Allerd Muscatine: Çok şey bildiğini sanıyorsun. Sana bir şey söyleyeyim. İlk oğlumuz Michael hastalandığında işe yarayacak hemen hemen her şeyi denedik. En güzeli neydi biliyor musun? Fazla uzun sürmedi! Ama Tommy, Tommy üç yıldır hasta ve iki yıldır görmüyor, duymuyor, hissetmiyor, onu insan yapan her şeyi kaybetti! Bitkiye dönüştü. Biliyor musun? Oğlunu bir dakika daha fazla yaşatmak için çektiğin acıları bilsen her şeyden vazgeçerdin!

Loretta Muscatine: Lorenzo'nun bunu daha fazla yaşamak istemediği aklımıza geldi mi hiç?

*****

Oleik asit doymuş yağ oranında yalnızca %50'lik bir düşüş sağlayabilmiştir. Augusto, Lorenzo'nun doymuş yağ oranında daha fazla düşüş sağlamak için gerekli diğer asiti keşfeder: Erusik asit.

Augusto Odone: Şimdi onu doymamış yağ üretmek için oyalarsak...

Doktor Nikolais: O zaman doymuş yağlarla uğraşmayı bırakırız.

²⁰⁷ Tübitak'ın 28 Şubat 1975' tarihli telgrafı.

hiçbir etkisi yoktur.” Tübitak’ın Özel’e telgrafından Özel’in N.O ekstresini Prof. Fırat’a göndermediği açıkça anlaşılıyorsa da N.O hakkında hazırladığı rapor bu ekstreyi aldığı, hakkında araştırma yaptığı ve sonra da bu raporu hazırladığı izlenimi vermektedir. Bir an ekstreyi Özel’den aldığını kabul etsek bile Fırat’ın hazırladığı rapor Özel’i iddiasını yanlışlar nitelikte değildir. Çünkü Özel zaten ekstrenin antitümoral etkisi olduğunu değil, immünel etkisi olduğunu ileri sürüyordu. Prometheus güneşten ateşi çalarak Zeus’u, Özel işbirliğini reddederek bilimin eşik bekçilerinin husumetini kazanmıştır ve cezalandırılmalıdır. Ceza bir raporla tescil edilmiştir. Bu rapor bir bilimsel otoritenin ve otoritesi tescilli bir bilim kurumunun (Tübitak) imzasını taşıdığı için Özel’in ve yaptığı keşfin idam fermanıdır. Nitekim Özel bu rapor hakkında şu çarpıcı ifadeyi kullanmaktadır: “Bu rapor daha sonra her yerde karşıma çıktı.” Bu olaylar devam ederken N.O’un araştırılmasını sağlamak amacıyla İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Bülent Berkarda ile anlaşır. Hastalar ve fareler üzerinde bir dizi araştırma yapılır ve N.O ekstresinin kanser tedavisinde kullanılmasında bir sakınca olmadığı kararı alınır. (Bu rapor 1978’de çıkarıldığı mahkemede Özel’i mahkum olmaktan kurtaracaktır)

Nerium Oleander ihtilafının bir de hukuki boyutu vardır. Özel’in 1973 Dördüncü Balkan Tıp Günleri Sempozyumunda tedavi ettiği hastaları takdiminden sonra kanseri klasik tedavinin savunucuları Özel’i Sağlık Bakanlığı’na şikayet ederler. Bunun üzerine 1973’te Özel hakkında soruşturma başlatılır ve 1976’da dönemin Sağlık Bakanı Kemal

Augusto Odone: Evet! Böylece doğayı kandırmayı başarabiliriz.

Doktor Nikolais: Evet. Biz bu prensibe rekabeti engelleme deriz.

Augusto Odone: Ne diyorsun Gus? Sence bu mantıklı bir hipotez mi acaba?

Doktor Nikolais: Bence çok daha fazlası. Biyolojik olarak ortaya koymayı başardın. Tebrik etmek istiyorum Augusto!

Augusto Odone: Bu oleik asidin neden sadece yarıya kadar başarılı olduğunu açıklar.

Doktor Nikolais: Evet oleik asit C18’dir. Zincirin ilk halkalarından.

Augusto Odone: Doğru şimdi eğer ikinci bir engel kayabilirsek kötü çocukları yani doymuş yağların zincir üstünde yukarıya C22 ile C26 arasına çıkmalarını önleyebilir. Bu lanet şeyleri tamamen durdurabiliriz.

Doktor Nikolais: Peki! Bunu nasıl yapacaksınız?

Michaela Odone: Doymamış C22 karbonu ekleyerek.

Doktor Nikolais: Bu erusik asit.

Michaela Odone: Evet! Kesinlikle!

Augusto Odone: Erusik asit.

Demir Özel'e, "elindeki dosyalar"²⁰⁸ umurunda değil, bütün hastaların iyileşmiş olsa bile hukuksuz iş yapıyorsun, seni mahkemeye vereceğim" der. Sağlık Bakanlığı 1976'da Özel'i mahkemeye verir. Böylece bilimin ve tıbbın konusu Nerium Oleander hukukun nesnesi haline gelir.

Özel Şubat 1976'da ruhsatsız ilaç yapıp kullanmak, konuyla ilgili yasalara ve Sağlık Bakanlığı'nın genelgesine uymamakla suçlanır.²⁰⁹ Savunuculuğunu dönemin ünlü avukatı Burhan Apaydın yapar. Burhan Apaydın savunmasında "Ben buraya Doktor Özel'i savunmak için gelmedim. O'na vereceğiniz ceza ne benim, ne de kendisinin umurundadır. Ben huzurunuzda, Doktor Ziya Özel'in geliştirdiği bir ilacı savunmak için geldim. Bir gün gelecek, bu fakir halk, söz konusu ilacı yurtdışından ithal etmek zorunda kalacaktır. İşte bu nedenle mahkemenizin vereceği karar, tarihe geçecektir.

Doktor Nikolais: Aa! Marta. Hayvan çalışmaları dosyamızda erusik asitle ilgili bir dosya var. Getiri misin lütfen? E-r-u-s-i-k. Teşekkür ederim.
Augusto Odone: Ne oldu? Bunun işe yaramayacağını mı düşünüyorsunuz?
Doktor Nikolais: Yaptığımız şeyin ilerde büyük bir yarar sağlayacak bir teori olduğunu düşünüyorum. Ancak, erusik asit farelerde kalp sorunlarına yol açtı. Fareler de bile güvende olmadığı ortadayken, insanlar üzerinde kullanmak için nasıl bir gerekçe öne sürebilirim bilmiyorum doğrusu.
Augusto Odone: Gus! Gus! Erusik asit kolza yağının ana maddesi öyle değil mi?
Doktor Nikolais: Evet.
Augusto Odone: Kolza yağı da Çin ve Hindistan da temel besinlerden biridir.
Michaela Odone: Evet ve kalp krizi oranları bu ülkeye göre çok daha düşüktür.
Doktor Nikolais: Olabilir ama şu sonuçlara bakın. Kalp sıkışması kalp rahatsızlığı, kolesterol birikimi, adrenal bez bozulması, hücre yenileme sisteminde hasar. Korkarım bu deliller daha ağır basıyor. Yani insan sağlığı üzerinde araştırma yapan hiçbir komite erusik asidi göz önünde bulundurmuyacaktır.
Michaela Odone: Anatomik araştırmaların tarih boyunca süregeldiğini nasıl göz ardı ediyorsunuz? Anlamıyor musunuz? O ülkedeki insanlar bu asidi asırlardır kullanıyor.

²⁰⁸ Özel yaptığımız mülakatta bize onlarca hastanın dosyasını, raporlarını gösterdi. Ona başvuran birçok hasta aynı zamanda N.O tedavisine muhalefet edenlerin hastalarıydı. Vaka raporları için Özel'in şu web sitesine bakılabilir: http://drozel.org/tr/vaka_raporlari.htm. Özel'in elindeki hasta dosyalarının her birinin ayrı bir hikayesi vardır: Meslektaşlarının çare bulamadığı ölümcül vakalar, klasik tedavinin dışında bir tedavi yöntemi denememesi tavsiye edilenler, teşhisleri başka hekimlere ait Özel'in tedavi ettiği hastalar, klasik tedavi yöntemlerine başvurmadan Özel'e gelmiş olanlar, yanlış teşhis konulanlar, yanlış tedavi uygulananlar vb. Özel' gelen hastaların birçoğu teşhisi yapılmış, ancak tedaviden sonuç alamamış hastalardır. Özel'in tedavisinden sonra iyileşen hastaların son halini ve raporlarını gören hekimler (teşhisi kendileri koymuşlardır) büyük bir şaşkınlık yaşamışlardır. Ancak şaşkınlık yaşamamanın ötesine gidenler de vardır. Bazı hekimler hastalarına ve Özel'e farklı tedaviden dolayı öfke duymuşlardır. Aralarında hastalara, Özel'in tedavisiyle iyileştiğini gizlemesini buyuranlar bile vardır. Hekimlerin bir kısmı teşhis ve tedavi konusunda yanlışlık yaparken, bir kısmı hasta raporlarını yenilemeye bile tenezzül etmemiştir. Özel hastaların hekimleriyle teşhis ve tedavi yöntemi ya da "yanlışlığı" konusunda görüştüğünde çoğundan olumsuz şeyler işitmiştir.

²⁰⁹ , İstanbul 11. Asliye Ceza Mahkemesi'nin 20.04.1978 tarihli, 978/107 sayılı kararında Özel'in işlediği suçun tanımı şöyledir: "Ruhsatsız ilaç yapıp kullanmak, emirlere uymamak". Suç tarihi Şubat 1976'dır. "Emirlere uymamakla kastedilen de Özel'in, "Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın 10.04.1974 tarih, 5143 sayılı genelgesi"ne uymayarak ilacı kullanmaya devam etmiş olmasıdır.

Sokrates'i mahkum eden hakimi bugün kimse hatırlamaz, fakat Sokrates herkes tarafından bilinmekte ve anılmaktadır” der.²¹⁰ Mahkeme, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Farmakoloji Kürsüsü Başkanlığı'nın N.O'nun zararlı olmadığına dair raporuna dayanarak sanığın isnat edilen suçu işlememiş olduğuna kanaat getirir ve Nisan 1978'de beraat kararı verir.²¹¹

Aleyhindeki kampanya giderek etkisini gösterir. 1980'lerin başında İstanbul Beşiktaş'ta muayenehane olarak da kullandığı bir evde oturur. Komşuları apartmana giren hastalardan rahatsız oldukları iddiasıyla şikâyet ederler, tekrar mahkemeye çıkar. Apaydın savunma yapmayacağını, davacı avukatlarının dilekçelerini okuyacağını söyler. Davacıların gerekçeleri trajikomiktir: “Memleketimizin geri kalmış bölgelerinden gelen halk asansörü ve apartmanı kirletiyor.” Apaydın bu dilekçeyi şöyle eleştirir: “T.C kendisinin geri kaldığını bütün dünyaya ilan ediyor. Doğudaki halk Şişli'deki doktora gelemeyecek mi?” Bu sözlerinden sonra bahis konusu apartmanın asansöründen çıkan bir köpeğin fotoğrafını göstererek “bu asansöre bu köpek girecek, benim halkım giremeyecek mi” der ve hakim tek celsede davayı kapatır.

Daha önce Laetrile ve yaratılış-evrim ihtilafında da gördüğümüz gibi bilimde ihtilaflar bilimsel prosedürler ve yöntemlerle halledilemediğinde hukuka başvurulur. Bu aynı zamanda “bilimsel” bir ihtilafın “sosyal” bir ihtilafa dönüşme sürecine işaret eder.

Doktor Nikolais: Bir iddiadan yola çıkarak mevcut protokole son vermeme bekleyemezsin.

Michaela Odone: Çocuklar bu yüzden ölüyorlarsa mevcut protokolü gözden geçirmeniz gerekmez mi yani? Kötü yağları izole edecek bir araştırma.

Augusto Odone: Michaela! Michaela! Tamam!

Michaela Odone: Sağduyu bunu söylüyor.

Augusto Odone: Ortada sadece bir çelişki var hepsi bu. Daha fazla bilgi toplayacağız. Biz erusik asidi tamamen göz ardı etmeyeceğiz.

Doktor Nikolais: Michaela! Tüm bu kanıtları yok saydığımı ve erusik aside dayalı bir tedavi geliştirdiğimi düşün bir an ha! Ya işler ters giderse? O zaman ne olacak?

Michaela Odone: Yüksek risk nedeniyle alacağımız ödüle cazip gelmiyor derim.

Doktor Nikolais: Anlayamadım?

Michaela Odone: sizin için bir çocuğun hayatı enstitünün itibarı ve meslektaşlarımızın saygısını riske edecek kadar değerli değil.

Doktor Nikolais: Ben bunu hak ettiğimi sanmıyorum. Siz sadece oğlunuza karşı sorumlusunuz. Benim sorumluluğum bütün hasta çocuklara karşı. Bu bugün de böyle. Gelecekte de böyle olacak. Oğlunuzun

²¹⁰ *Nokta*, 4-10 Haziran 2000, Yıl: 19, Sayı:2000/23, ss.12-13.

²¹¹ İstanbul 11. Asliye Ceza Mahkemesi'nin 20.04.1978 tarihli, 978/107 sayılı kararı.

Ortodoks bilimin ve tıbbın, ortodoks bilimsel kurumların sözcüsü durumundaki bilim adamları Laetrile ve yaratılış-evrim ihtilaflarında olduğu gibi bilimsel yöntemlerle ve prosedürlerle reddetme yoluna başvuramazlar. Bilimsel keşiflerin modern Batı'daki kaderiyle Türkiye'deki kaderi arasındaki farklardan biri bu olabilir. Yine aynı şekilde Laetrile ihtilafında ve yaratılış-evrim ihtilafında ihtilafın taraflarının arkasında eşit olmasa da birbirine rakip kurumlar, dernekler, şirketler, bilim adamı grupları vardır. N.O ihtilafında durum böyle değildir. Özel, avukatı ve hastalarıyla birlikte tek başınadır. Türkiye'deki bilim ve tıp camiası içinde Özel'i ve keşfini destekleyecek bilim adamları olması muhtemeldir, fakat bilimsel ortodoksi alternatiflere nefes aldirmayacak kadar güçlüdür. Sonunda işini, kariyerini kaybetme tehlikesi vardır. Bu yüzden seslerini çıkaramazlar. Basın da ortodoksinin hizmetindedir; ancak Özel'in keşfini destekleyen hastalarının ve yakınlarının basını yoktur.

Nerium Oleander ihtilafının kaderiyle Türkiye'nin yakın politik tarihindeki dönüşümler arasında paralellik var gibidir. 1960-1980 arası yukarıda ana hatlarıyla özetlediğimiz gibi Ziya Özel ve keşfi için zor bir dönemdir. 1980'de Türkiye politikada bir kırılma daha yaşar; 80 darbesi gerçekleşir ve liberal muhafazakar bir parti iş başına gelir. Bu arada Özel mücadelesinden vazgeçmemiştir. Türk bilim adamlarından, laboratuvarlarından, tıp ve kanser kurumlarından umudunu kesmiş olan Özel 1986'da ABD'ndeki laboratuvar ve şirketlere başvurur. Aynı dönemde ilaç firması Sandoz'la sürekli iletişim halindedir. Sandoz yetkilileri Özel'i ekstresiyle ilgili yeni gelişmelerden haberdar eder, raporlar gönderir. İstanbul Üniversitesi Deneysel Tıbbi Araştırma ve Uy-

hasta olması da beni oldukça üzüyor. Bu uğurda verdiğiniz çabaları yüreğten takdir ediyorum. Ama bu yağ konusunda yapabileceğim bir şey yok!

Michaela Odone: Biz sizden ne üzülmeyi ne de takdir etmeyi istiyoruz doktor. Sizden sadece biraz cesaret istiyoruz.

*****

Ebeveynleri Lorenzo'ya erusik asit tedavisi uygular ve onların kaydettiği gelişmeden sonra bu konuda araştırma yapılmasına karar verilir. Dr. Nikolais ALD vakfı toplantısında bu gelişmeyi diğer ebeveynlerle paylaşır.

Doktor Nikolais: Çok yakında diyet tedavisinde yepyeni bir gelişmeyi açıklayacağımızı ümit ediyoruz. Biraz pahalı bir yöntem ama hükümetin ve bu eşiz Vakıf'ın yardımlarıyla bu yıl sona ermeden deneme çalışmalarına başlamayı umut ediyoruz.

Seyirciler alkışlarlar...

Doktor Nikolais: Anladığım kadarıyla elimizi çabuk tutalım istiyorsunuz. Teşekkürler!

Allerd Muscatine: Teşekkür ederiz! Güzel bir konuşmaydı.

Wendy Gimble: Af edersiniz doktor! Acaba Odone'lerin Lorenzo'ya verdiği yağdan mı bahsediyorsunuz?

gulama Merkezi hükümetin isteği üzerine Özel'in ekstresini inceler ve ekstrenin umut vaat ettiğine işaret ederek Sandoz'un raporunu²¹² doğrular. Bu merkezin müdür yardımcısı Dr. Tuncay Altuğ AIDS gibi bağışıklık sisteminin çöktüğü hastalıklarda da öne sürmüştür.²¹³ Yine 13 Mayıs 1986 yılında Washington DC.'deki United States Patent and Trademark Office'e patent müracaatında bulunur. Bununla da yetinmez; "keşfi"nin uluslararası literatürde tanınması için Amerika'da yayınlanmakta olan *Cancer* ve *Cancer Research* adlı dergilere iki yazı gönderir. Özel ile yaptığımız sözlü mülakatta dergilerin red gerekçesini bize şöyle özetlemiştir: "Ulaştığımız sonuçlar ve vakalar doğru olsaydı, Türkiye'de bunu herkes duymuş olurdu ve Türkiye zengin olurdu." Bu dergilerden olumlu bir cevap alamaz ve patent hakkını bekler. Amacı Nerium Oleander araştırmasını gerçekleştirmektir. Bu tek kişinin yapabileceği bir iş değildir. Bir ekibi ve bir laboratuvarı gerektirmektedir. Bütün bunlar için de paraya ihtiyaç vardır. Bu tür bir girişim ya devletin ya da büyük şirketlerin desteğiyle mümkündür. Türkiye gibi bir ülkede devletin ya da hükümetin desteği olmaksızın Nerium Oleander araştırması imkansızdır. Özel böyle düşünür ve politikacılara yönelir.

Özel Ocak 1988'de bir Nerium Oleander dosyasıyla birlikte Sağlık Bakanlığı'na

Loretta Muscatine: Soruları daha sonra alacağız.

Doktor Nikolais: Hayır, hayır gerek yok. Bu iyi bir soru. Bunu belki daha önce söylemeliydim. Odone'ler son derece özverili çalıştılar. Onlara çok şey borçluyuz. Bugün komite olarak yeni bir protokol çalışmasına hazırlanıyorsak bu onların sayesinde oldu. Önce hükümeti bize kaynak vermeye ikna edeceğiz. Sonra bu yağın tedavi amaçlı kullanılıp kullanılmayacağına karar vereceğiz.

Wendy Gimble: Ama işe yarıyor. Odone'ler Lorenzo'nun kan değerlerini normale döndürdüler.

Doktor Nikolais: Protokolü başlatma nedenimiz bu zaten. Ama sadece bir umut verici gözlem yüzünden tedavi amaçlı kullanıma başlamamızı beklemiyorsunuz!

Wendy Gimble: İki! Benim oğlumda altı aydır o yağı kullanıyor.

Allerd Muscatine: Wendy!

Wendy Gimble: Evet Allerd! Kan değerleri de normale döndü. O gayet iyi.

Loretta Muscatine: Lütfen insanları boşa ümitlendirmeyin!

Dinleyici 1: Bu Odone'ler nasıl oluyor da doktorlardan daha iyi bildiklerini sanıyorlar?

Dinleyici 2: Kaybedecek zamanımız yok! Neden anlamıyorsunuz!

Dinleyici 3: Yağı nerden aldınız?

²¹² Sandoz'un raporunun sonucu şudur: "Yukarıdaki öncü deneyler in vivo plak oluşturan hücre deneyinde N.O.I'nin bağışıklık sistemini düzenleyici etkisini gösterdiler. Buna ilaveten az dozda N.O.I B 16 melanoma modelinde metastaz oluşmasına mani olmada etkili oldu. Doz yükseldikçe etkinin azalması göstermektedir ki bu ilacın etkisi sitotoksik/sitostatik değil, bağışıklık sistemini düzenleyici rolü ileidir. Daha da öte, çabuk çoğalan tümör hücreleri üzerinde N.O.I'nin sitotoksitesi görülmedi. N.O.I aktif kısımlarının tespiti ve daha çok deneylerin yapılması tavsiye edilir." Bkz., <http://drozel.org/eng/27-8.htm>

²¹³ "What Cures Cancer, Grows in Turkey, Repels Mosquitoes?", *The Wall Street Journal*, May 20-21, 1988.

başvurur. O sırada Sağlık Bakanı liberal muhafazakar ya da muhafazakar liberal iktidar partisi milletvekili Bülent Akarcalı'dır. Akarcalı bu dosyayı ciddiye alır ve bu dosyayla ilgili gizli bir toplantı yapılır. Bu toplantıdan çıkan karar şudur: "Tarafsız (tarafsız terimi burada o güne kadar süregelen Nerium Oleander ihtilafında taraf olmamış olmak anlamına gelir) bilim adamlarından oluşan bir etik komite oluşturmak. Bu komite Bakanlıktan bağımsız olacak; Bakanlığı komitede yalnızca bir üye temsil edecektir. Bakanlık mali ve kurumsal desteğini sürdürecekti. Bu arada Şubat 1988'de TRT ikinci defa, fakat bu sefer çok daha etkili bir şekilde, bir Türk bilim adamının kansere çözüm bulduğunu, böylece insanlığın kanserle mücadelesinin zaferle sonuçlandığını 22 dakikalık bir haberle Türkiye'ye ve dünyaya duyurur. Bu Özel için de büyük bir gelişmedir. Özel devletin Sağlık Bakanlığı'nın ve yayın kurumunun desteğini almıştır. TRT'nin bu haberindeki "milliyetçi" vurgu açıktır. Kanseri bütün dünya milletleri arasında Türkler yenmeyi başarmışlardır. Bu bir övünç ve iftihar vesilesidir. TRT'nin haberi kamuoyunda öncelikle halk üzerinde çok etkili olmuştur. Fakat bir karşı etkisi daha vardır. Ortodoks tıbbın mensupları kendilerinin onaylamadığı ve reddettiği şaibeli ve tescil edilmemiş bir "tedavi"nin ve "ilacın" kendi bildik tedavi yöntemlerini hastaların gözünde ikinci plana iteceğini düşünerek TRT'yi ve Sağlık Bakanlığı'nı şiddetle eleştirmişlerdir. Böylece devletin desteklediği bir projenin dışında tutulmuş olacak, bir entelektüel mülk olarak Nerium Oleander üzerinde sahip olmak istedikleri bütün hakları kaybedeceklerdi.

Allerd Muscatine: Sağlık Bakanlığı onayları yok! Şu aşamada bu kanunsuz bir iş! Doktorlara bir şans daha verin lütfen!

Wendy Gimble: Hadi Allerd! Alt tarafı yemeklik iki yağın karışımı!

Doktor Nikolais: Yemeklik iki yağ mı? Peki dozaj ne? Söyleyebilir misiniz? Bir de yan etkilerini söyleyin lütfen!

Loretta Muscatine: Ve bedelini nasıl ödeyeceğimizi!

Allerd Muscatine: Fon istemeden önce sağlıklı bir protokol başlatmalıyız. Bildiğim kadarıyla bir litresi bin dolarda fazla.

Doktor Nikolais: Ve bir şey daha söylemek istiyorum. Onaylatmadığınız sürece ne devletten, ne de sosyal sigorta şirketlerinden destek alırsınız. Onaylatmanın tek yolu da sözünü ettiğim testlerdir.

Dinleyici 4: AIDS hastaları için de aynı şeyi söylediler! Ama onlar savaştı ve kazandı!

Dinleyici 5: Çünkü ölüyorlardı ve kaybedecek zamanları yoktu! Anlamıyor musunuz?

Gürültü.

*****

Tedavi henüz tamamlanmamıştır. Miyelin gelişimini sağlayacak yeni bir araştırmaya ihtiyaç vardır. Miyelin araştırması konusunda doktorla Augusto konusunda şu diyalog geçer:

Nerium Oleander ile ilgili haberlerin ilgili çevrelerde ve daha geniş kamuoyunda ciddi tartışmalara yol açması üzerine TRT ayrı bir tartışma programı²¹⁴ düzenleyerek 12 Şubat 1988 tarihinde N.O ihtilaf sürecinin aktörlerini bir masa başında tartışmaya çağırır. Tartışmanın tarafları genelde iki gruba ayrılabilir: Nerium Oleander'i destekleyenler ve ona karşı çıkanlar. Destekçiler arasında doğal olarak keşfin sahibi Ziya Özel, avukatı Burhan Apaydın ve Sağlık Bakanlığı'nı temsilen Bülent Akarcalı vardı. Muhalifleri, Türk Tabipler Birliği Başkanı Prof. Dr. Nusret Fişek, Ankara Üniversite Tıp Fakültesi Farmakoloji Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Kazım Türker, Tübitak Başkanı Prof. Dr. Mehmet Ergin kurumsal ve bilimsel ortodoksinin temsilcileri olarak oradaydı. Tartışma şu sorular etrafında döner: Nerium Oleander ekstresi ilaç mıdır, değil midir? Özel çalışmalarında modern tıp araştırmalarının yöntem ve tekniklerini kullanmış mıdır, kullanmamış mıdır? Özel'in Nerium Oleander'i bir bilimsel keşif midir, değil midir? Eğer Nerium Oleander ekstresi bir ilaç değilse ve tescil edilmemişse hastalara uygulanması bilimsel etiğe uygun mudur, değil midir? Bu tür sorunlar varken TRT'nin ve Bakanlığın tavrı doğru bir tavır mıdır? Bu sorunlardan da anlaşılacağı gibi N.O bu tartışmada açıkça ve kamuoyu önünde dar anlamıyla tıbbi ve bilimsel bir ihtilaf olmaktan çıkarak etik, hukuki, politik ve kurumsal bir soruna dönüşmüştür. Bu tartışma programında ortodoks bilimin temsilcileri, Özel'in keşfi yeterince araştırılmamış ve bilimsel otoritelerin onayını almamış olduğu halde

Prof. Durcan: Sınır hücreleri aşılıyarak yeni miyelin gelişimini sağlamak istiyoruz. Miyelin kısmen de olsa fareler üzerinde görülebilir olması, tekrar üretilebildiğinin ispatı. Eğer yeterli fon bulabilirsek, bunu büyük memelilerde de deneyebiliriz.

Augusto Odone: Ve sonra da insanlarda ha?

Prof. Durcan: Zamanı geldiğinde tabi.

Augusto Odone: Doktor Durcan! Eğer yeterli miktarda fon bulur ve araştırmacıları işbirliği yapmaları için bir araya getirebilirsek, kısa sürede çok şeyler başarabileceğimize inanıyorum.

Prof. Durcan: Augusto! Biz bilim adamları rekabetçi insanlarız. Böyle işbirliği güzel, ama ne yazık ki bilim dünyasında işler böyle yürümüyor.

Augusto Odone: Öyle olmak zorunda değil zaten. Manhattan Projesi'ni hatırlıyorsun değil mi? Tam yirmi sekiz ay, yirmi sekiz aylarını aldı. Eğer bilim adamları atom bombası yapmak için bir araya gelebiliyorlarsa, yavru köpeklere miyelin sağlamak içinde gelecektir.

*****

²¹⁴Bu tartışma programında ayrıca Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Abdurrahman Koçer ve çalışmalarında Özel' destek sağlamış olan Dr. Talat Akyüz de vardı. Panorama adlı bu açıkoturumda gerçekleşen tartışma hiçbir yerde yayınlanmamıştır. Bu tartışmaya, TRT'den tedarik edilen açıkoturum kasetindeki konuşmalar deşifre edilerek ulaşılmıştır.

Bakanlığın peşinen onu bir “keşif” sayarak desteklemesini ve TRT’nin de sanki bir keşifmiş gibi kamuoyuna ilan etmesini gerekçe göstererek keskin bir karşı tavır sergiler. Bu keskin tavır karşısında Burhan Apaydın ve Özel’in destekçileri için sorun bir aciliyet sorunudur. Çünkü onlara göre N.O ekonomik, ulusal ve insani getirileri çok büyük ve dolayısıyla bir an önce, başkalarının eline geçmeden kamuoyuna duyurularak sahiplenilmesi gereken büyük bir keşiftir ve bu keşifle ilgili araştırmalar bir an önce başlatılmalıdır. Buna karşılık muhalifler bu haberin yayınlanmasından sonra hastaların mevcut tıbbi yöntemleri terk ederek Ziya Özel’in yöntemlerini tercih edecekleri, bunun da tıba ve tıp kurumuna zarar vereceği endişelerini dile getirirler. Nitekim Prof. Dr. Kazım Türker: “Halk yanıltıldı. Hastalar bu ilaçla iyi tedavi olacağını sanıyorlar. Bugün bir vaka dinledim. Tüylerim ürperdi. Hastanedeki çocuk ben ayağımı kestirmem diyor. Gideceğim o amcaya tedavi olacağım. Ailesi de o hastayı ameliyat ettirmezse ve bu hasta ölürse. Bundan doktor Özel de sorumludur, TRT de sorumludur, Sağlık Bakanlığı da sorumludur.” Türker’in tartışmadaki muhalifleri bu karşılığı veremezler. Türker halkın yanılacağını, bilimin, bilim adamlarının ve bilimsel kurumların yanılmayacağını varsayar. Bakanlığı, TRT’yi ve Özel’i sorumsuz davranmakla suçlar. Kanserden muzdarip hastaların sorumluluğunun kime yükleneceği hakkında hiçbir şey söylemez. Oysa bilim ve bilim adamları da yanılabilirler. Bilim adamlarının yanılırları sıradan insanların yanılırlarından çok daha büyük olabilir ve çok daha vahim sonuçlara yol açabilir. Prof. Dr. Nusret Fişek : “TRT’deki program ve verilen beyanlar bunun klasik kanser tedavisi kadar ve hatta ondan çok daha başarılı olduğu hususunda hastalar üzerinde büyük bir etki yarattı. Biz klasik yöntemlerden vazgeçilebileceği endişesindeyiz. Bizi ilgilendiren nokta bu. Bugün klasik yöntemlerden vazgeçemezsiniz.” Buna karşılık Özel “Bugüne kadar bana gelen hastalardan hiçbirine tedavilerini kesmeleri ya da yarım bırakmalarını söylemedim. Bana gelen hastaların bir kısmı klasik tedavi gören hastalardı. Onlara bu tedavinin tıbbın bugüne kadar kabul

Augusto Odone’ye buluşundan dolayı Fahri Doktora ünvanı verilir. Augusto aslında bir iş adamıdır. Lorenzo filmin çekildiği 1992 yılında 14 yaşındadır. Bazı organlarını hareket ettirmeye başlamıştır. ALD hastası çocuklar Lorenzo’nun Yağı’nı kullanmaya başlarlar.

ettiği tedavi şekli olduğunu söyledim. Bana gelen hastaların çoğu klasik tedavi yöntemlerinden doktorların ya da uzmanların sözleri üzerine umudunu kesmiş hastalardır. Ben bugüne kadar hiçbir hastanın yarar gördüğü tedaviyi bırakmasına ve hastanın ölmesine sebebiyet vermiş değilim ve bundan sonra da böyle bir sebebiyet vermem.” Özel tıbbi ve bilimsel ortodoksiyi ve onun otoritesini karşısına alma cesareti gösteremez. Nusret Fişek bilim adına, bilimsel ortodoksinin doxasını yani “klasik yöntemleri” savunur. Bu tipik bir bilimsel muhafazakar tutumdur. Yenilik tehlikelidir.

İlaç sorunu tartışması ise tam bir kör dövüşüdür. Özel ve destekçileri keşiflerinin bir ilacın keşfi olmadığını, amaçlarının bu keşfi ilaca dönüştürmek olduğunu ve bunun için çalışmalar yapılması gerektiğini söyledikleri halde muhalifler onu ısrarla bir ilaç olarak algırlar ve geri adım atmazlar. Özel’den Batılı laboratuarlardan alınmış laboratuvar sonuçlarını isterler. Prof. Dr. Nusret Fişek: “Büyük laboratuarlarda kontrollü deneyler yapılsın, istatistik verileri gösterilecek şekilde uluslararası bilimsel dergilerde yayınlansın ve bunları Özel elime versin, ben o zaman canı gönülden inanır ve özür dilerim” der. Özel, program sırasında bu raporları gösteremez. Aslında Bakanlığa verdiği dosyanın içinde başka raporlarla birlikte Sandoz raporları da vardır ve tartışma sırasında da Sağlık Bakanı Bülent Akarcalı’nın çantasındadır. Fakat raporun üzerinde Sandoz ilaç şirketinin “gizlidir” mührü vardır ve Akarcalı TRT’den bu raporu açıklayamaz.²¹⁵ Ayrıca Bakanlık da araştırmaların selameti için bu raporları gizli tutmak ister. Bu televizyon tartışmasının sonunda Nerium Oleander’in keşfinin muhalifleri keşfin sahibinin konuyla ilgili araştırmalar yapılması önerisini makul karşılarlar; fakat yine de tartışma masasından muhalifler olarak kalkarak olumsuz tavırlarını sürdürürler. Bu tartışmanın odaklandığı bir başka sorun Özel’in çalışmalarında modern tıp araştırmalarının yöntem ve tekniklerini kullanıp kullanmadığı sorunudur. Muhaliflerin tezi kullanmadığı yolundadır. Onlara göre Nerium Oleander ekstresi hakkında dünyanın büyük emsal dergilerinde yayınlanmalı, tartışmaya açılmalı, Türkiye’deki ve elbette dünyadaki büyük araştırma kurumlarında ve laboratuvarlarında incelenmelidir. Bu da yetmez: Nerium Oleander tedavisi gören hastalar belli bir zaman süreci içinde kontrol

---

²¹⁵ Nitekim daha sonra bu raporlar açıklandığında da Fişek’in cevabı şu şekilde olmuştur: “Sandoz’a ben kırmızıbiberi yollasam içinde iki tane immün sistemini etkileyen madde vardır diye rapor verir. Onların yaptığı çalışmaya inanmıyorum.” <http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=2925>.

edilmeli, kontrol grupları oluşturulmalı, kanser hastalarının klasik tedaviyle bir kısmı N.O ile tedavi edilmeli, istatistikler çıkarılmalı ve ancak olumlu neticeler elde edildikten sonra bahis konusu keşfin akibeti konusunda net karar alınmalıdır (bu muhaliflerin en anlamlı tezidir²¹⁶). Ve elbette bu da yetmez, bütün bu çalışmalar ortodoks bilimin ve tıbbın, ortodoks bilimsel kurumların ve devletin onayından geçmelidir.

Yukarıda Perihan Çambel örneğinde de dile getirdiğimiz gibi Özel'in çalışmalarını bilimsel teknik ve yöntemlere göre yapmadığı tezi doğru değildir. Bu suçlamayı kabul etsek bile muhalifler bilimsel yöntem ve tekniklere göre çalışmamışsa neye göre çalışmıştır sorusuna cevap olabilecek hiçbir şey söylemezler. Sözün gelişi Özel büyüye, sihre, duaya mı başvurmuştur? Özel'in müdafaasında ve çabalarında eğitimi sırasında edindiği bilimsel yöntemler ve kurallara başvurmak, bilimsel kurumların ve otoritelerin kapısını aşındırmak dışında hiçbir şeye yapmadığını biliyoruz. O bilimsel ortodoksiye öylesine derinden bağlıdır ki tek amacı bilimsel ortodoksinin ve otoritelerin, bu çalışmanın terminolojisiyle bilimin "eşik bekçileri"nin onayını almaktır. Türkiye'deki laboratuarlara ve araştırma kurumlarına başvurma çabaları fiyaskoyla sonuçlanmıştır. Batıdaki büyük araştırma laboratuvarlarına başvurularında da bulunmuştur. İleride göreceğimiz gibi bilimsel dergilerde de yayın çabalarına girişecektir. Hasta kontrol grupları kurma, tedavi ettiği hastalardaki seyrini izleme ve istatistikler oluşturma işini gerçekleştirememiştir. Yaptığımız özel görüşmede bunu hep yapmak istediğini, tek kişi olduğunu, tek bir kişinin bütün bunları gerçekleştirmeye gücü yetmeyeceğini bunların bir ekip işi, bir kurum işi olduğunu ve büyük paraları gerektirdiğini açıkça itiraf etmiştir.

Özel'in tartışmadaki muhalifleri Özel'in tedavi ettiği hastaları iyileştiren şeyin kullandığı N.O ekstresi olmadığını, bu hastaların daha önceden gördükleri klasik tedaviyle, placebo etkisiyle ya da kendiliğinden iyileşmiş olabileceklerini ileri

---

²¹⁶ Özel'i hasta insanlar üzerinde deney yapmakla suçlayan muhaliflerin öngördükleri şey kanserli hastalar üzerinde deney yapmaktır. Programda Özel'in avukatı Burhan Apaydın da bunu açıkça ifade etmiştir. Oysa Özel'in amacı insanlar üzerinde deney yapmak değil, ölmek üzere olan hastaları hayata döndürmektir. Bilimin insanlar üzerinde yapılan deneyler için bkz, Resnik, David B, *Bilim Etiği*, ss.21-25; 188-197.

sürerler.²¹⁷ Onlara göre önemli olan hastaların raporları ve sözleri değil, istatistiklerdir. Fakat Özel'in muhalifleri açısından bakıldığında bu iddiaları temelsizdir. Özel'in elinde hastalarının tedavilerinin seyrine ilişkin bireysel imkanlarıyla bir araya getirdiği izleyebildiği hasta raporları ve ifadeleri dışında sistematik ve kapsamlı istatistikler yoktur. Ancak muhaliflerin de ellerinde bu tür istatistikler yoktur. Onlar istatistiki verilerin yegane kriter olabileceğini iddia ederek N.O tedavisini şiddetle reddederken bu reddi ellerinde istatistikler olmaksızın yaparlar. Aslında bilmedikleri bir şeyi reddetmektedirler. Daha geniş bir çerçeveden bakıldığında istatistiğin bilimde ve bilimsel araştırmada “bilimselliği” sağlayan ancak tali ya da ikincil bir kriter olduğunu biliyoruz. “İstatistik trene benzer. Makinist hangi tarafa binerse o tarafa doğru yol alır.” İstatistiği bir yöntem olarak kullanan bilim adamlarının pek azı istatistiğin bilimdeki yeri konusunda kafa yormuşlardır. Burada da böyledir. Nitekim tartışmada Tübitak Başkanı Prof.Dr Mehmet Ergin şöyle der: “Benim bir akrabam bu yöntemle tedavi oldu. Ziya beyin uyguladığı yöntemle tedavi oldu ve 2 ay gibi kısa bir sürede iyileşti. Ayağından hastaydı; bastonla yürüyordu. Şu anda bastonu bıraktı, çok mutlu. Raporlarını ilk tedavi eden ve ameliyat öneren doktora gösterdiği zaman şaşkınlıkla karşılaşmış. Bu nasıl oluyor, anlamadım demiş. Bu fevkalade sonuç nasıl oluyor?”

TRT'deki bu tartışma hiçbir şeyi çözmez, dolayısıyla N.O ihtilafı kapanmaz. Bu tartışmadan sonra karşı cephe genişler. Bu karşı cephede kampanyayı hekimlerin haklarını korumak için kurulan Türk Tabipler Birliği Başkanı Prof.Dr. Nusret Fişek organize eder. Özel bunu şöyle dile getiriyor: “Aleyhimdeki muhalefet kampanyasını o yürütüyordu.” 1988'de Türk Tabipler Birliği deontoloji tüzüğü'nün 11.maddesine²¹⁸

---

²¹⁷ Başta onkologlar, Özel'in hastaları iyileştirmesi konusunda genellikle şu kalıpları kullanmışlardır: “Hasta daha önce gördüğü tedaviyle iyileşmiştir; yanlış teşhis konmuştur; literatürde böyle bir tedavi yoktur; hastaların iyileştiğini söyleyebilmek için beş yıl beklemek gerekir” vb. Bkz, <http://drozel.org/tr/tanitim.htm>.

²¹⁸ Bu maddeye göre “tecrübe maksadı ile insanlar üzerinde hiçbir cerrahi müdahale yapılamayacağı gibi aynı maksatla, kimyevi, fiziki veya biyolojik şekilde herhangi bir tedavi de tatbik edilemez. Klasik metodların bir hastaya fayda vermeyeceğini klinik veya laboratuvar muayeneleri neticesinde sabit olduğu takdirde, daha önce, mutata tecrübe hayvanları üzerinde kafi derecede denenmek suretiyle faydalı tesirleri anlaşılmış olan bir tedavi usulünün tatbiki caizdir. Şu kadar ki, bu tedavinin tatbik edilebilmesi için, hastaya faydalı olacağı ve muvaffakiyet elde edilmemesi halinde ise mutata tedavi usullerinden daha elverişsiz bir netice alınmayacağı muhtemel bulunması şarttır. Evvelce tecrübe edilmiş olmamakla

dayanarak Özel'e meslekten men cezası verir ve bu karar 18 Ekim 1988'de radyo ve televizyonlarda yayınlanır. Bu kararla birlikte muayenehanesi de kapatılır ve bunun üzerine Özel ve avukatı Burhan Apaydın kararın yürürlükten kaldırılması için Ankara'da İdare Mahkemesi'ne başvurur. Aralık 1988'de yapılan duruşmada Özel'in tedavi ettiği hastalar da hazır bulunur. Türk Tabipler Birliği İkinci Başkanı Prof. Dr. Kazım Türker de duruşma salonundadır. Duruşmanın seyri sırasında ayağa kalkar ve Özel'i göstererek bağırır: "Bu adam Türk tıbbının yüz karasıdır."²¹⁹ Türker'in bu ifadesini salondaki hastalar ve hasta yakınları "yuh" çekerek karşılar. Türker bunun üzerine salonu terk eder. Mahkeme Nerium Oleander tedavisine konan yasağı kaldırır. Böylece Özel çalışmalarının önündeki en büyük engellerden birini hukuk yoluyla aşar.

Dr. Özel artık bilimsel ortodoksiyi aşamayacağından emindir. Çözümü siyasal karar mercilerinde arar. Çocukluk yıllarının hatırası Özal ailesiyle tanışıklığı imdadına yetişir. Turgut Özal'a başvurur. 1988'de Turgut Özal'ın desteğini alır. Sorunla dönemin Devlet Bakanı Tınaz Titiz ilgilenmektedir. 1988'de Özel ekstrelerinin araştırılması için Türk-Alman işbirliği ile bir araştırma grubu kurulur. Grubun kurulmasına Titiz katkıda bulunur ve hükümet Teşebbüsü Destekleme Ajansına 500.000 dolarlık bir fon tahsis eder.²²⁰ Bu araştırma grubu Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nden Prof. Dr. Hüsnü Can Başer, Doç. Dr. İsmail Carbık, Marmaris'ten Dr. H. Ziya Özel ve Almanya Münih Üniversitesi'nden Prof. Dr. Hildeberd Wagner²²¹,den oluşur.²²² Bu

---

beraber, zarar vermesine ihtimal bulunmayan ve hastayı kurtarması kati görülen bir müdahale yapılabilir." Bkz, *Tüm Toplu Sağlık Mevzuatı*, Yasa Yayınları, İstanbul, 1986.

²¹⁹ Türker'in "Türk tıbbının yüz karası" olarak gördüğü Özel, meslektaşlarından bazılarının göre ise "tıp nuru" olarak tanımlanıyordu. Gülhane Profesörü İç Hastalıkları Mütahassısı Gastroenteroloji Uzmanı Dr. Tefik E. User, TRT'nin Özel'in keşfiyle ilgili programından sonra 1988 Şubat'ında Özel'e şu mektubu gönderir: "Çok muhterem efendim. Sayın meslekdaşım ve yol arkadaşım. İki gündür, Türkiye televizyonları ve gazetelerinde, Gerçek Tıp Nuru ile gözlerimizi kamaştırdığınız için sizlere çok teşekkür ederim. Sizin de, hepimizin bayramını da içten kutlarım. ULU TANRI dan, Başarılarınızın devamını dilerim. Yolunuz dikensiz, sonunuz da, gerçeğin parıltısı ile müstesna ışıklı olsun Amin. Tıba, tecrübe ve araştırma felsefesini katan İsviçreli Dr.Paracelsus, sırası geldikçe, : Tabiat, Tabiatın bağrında öğrenilir derdi. Sizde aynı yol ve basiretesiniz. Lütfen muhaliflerinize de, Digitalin, yani, en çok hayat kurtaran kalp ilacının da, bitkiden, yüksek otundan çıkarıldığını hatırlatınız. Benim, size verecek şiltim, meslek yaşantımın öyküsünü içeren son kitabımdır. Çok yorulduğunuzda ve yalnız kaldığınızda, sizi dinlendirirse ne mutlu bana. Sakın yılma, Çalıştıkça daha bileli ol. En iyi dileklerimle. Dr. Tefik User" User'in 12 Şubat 1998 tarihli mektubu.

²²⁰ Özel'e göre "sadece bu araştırmalar için bu para harcanacaktı, ama o ajansın yetkilileri daha sonra değiştiğinde, maalesef para da başka şeyler için harcanıp yok edildi." http://www.tempoergisi.com.tr/saglik_cinsellik/03330/index.php.

²²¹ Özel, Wagner ile 1976'da bir hastası aracılığıyla tanışır. Aralarında geçen yazışmalar mevcuttur. Özel Wagner'e hastası vasıtasıyla numune gönderir. Ancak Demirel'in başbakanlığı döneminde yurtdışına

araştırma grubu üç ayda bir Almanya’da toplanacak ve yapılan çalışmaları değerlendirecektir. Grup Özel’in ekstreleriyle ilgili deneyler yapar ve deneylerin araştırma sonuçlarının yayınlanmasına karar verir. Ancak bir sorun vardır. Eskişehir Anadolu Üniversitesi’nin rektörü Prof. Dr. Yılmaz Büyükerşen ve gruba bu üniversiteden katılan araştırmacılar çalışmanın ilerleyen aşamasında nedense Özel’i ve Özel’in ekstrelerini bu araştırmaya dahil değilmiş gibi algılamaya ve göstermeye çalışırlar. Test edilen ekstrelerin Özel’e değil, Anadolu Üniversitesi’ne ve araştırmacılarına ait olduğu, Özel’in bu konularda yeterli bilgiye sahip onkolog, farmakolog ya da bilim adamı olmadığı ve bu nedenle yeni ekstrenin hazırlandığı, hatta aslında Özel’i Wagner ile Anadolu Üniversitesi’nin tanıştırdığı ileri sürülür. Büyükerşen’in iddiasına göre Özel bahsi geçen araştırma grubuna²²³ da sonradan katılmıştır.

Ziya Özel araştırmanın devam ettiği yıllarda kendisinin haberi olmadan gruptan atılır. Araştırmanın sonuçları Bonn’da 17-22 Temmuz 1990’da yapılacak International Symposium Biology and Chemistry of Active Natural Substances’ta (Uluslar arası Aktif Doğal Maddelerin Biyolojisi ve Kimyası Sempozyumu) sunulacaktır. Ancak gönderilen raporlarda Özel adı yer almaz.²²⁴ Büyükerşen’in açıkça belirttiği üzere araştırma grubu Özel’e güvenmediği için (aslında Özel’i saf dışı bırakmak için) bir “gizlilik anlaşması” yapmıştır:

çıkışlarda sorunlar yaşanmaya başlayınca numune alışverişi kesilir. Wagner ile Özel’in yolları bu araştırma grubuyla birlikte tekrar kesişir.

²²² *Planta Medica: Journal of Medicinal Plant Research*, 6/Volume 56, December 1990, p. 668.

²²³ *Nokta*, 5 Ağustos 1990, Yıl:8, Sayı:31, ss. 18-25 Bu araştırma grubu aslında 1990 tarihinde bir Kanada patent başvurusunda bulunmuş ve bu patent başvurusunda sırasıyla araştırmacıların adları şu sırayla yer almıştır: Özel, Hüseyin Ziya; Başer, Kemal H.C; Carlık, İsmail; Wagner, Hildeberd. Bkz. <http://brevets-patents.ic.gc.ca/opic-cipo/cpd/eng/patent/2016948/summary.html#Details>. Araştırma grubu üyelerinin bu patent başvurusundan sonra anlaşmazlığa düştükleri anlaşılıyor.

²²⁴ Nitekim, Bonn sempozyumunda sunulan “Immunologically Active Polysaccharides from the Aqueous Extract of *Nerium Oleander*” başlıklı bildiride Ziya Özel’in adı *Nerium Oleander* araştırmasını yapan ve bu bildiriye yazan bilim adamları arasında yer almaz. Bildiride Özel’in adı “Sıvı *Nerium Oleander* L. ekstresi (NO) Türkiye’de kanser tedavisinde kullanılmaktadır.” İfadesiyle yer alır ve Özel’in şu metnine atıfta bulunulur, Özel, H. Z. (1988) *Nerium Oleander* ekstreleri NOI ve NOO nun habis tümörlerinde etkisine ait klinik neticeler, February, TDA-Yayını, p. 66, Maltepe, Ankara, Turkey. Bu sempozyumda sunulan bildiri için bkz, *Bonn Bacans*, Biology and Chemistry of Active Natural Substances/Short Reports of Short Lectures and Poster Presentations, July 17-22, 1990, p.184. Özel’in itirazları üzerine dört ay sonra bir dergide bu rapor tekrar yayınlanır. Özel’in itirazları etkili olmuş gibidir. Bu sefer bildiriye yazan dört yazar arasına Özel’in adı da monte edilir. bkz., *Planta Medica: Journal of Medical Plant Research*, International Symposium/Biology and Chemistry of Active Natural Substances/Short Reports of Lectures and Poster Presentations, Volume 56, December 1990, p. 668.

Prof. Dr. Hüsnü Can Başer'in kendi elde ettiği zakkum ekstresini inceleyen Prof. Wagner'in daveti üzerine ortak çalışmalar başlatıldı. İlk 5 ay elimizdeki tüm imkanları kullandık. Sonra maddi desteğe ihtiyaç duyunca sayın Titiz'le konuştuk ve onun şart koşması üzerine Dr. Özel de işe ortak edildi. Ancak bir sorun vardı, araştırmanın yapıldığı madde Ziya Özel'in zehirli zakkum çayıdan değil, üniversitede üretilen zehirsiz bir maddeden ayrıştırılacak, deneylerden geçirilecekti. Ama Ziya Özel ağzını tutamayan, kendini bilim adamı ve mucit gibi gören bir ruh yapısına sahipti. Ekte ne yapacağı, hastalara o ilkel ve tehlikeli uygulamaların devam edip etmeyeceği, araştırmayı tehlikeye sokup sokmayacağı belli değildi. Ciddiyetiyle tanınan genç bilim adamlarımız bundan endişeliydiler. Bu endişeyi giderebilmek için aralarında bir gizlilik anlaşması öngördüler. Arada sırada Dr. Özel'e ancak onun anlayabileceği basitlikte bazı raporlar verildi. Ancak Ziya Özel gizlilik anlaşmasına da uymadı, bu raporları basına açıkladı. Bonn'da araştırma sonuçlarının açıklandığı patentin yalnız kendisine ait olduğunu ve sermaye piyasasından para toplayarak ilacı üreteceğini söyledi. Bu durum diğer üç araştırmacının tepkilerine yol açtı ve üçü de finansman uğruna zakkum çaycısı Ziya Özel'i anlaşmalarına dahil etmenin bu konuda yaptıkları tek hata olduğunu düşünmeye başladılar.(..)Halbuki bu bulgularla, araştırmayla kendisinin doğrudan ilgisi yok.²²⁵

Araştırma grubuna yine Anadolu Üniversitesi'nden katılan Prof. Dr. Hüsnü Can Başer'in iddiaları da Özel'i, ekstresini ve dönemin Devlet Bakanı ve araştırmaya finans desteği sağlayan Tınaz Titiz'i araştırmanın dışına atar:

Dr. Ziya Özel'in ekstresi bir çaydı. Tamamen karışıktı. Bizim maddemiz saf ve temiz. Biz bunun içinden sağlıklı maddeyi bulup çıkardık. Enteresan tarafı, bunu yapmamız Ziya Özel ile tanışmamızdan önce oldu(...)Türkiye'deki çalışmalarından sonra, önceden tanıdığım Prof. Wagner'e numuneleri gönderdim. İlk yanıt çok önemliydi ve çalışmaya devam etmemizin zorunlu olduğunu gösteriyordu. Titiz'le konuşmamız ve onun isteğiyle Özel'in bize katılması sonra oldu.²²⁶

Devlet Bakanı Tınaz Titiz bu iddialar karşısında haklı olarak şoke olur, çünkü araştırmayı organize eden, Anadolu Üniversitesi'nin Wagner'le işlişimini sağlayan kendisidir ve Özel, Anadolu Üniversite'sinin araştırma grubuna işlişiminin sağlanmasından çok önce projenin içindedir. Zira araştırma projesinin ve araştırma grubunun kurulmasının nedeni de Özel'in "keşfi"dir. Tınaz Titiz bu konuda şunları söyler:

²²⁵ *Nokta*, 5 Ağustos 1990, Yıl:8 Sayı: 31, s. 22.

²²⁶ *Nokta*, 5 Ağustos 1990, Yıl:8 Sayı: 31, s. 18, 21.

İnanamıyorum. Böyle şey olur mu?(..)1986'da Yusuf Özel vasıtasıyla tanıdığım Dr. Özel'in çalışmasına destek veriyorduk. Kısa bir süre sonra Prof. Wagner'in bu konuya eskiden beri ilgi duyduğunu öğrendik ve onunla temas ettik. İnceleyebileceğini ancak yeterli elemanı olmadığını söyledi ve 'Bana bir eleman gönderebilir misiniz?' dedi. Anadolu Üniversitesi'ne işte o sırada başvuruldu. Üniversite bir yandan zakkumdan kendi yöntemiyle ekstre buldu ve bağışıklık güçlendirici etkiler olduğunu saptadılar. Bunun üzerine onlar da işin içine girdiler ve Alman enstitüsüne Dr. İsmail Carbık'ı verdiler. Oradan iyi sonuçlar elde edildi ama bunlar hep Dr. Özel'in ekstreleriyle oldu. Özel'in ekstreleri daima Marmaris'ten Eskişehir'e gönderildi, orada suyu uçurularak katı madde elde edildi ve Almanya'ya yollandı. Son ana kadar böyle oldu.²²⁷

Titiz ayrıca Anadolu Üniversitesi araştırmacılarının iddiaları ile kendisinin iddiaları arasındaki uçurumu şu şekilde açıklar:

Her başarısızlıkta suçlu aranır, her başarıdan sonra da insanlar başarının tamamen kendisine ait olduğunu iddia ederler. Bir bakıma çok sevindirici, çünkü zakkum meselesinin bir başarı olduğu böylece kanıtlanmış oluyor.”(..)Türk-Alman araştırma grubunun yüzde 50 hissesi Anadolu Üniversitesi'ne ait. Onlar bu işte maddi açıdan taraflar, o bakımdan söyledikleri benim kadar inandırıcı olamaz. Ben ne tarafım, ne de olaydan bir şeref payım var.²²⁸

Titiz haklıdır, çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi Özel ile Wagner ilişkisi çok öncelere dayanır.²²⁹ Wagner Nerium Oleander numunelerini araştırmaya 1976'da başlar. Özel'i Wagner'le tanıştıran Anadolu Üniversitesi değildir. Kaldı ki aksi iddia edilse bile araştırılan şey Özel'in buluşudur; Anadolu Üniversitesi araştırmacılarınıninki değil. Bu araştırma için hükümet çevreleriyle ilişki kuran Özel'dir ve Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nin daha önce N.O'ya ilişkin araştırma yaptığına dair hiçbir kayıt yoktur. Bu arada hükümetin ayırdığı fon tükenmiştir. Araştırmalar artık son aşamasına gelmiştir ve Wagner patent hakkı için para istemektedir. Özel'in belirttiğine göre patent için 25 000

---

²²⁷ Aynı dergi, ss. 21-22. Araştırma grubunun diğer üyesi Doç. Dr. İsmail Carbık'ın bu konudaki iddiaları ise şöyledir: “1988'de Hüsnü Başer'in getirdiği getirdiği ekstrelerle Hamburg Üniversitesi'nde araştırmaya başladık. Bunlardan haberi olan Prof. Wagner beni telefonla ve mektupla davet edip beraber çalışmamızı önerdi. Önce Dr. Özel'in ekstrelerini elimize aldık, bunu analizlere tabi tuttuk ve çeşitli maddeler çıkarttık. Ana maddeyi Ziya Bey'den aldık ve buradaki aktif maddeleri oradan çıkarttık.” Aynı dergi, s. 22.

²²⁸ Aynı dergi, s. 22.

²²⁹ Bu konudaki en iyi belge Wagner'in 7 Nisan 1976'da, Institut Für Pharmazeutische Arzneimittellehre Der Universität München Der Direktor ünvanıyla Özel'e gönderdiği mektuptur. Wagner bu mektupta, N.O ekstrelerinin kardiak glikozitleri içerdiğini ve bunların antitümör aktivitesinin literatürde yer aldığını, N.O ekstrelerinin araştırılması için A.B.D'ne göndereceğini yazmıştır.

mark ister. Özel bu parayı Enver Ören'den temin eder. Ancak Wagner'in para isteğinin sonu gelmez; 60 000 mark da araştırma servisi için ister. Wagner bununla da yetinmez; o da Özel'in Türkiye'de iş birliği yapmak istediği bilim adamları gibi Özel'in entelektüel mülkü Nerium Oleander'i Özel'in elinden almak ve sahiplenmek ister ve 1990'ların başında ipler kopar. Özel'in umutları bir kere daha yıkılır.

Yukarıdaki tartışma bize Türkiye'deki dört büyük bilimsel kurumun Özel aleyhinde bir faaliyet ve kampanya yürüttüğünü gösteriyor. Türk Tabipler Birliği, Tübitak, Hacettepe Üniversitesi ve Eskişehir Anadolu Üniversitesi. Bu kurumların dördü de başlangıçta Ziya Özel ile işbirliğine gitmişler, fakat Nerium Oleander'in kaderine hükmedemeyeceklerini anladıklarında aleyhte kampanyalarına devam etmişlerdir.

Bütün bunlara rağmen Özel için teselli sayılabilecek başka gelişmeler de ortaya çıkmıştır. 1986'da müracaat ettiği Washington DC.'deki United States Patent and Trademark Office Oleander patentini, 4 Ağustos 1992'de tescil etmiştir. Üstelik Özel'in iddiasına göre bugün elindeki tek patent ABD patenti değildir. Kanada, Japonya, Avustralya gibi birçok Batı ülkesinden aldığı patentlere de sahiptir. Özel'in ekstresi nihayet 1995'te ilaç olma hakkını elde etmiştir. "1995'te bir Amerikan risk kapital şirketi [o zamanki adı ile Pharmaceutical Ventures Trust, daha sonra Ozelle Pharmaceuticals, Inc. (OPI)] patentlerin lisanslarını talep etti. Dr. Özel şirketin N.O. ekstrelerini geliştirip, insanlığın hizmetine girecek hale getirmesi halinde lisansı verebileceği yönünde şartlı anlaşma imzaladı. OPI AnvirzelTM ismini tescil ettirdi ve bazı laboratuvar araştırmalarını finanse etti. Faz I klinik deneylerin Cleveland'da Cleveland Kliniği'nde yapılmasını sağladı." Ayrıca ilaçla ilgili araştırmalar Texas Üniversitesi M.D Anderson Kanser Merkezi, Cleveland Kanser Kliniği, Memorial Sloan-Kettering Kanser Merkezi gibi tıp merkezlerinde devam ediyor. Honduras'ta N.O'dan ilaç üretilmiştir ve kanser tedavisinde kullanılmaktadır. (Özel Honduras'ta üretilen ilaçla kendi ilacının aynı olmadığını iddia ediyor) Pek çok ülkede ilaç yasallaştırılma aşamasındadır.²³⁰ Türkiye'deki bilimsel çevreler ve kurumlarla

---

²³⁰ <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=2925>. Özel ilacın farklı birçok yerde üretilmesi ve kullanımıyla ilgili şunları söylüyor: "Anvirzel İrlanda'da kullanılıyor. İrlanda beni davet etti, oradaki doktorları yetiştirdim. Honduras'ta bu ilacın sahtesi yapılıp satılıyor, köşeyi döndüler. ABD'de Teksas

işbirliğinde başarısız kalmışsa bile en azından keşfinin mülkiyet haklarını koruma mücadelesinde kısmen de olsa başarılı görünüyor. Fakat bu da yanıltıcı olabilir. Amerikan tıp dergisi *Clinical Immunology/ The Official Journal of the Clinical Immunology Society* 1-5 Temmuz 2006 tarihlerinde düzenlenen Federation of Clinical Immunology Societies 6th Annual Meeting'e, (San Francisco, California) sunulan tebliğlerin abstraktlarını yayınlamıştır. Bu abstraktlardan biri Nerium Oleander hakkındadır ve yazarları arasında şu isimler yer alır: Charles R. Drew University of Medicine and Sciences, Los Angeles, CA'dan Mamdooh Ghoneum; University of California-Irvine, Irvine, CA'dan Sastry Gollapudi ve Muğla'dan Ziya Özel. Bu yazıda Nerium Oleander ekstresi *Natural Killer* (doğal öldürücü) olarak tanımlanır.²³¹

Buraya kadar yaptığımız tartışmada bilim adamlarının, hukukçuların, araştırma kurumlarının, politikacıların Nerium Oleander ihtilafında nasıl yer aldıklarını göstermeyi denedik. N.O ekstresinin muhataplarının ya da daha genelde kanser hastalarının ve onların yakınlarının bu sosyal ihtilaftaki rollerinin ne olduğuna değinmedik. Yine yukarıda yaptığımız tartışmada bilimin ortodoks savunucularının ya da Nerium Oleander'in muhaliflerinin nasıl hem kendileri adına hem bilim adına hem de hastalar adına konuştuklarını gördük. Bu ortodoks bilim yanlılarının bilime, hastalara ve daha özelde kansere bakış açıları dikkate alındığında, hastaların ve yakınlarının, hastalıkları hakkında karar verme ve tedavi tercihi yapma yetileri olmadığını düşündüklerini söyleyebiliriz. Onlara göre teşhisi onlar koymalıdır. Tedavi konusundaki kararları onlar almalıdır. Ortodoks bilimsel ve tıbbi yöntemlerin dışındaki alternatiflerin tümü yanlıştır. Bilimin ve bilim adamı otoritesinin tescil etmediği hiçbir şey kabul edilemez. Onlar bilimin ve dolayısıyla tıbbın monoblok bir şey olduğunu düşünürler. Bilimin çatısı altında egemen bilimsel anlayışların dışında alternatif bilimsel anlayış ve tedavi gelenekleri yer alamaz. Onlar çoğulculuğun egemen olduğu bir dünyada çoğulculuğu reddeden bir tutum sergiler. Hastaları dikkate almayan bu görüş açıkça anlaşılacağı üzere yalnızca doktor merkezli bir tıpta bahis konusu olabilir ve

---

eyaletinin San Antonio kentinde bulunan Ozelle Pharmaceuticals Laboratuvarı'nda üretilmeye başlandı.”
<http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=2925>.

²³¹“Nerium Oleander Leaf Extract (NOE-4) Sensitizes Human Burkett Cell Lymphoma (Raji) to Human Cytotoxicity Mediated By Natural Killer Cells”, *Clinical Immunology: The Official Journal of the Clinical Immunology Society*, Volume 119, Supplement, 2006, s. 188.

“demokratik” değildir. Bu ihtilafta Özel’in hastalarının ifadelerinin ve hasta raporlarının bilimsel değer taşımadıkları gerekçesiyle dikkate alınmadıklarını ve muhalif bilim adamlarının yine de hasta kontrol grupları kurularak istatistiki veriler toplanmasını talep ettiklerini gördük. Ayrıca Nerium Oleander ekstresinin daha fazla laboratuarda ve araştırma merkezinde incelenmesini talep ettiklerini de gördük. Burada bu taleplere karşı şu soruları yöneltebiliriz: Özel’in kaşif sayılabilmesi için tedavide kullandığı ekstrenin kaç tane hastayı iyileştirmiş olması gerekir? Yine aynı şekilde Nerium Oleander ekstresinin bilimsel sayılabilmesi için kaç tane laboratuarda ve araştırma kurumunda incelenmesi gerekir? Kaç tane otoritenin onayını alması gerekir? Yüz tane mi, beş yüz tane mi, bin tane mi, bir milyon tane mi? Nerium Oleander ihtilafının muhalif failleri bu sorulara kesin bir cevap veremezler. Çünkü bu durumda kesin bir sayı verilemez.²³²

Biz sosyolojik araştırma adına hastaların ve yakınlarının da bu ihtilafın failleri arasında yer aldığını düşünerek onların fikirlerine de yer vermeyi deneyeceğiz.

Nerium Oleander’in kaşifi Özel, yukarıda gördüğümüz gibi muhataplarını ikna edecek yeterlilikte deliller sunamaz. Çünkü Türkiye’de Nerium Oleander’in analizini yapacak laboratuvarlar yoktur; çünkü Nerium Oleander için özel bir laboratuvar inşası gerekir. Laboratuvar demek para demektir; daha sofistike ve daha büyük bir laboratuvar daha çok para demektir. Bunlar, özel laboratuvarları bulunan şirketlerin bulunmadığı bir ülkede devlet finansmanını ve dolayısıyla politik kararları gerektirir. Özel, muhaliflerini ikna edecek delilleri sunamaz ve daha fazla araştırma talebinde bulunur. Fakat muhalifleri de onu, ellerinde Özel’in keşfiyle ilgili laboratuvar delili bulunduğu için reddediyor değildirler; ellerinde böyle deliller bulunmadıkları halde reddederler, dolayısıyla onların da ellerinde karşı argümanları destekleyecek bilimsel delilleri yoktur; çünkü onların da sofistike laboratuvarları yoktur. Böylece Ziya Özel, iddiasının bilimsel olduğunu muhataplarını tatmin edecek ölçüde ispatlayamaz. Ancak muhalifleri de iddiasının “bilimsel” olmadığını ispatlayamazlar. Çünkü bir iddianın bilimsel olmadığını ispatlamanın yolu da bilimsel yöntem ve tekniklere, laboratuvar araştırmalarına dayanıyor olmalıdır. Özel’in yine de bir avantajı vardır. Muhataplarının

---

²³² Aslında bu argüman tarzı ortodoks bilimin bilimin yegane yöntemi saydığı tümevarım yönteminin güçlü eleştirilerinden biridir. Tümevarımın geçerliliğinin sınırlı olduğu ve ona güvenilemeyeceği bugün ispatlanmış durumdadır.

sahip olmadığı bir şeye sahiptir: Hastaların ve onların yakınlarının keşfi konusundaki görüşlerine. Özel'in iyileştirdiği çok sayıda hasta vardır. Bu hastalar, tıp camiasında ve basında Özel ve Nerium Oleander'a açılmış "haçlı seferi"ne ve bir doktor olarak Özel'i "linç" girişimine rağmen Özel'in yaptığı şeyin insana ve insanlığa büyük bir hizmet ve bir büyük "keşif" olduğuna yürekten inanmaktadır. Hastalarından birinin eşinin şu ifadesi bu bakımdan ilginçtir: "Eşim hastalandı; aynı mahallede oturduğumuz halde kamuoyundaki aleyhte görüşlerden etkilendiğim için onu, Özel'e götürmedim. Yedi sene hastane hastane dolaştım. Çare bulamadık ve sonunda Özel'e geldim. Bana eşimin aslında kanser olmadığını söyledi. Acım büyük."

Bilimde ihtilafları çözenin yeri hiç kuşkusuz laboratuardır. Özellikle de çağdaş bilimin icra edildiği site laboratuvar olduğu için bilimsel ihtilaflar laboratuvarlarda çözülmelidir. Fakat bilimin dünyasında bir laboratuvarlar hiyerarşisi vardır. Bu hiyerarşi basitten karmaşığa doğru bir hiyerarşidir. Bu hiyerarşi dünyadaki toplumlar hiyerarşisine paraleldir. Yoksul ülkeler büyük ve sofistike laboratuvarlar inşa edemezler. Yoksul ülkelerin üniversitelerinin ve bilimsel kurumlarının sofistike ve büyük laboratuvarları yoktur. Kaç tane ülke NASA laboratuvarları ölçüsünde laboratuvarlar inşa edebilir! Bu hiyerarşi aslında bir otoriteler hiyerarşisidir. Bilimin bilimsel açıdan daha zayıf otoriteleri, otoriteler hiyerarşisinin aşağısında yer alırlar. Bu hiyerarşi tam bir iktidar hiyerarşisidir. Nerium Oleander örneğinde gördüğümüz gibi görece daha zayıf toplumların ve bilimsel kurumların üyesi olan bir bilim adamı keşif yaptığında bu keşfin tescilinin otoriteler hiyerarşisinin zirvesini işgal eden laboratuvar ve otoritelerden onay alması gerektiği açıktır. Özel de bu yola başvurur. Keşfi Batılı ülke laboratuvarlarında incelenir ve hakkında Anvirzel'i reddeden ve onaylayan onlarca bilimsel makale ve rapor yayınlanır. Sonuç yine belirsizdir; ihtilaf bir türlü kapanmaz. Daha fazla laboratuvara ve laboratuvar incelemesine, daha fazla bilimsel yazıya ve rapora ve daha fazla kamuoyu desteğine ve bu ilaçla daha fazla hastanın iyileşmesine ihtiyaç vardır. Fakat bu arada ihtilaf kapanmadığı halde aleyhte görüşlerin kamuoyunda yarattığı etki altında kalmayan ve ortodoks tıbbın bütün imkanlarını kullandığı halde iyileşemeyen hastalar bir hekim olarak Özel'in kapısını halen aşındırmaktadır. Bu hastaların arasında bilim adamları, doktorlar, politikacılar ve onların yakınları da vardır. Özel'in ekstresi ortodoks tıbbı bağlı doktorların reçeteleriyle olmasa da tıpkı Lorenzo'nun yağı filminde

olduğu gibi gizliden gizliye kullanılmaya devam etmektedir. İlacın el altından kullanımını motive eden temel faktörlerden biri de hiç kuşkusuz hasta üzerinde zararlı olmaması ve yan etkisinin bulunmamasıdır.

Bu sosyolojik incelemede bizi daha fazla ilgilendiren şey Nerium Oleander'in ve Anvirzel'in bilimsel bakımdan tescil edilip edilmemesi değildir; bizi burada daha fazla ilgilendiren şey bu ihtilaf sürecinde ortaya çıkan tartışmanın tarzıdır. Bu yüzden burada daha çok bu tartışmanın bilimsel, kültürel ve politik imaları üzerinde durmalıyız.

Giriş bölümünde dile getirdiğimiz açıklamaları dikkate alarak ifade etmek gerekirse Özel, ihtilafın doğurduğu tartışma sürecinde holistik tıp anlayışına²³³; ona karşı çıkan muhatapları mekanik tıba daha yakındır. Bu yüzden muhatapları ortodoks tıbbın kemoterapi ve radyoterapisinden taviz vermemekte kararlı görünürken Özel kemoterapiye ve radyoterapiye pek itibar etmez ve immünoterapiyi savunur. Böyle olması da çok doğaldır, çünkü yaptığı keşif mekanik yaklaşım için anlamlı değildir; çünkü o, kanserin bir bağışıklık sistemi hastalığı olduğunu düşünür. Dolayısıyla bu ihtilaf, tıp düzleminde kemoterapi-immünoterapi ihtilafıdır. Mekanik evren gibi mekanik insan da kendi kendine işleyen bir makinadır. Mekanik evren, insan ve hastalık anlayışında mekanik bir sistemin işleyişini sağlayan mekanik faktörler (birebir neden-sonuç ilişkileri) dışında faktörlere (irrasyonel faktörler) yer yoktur. Bu yüzden mekanik yaklaşım evrensel bir doğru olarak kabul edildiğinde hastalığın nedenleri ve tedavisinde psikolojik, kültürel ve metafizik faktörler yer bulamazlar. Oysa sözün gelişi halk şifacılığı, akupunktur, homeopati ve genelde alternatif tıp ve hatta Tanrı ya da Tanrılar ve dua bile holistik yaklaşımda kendi meşru yerlerini bulabilirler. Türkiye'nin toplumsal yapısı dikkate alınırsa Ziya Özel bu saydığımız ikinci kalemlere yakındır. Bu kalemler Türkiye'deki geleneksel toplumun şu ya da bu şekilde değerleridir. Oysa kendisine karşı duran muhatapları mekanik anlayışı benimsedikleri ve savundukları için bu kalemleri "hurafe" kategorisine yerleştirerek reddederler. Bu ret onların toplum karşısındaki konumlarını da açıkça ortaya koyar. Deyim yerindeyse Özel kültürel muhafazakarlığa

---

²³³ Özel, yaptığımız görüşmede bize alternatif tıp konusunda şunları söyledi: "Alternatif tıp tamamlayıcı ya da yardımcı olabilir. Fakat benim tedavim alternatif tıp tedavisi değil. Akupunkturu denemedim, inanmıyorum. Nazar vb şeylerin psikolojik etkisi olabileceğini düşünüyorum." Özel klasik ya da modern tıbbın içinden gelir ve aslında modern tıba karşı değildir, ancak kanser tedavi yöntemleri, klasik tıbbın hastalık ve hasta anlayışıyla; kemoterapiyle ise Nerium Oleander'i keşfetmeden çok önce zaten ihtilafıdır.

daha yakındır. Oysa kendisine karşı çıkan muhatapları ise, ortodoksi muhafazakarlık anlamına geldiği için bilimsel muhafazarlardır. Bu bize, kemoterapi-immünoterapi ihtilafının, Nerium Oleander ihtilafı örneğinde nasıl kültürel bir ihtilafa dönüştüğünü açıkça gösteriyor. Bu ihtilaf sürecinde basın ve politikacılar özellikle 90'lı yıllarda ortodoks bilim adamlarının ve bilimsel ortodoksinin yanında yer almışlardır. Sorunun basına bilim adamı mı, “şarlatan” mı diye yansıtılmış olması bunun açık göstergelerinden biridir. Fakat bu ihtilaf sürecinde daha ilginç olan şey halkın (hatsalar, hasta yakınları ve genel kamuoyu) konumudur. Bu kamuoyu Özel'i desteklemektedir. Ortodoks bilim adamları, basın mensupları ve politikacılar bilimsel bir konuda kamuoyunun görüşünün önemli olmadığını ve toplumun geleneksel tedavi yöntemlerinin bilim-dışı oldukları için reddedilmesi gerektiğini savunurken halk, ortodoks tıbbın kemoterapi ve radyoterapi dahil bütün yöntemlerini ve modern doktorun otoritesini kayıtsız şartsız kabul eder. Ortodoks bilim halka karşı; halk ortodoks bilime karşı değildir ve aslında tedavisi bulunamadığı için ölümünü kaçınılmaz gören bir hasta için şu ya da bu ilacın, şu ya da bu tedavi yönteminin “bilimsel” olup olmadığının ne anlamı olabilir?

Kuhn'cu terimlerle dile getirmek gerekirse Özel'in yaptığını iddia ettiği keşif egemen bilimsel/tıbbi paradigma ya da ortodoksi içinde bir keşiftir; ortodoksinin sınırları ve normları dahilinde bir keşif. Peki Özel buna rağmen neden böylesine sert bir tepkiyle karşılaşmıştır; neden muhalifleri onu egemen paradigmanın dışına çıkmakla suçlamışlardır? Bu sert ve aşırı tepkinin nedeni politik kontekstte aranabilir.

Daha önce Özel'in kariyerine 1960 darbesinin hazırladığı politik kontekstte başladığını, hocası Prof. Dr. Recai Ergüder'in Celal Bayar'ın özel doktoru olduğu için kovuşturmaya uğrayarak Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nden ayrıldığını ve onunla birlikte Özel'in de ayrıldığını, Nerium Oleander araştırmalarını 1960 ve 1970'li yıllarda yürüttüğünü, Nerium Oleander ihtilafının 1980 darbesi sonrası politik kontekstte genel kamuoyuna taşındığını, yine 80'li yıllarda Türkiye'de iktidarda bulunan muhafazakar liberal ya da liberal muhafazakar bir hükümetin desteğini ve teşvikini gördüğünü söylemiştik. Kendisiyle yaptığımız mülakatta politik çizgisini sorduğumuzda bize, politikayla doğrudan ilgilenmediğini, ancak “liberal muhafazakar” ya da “muhafazakar liberal” bir çizgiye yerleştirilebileceğini söylemiştir: “Kanserin tedavisinde ucuz bir

tedavi yöntemi önerdiğim için beni en çok solcuların desteklemesi gerektiği halde, daha çok muhafazakarlar destekledi ve solcular şiddetle karşı çıktılar. Bunu biraz tuhaf buluyorum.” Yine 70’li ve 80’li yıllarda bir tek kurum; Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Nerium Oleander ihtilafının lehinde bir tavrı benimsemiştir; Tübitak, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Eskişehir Anadolu Üniversitesi Tıp Fakültesi karşı kampta yer almıştır. Benzer şekilde 1990’lı yıllarda da Nerium Oleander ihtilafının doğduğu tartışmalar dönemin politik kontekstinin renklerine bulanmıştır. Birinci bölümde bilim anlayışını ele aldığımız akademisyen felsefeci Hüseyin Batuhan’ın ilk baskısı 1993’te yayınlanan *Bilim ve Şarlatanlık* adlı kitabı 90’lı yılların politik çatışmalarını birebir yansıtıyor gibidir. Çok büyük bir bölümü Ziya Özel ve Nerium Oleander’a ayrılmış olan bu kitabında Hüseyin Batuhan açıkça bilimsel ortodoksinin savunuculuğunu üstlenir ve sanki neyin bilim, neyin bilim olmadığını belirlemek felsefenin ve filozofun hakkıymışcasına bir tür entelektüel yargıçlığa soyunarak ortodoks bilimi ve ortodoks bilim adamlarını, kendi örtülü manişeist mitolojisinin aydınlık tarafına ve ortodoks bilime uymayan başka ne varsa karanlık tarafına yerleştirir. Böylece üfürükçüler, halk şifacıları, akupunkturcular, yaradılışçılar ve doğal olarak “şarlatanlar” aynı kampta yer alırlar. Ona göre Ziya Özel şarlatandır. Onun bu sınıflandırması, genelde toplum düzleminde norma uygun davranış ile sapkın davranış, özelde bilimde, bilimsel yöntem kurallarına ve prosedürlerine uygun (ortodoks) davranış, yani bilimsel normlara uygun davranış ile heretik davranış arasındaki ayrıma tekabül eder. Heretikler şarlatanlardır. Batuhan’ın Özel’e yönelik eleştirisi aslında ne “felsefi” ne de “bilimsel” eleştiridir. Gerçek eleştiri küfretmez; ancak onun eleştirisi sayfalar dolusu küfürden ibarettir. Bu durum ve kitabındaki kendi “şarlatan”lık tanımı – bizim sosyolojik kriterimiz değil – dikkate alındığında aslında şarlatan konumunda yer alan kişinin kendisi olduğu söylenebilir. Şarlatan konumuna düşmeksizin şarlatanlığa böylesine ağır bir vurgu yapmak mümkün olabilir mi?²³⁴

Sosyolojik perspektiften bakıldığında toplum hayatında kurumlaşmanın olduğu her yerde ortodoks formların doğması olağandır ve kaçınılmaz bir şeydir. Bilimin

---

²³⁴ Bir “filozof”tan daha derin ve anlamlı bir eleştiri beklemenin hakkımız olduğunu düşünüyoruz. Kimse kendi bakış açısını sorgulamaksızın düşündüğü ya da felsefe yaptığı iddiasında bulunamaz. Batuhan 540 sayfalık çalışmanın 43 sayfasını bir “şarlatan” olarak Ziya Özel eleştirisine ayırmıştır ve bölüm tekrarlarla doludur. Bkz, Batuhan, Hüseyin, *Bilim ve Şarlatanlık* Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, 1995, ss. 373-416.

kurumlaştığı her yerde bir bilimsel ortodoksinin, deyim yerindeyse bilime has “bir bilimsel resmi ideolojinin” doğması da aynı şekilde normal ve olağandır. Bilimde bunun tipik örneği bilimsel eğitimidir. Bilimsel eğitim öğrencilere, bilimin ortodoks formunu ya da bilimsel resmi ideolojiyi öğretir. Fakat toplum ve bilim hayatında her ortodoksi kendi heresy’sini ve heretiklerini de yaratır. Heretikleri olmayan bir ortodoksi, ortodoksi olamaz. Aynı şekilde ortodoksisi olmayan heresy de mümkün değildir. Ortodoksi ve heresy madeni bir paranın iki yüzü gibi, insan ve toplum hayatının iki yüzü gibidir. Biri diğeri olmaksızın düşünülemez. Toplumda ve bilim hayatında insan enerjisini motive eden temel faktör bu ikisi arasındaki gerilimdir. Heretiklerine yaşama hakkı tanımayan bir toplum değişemez ve hayatın yeni şartlarına adapte olamadığı için varlığını sürdüremez. Zakkum ihtilafı örneğinde Türkiye’deki bilimsel ortodoksi, Özel’i bizim burada dile getirdiğimiz heretik anlamında değil, kendi negatif anlamında “şarlata” diye nitelerken bilimsel ortodoksiyi de bilim-dışı bir şeye dönüştürür. Bir “kast” olmak ister. Fakat unutmamak gerekir ki, “şarlata”larına nefes alma özgürlüğü tanımayan bir bilimin ya da bir bilimsel komünitenin geleceği olamaz. Şu, bilimin ruhuna daha uygundur: Farklı ve karşıt görüşlerin de nefes alabileceği ölçüde entelektüel tolerans!

SONUÇ

Bu incelemede Türk kamuoyunda “Zakkum” ya da “Ziya Özel vak’ası” diye bilinen, bizim burada “Nerium Oleander ihtilafı” diye adlandırdığımız Nerium Oleander vak’asının, bilimsel ihtilaflarla ilgili bilim incelemeleri literatüründen yararlanarak sosyolojik analizini yapmaya çalıştık. İhtilaf kavramından yola çıkan bir metin eğer kendisiyle tutarlı olmak istiyorsa kesin sonuçlarla değil, ihtilaflı sonuçlarla bitmek durumundadır. Ulaştığımız bu ihtilaflı ya da tartışmaya açık sonuçlardan dikkate değer bazılarını sıralayabiliriz.

Daha önceki bölümlerde ortaya koyduğumuz tartışmadan “Türkiye’de bir bilimsel keşif yapıldığında keşfin başına gelen nedir?” sorusuna kısmen cevap verdiğimiz söyleyebiliriz. Türkiye’de bilimsel faaliyetin önündeki en büyük engelin, bilimi bizzat icra eden ve bilimi temsil eden bilim adamları ve bilimsel kurumlar olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Nerium Oleander örneğinde, sorun bilim adamları komünitesi içinde çözülememiş, politik kontekstlere taşınmış ve bu noktada Türkiye’nin politik yapısında bilimin ne ölçüde “politikaya hassas” bir konu olduğu ortaya çıkmıştır.

Belirtilmesi gereken bir diğer husus ise şudur: Türkiye’de bilimsel ortodoksinin mensupları ya da ortodoks bilimin savunucuları, kendi ortodokslerinin doğası gereği, bilimi, ortodoksinin araştırmamızda gösterdiğimiz radikal ve tutucu tavrının da ortaya koyduğu gibi, toplumumuzun geleneksel dünya görüşünün ya da dininin yerine ikame etme eğilimindedir. Kendisini dinin yerine ikame eden bir şey, seküler de olsa ancak bir başka din formu olabilir. Bu ortodoksinin “bilimin birliği” dogması, çoğulculukta karar kılmış bir dünyada artık savunulamaz. Bilim doğuşundan itibaren kimi zaman hasım, kimi zaman da hısım olarak hep dinle ve başka dünya görüşleriyle bir arada varolagelmiştir.

Görünen odur ki, Nerium Oleander tartışması ve Ziya Özel’in keşif iddiası, potansiyel olarak kanser modern toplumun ihtilaflı bir sorunu olduğu ölçüde şu ya da bu şekilde tartışma gündeminde kalmaya devam edecektir. Kendisiyle 2009 Temmuz’unda yaptığımız uzun görüşmede Ziya Özel de bunu açıkça dile getirmiştir: “Tek isteğim, faaliyetlerine muavenet edebileceğim bir araştırma grubu kurulmasıydı; yaşlandım ve hekimlik yapacak durumda değilim ve şimdi de böyle bir araştırmaya muavenet

edebileceğimi düşünüyorum. Bu işler bir adamın tek başına yürütebileceği işler değil. Bir Nerium Oleander laboratuvarı kurulabilirdi. Bunu gerçekleştiremedik. Bu işin ekonomik boyutu çok büyük. Bana göre Türkiye milyarlarca dolarını kaybetmek üzeredir.”

Bu çalışmanın yapıldığı günlerde, Nerium Oleander ihtilafı Türkiye’de bilimsel akademik, politik ve genel kamuoyundaki önceliğini kaybetmiş ve büyük ölçüde gündemden düşmüş görünüyor. Eğer Anvirzel yakın bir gelecekte Batı’da ilaç şirketlerince üretilerek pazara girerse ya da Batılı otoriteler veya otorite bilimsel kurumlar, Özel’in keşfinin gerçekten bir “büyük keşif” olduğunu tescil ederse, Nerium Oleander ihtilafı tekrar gündeme gelebilir. Türkiye’deki muhaliflerinin ona yönelttikleri “bilimsel haçlı seferi”ne rağmen Dr. Ziya Özel bilim literatüründe bir “kaşif” olarak yerini alabilir. Ancak eğer bu tür bir gelişme ortaya çıkmazsa, Nerium Oleander ihtilafı bütünüyle unutulacak ve meraklı bir başka bilim adamı onu tekrar ele almadıkça, kapanmış bir ihtilaf olarak bilimin tarihindeki unutulmuş yerini alacaktır. Sonuç her ne olursa olsun, Nerium Oleander ihtilafı Türkiye’de bilim konusunda “öğretici”dir. Türkiye’de bilime ilgi duyanlar, bilimin Türkiye’deki geleceğiyle ilgilenenler bu ihtilaftan kendilerince “dersler” çıkarabilirler.

Bu çalışmada Türkiye’de yeterince bilinmeyen bir sosyoloji alt branşının, yani bilim sosyolojisinin kapsamında yer alan bir araştırma gerçekleştirdiğimizi düşünüyorum. Bilim, hem çağdaş toplumların temel kurumlarından biridir, hem de Türk modernleşmesindeki özel yeri dolayısıyla Türkiye’de ayrıcalıklı bir kurumdur. Toplumdaki başka kurumlar kadar sosyolojik incelemeyi hak etmektedir. Bilim yalnızca önemli keşif ve icatlarda bulunduğu için değil, aynı zamanda rutin gündelik hayatımızı ve diğer kurumlarımızı belirlediği ve onlara kılavuzluk ettiği için de incelenmeye değerdir. Kabul edilmelidir ki bilimin gelişiminde toplumun çok büyük bir yeri vardır. Yine kabul edilmelidir ki bilim günümüzde toplumları hatırı sayılır ölçülerde belirlemiştir. Bu bakımdan elinizdeki metin Türkiye’deki “ilkler” arasında yer alabilir. Eğer kapsamı ve yetkinliği ölçüsünde ilkler arasında yer alma fonksiyonunu gerçekleştirebilirse bu bizim için en büyük iftihar vesilesi olacaktır.

KAYNAKLAR

- Adivar, A.Adnan, *Tarih Boyunca İlim ve Din(Bilim ve Din)*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994.
- Arslan, Hüsametdin, *Epistemik Cemaat: Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- _____, "Aydınlanmış Devlet Patronluğunda Bilim: 1933 Türk Üniversite Devrimi ve Sürgün Alman Bilim Adamları", *Uluslararası Türkiye'deki Sürgün Alman Bilim Adamları 1933-45 Sempozyumu*, İstanbul, 5-7 Aralık, 1997.
- _____, "Yöntemizm, Bilimizm, Sosyal Bilimler ve Entellektüeller", *Yayınlanmamış Doçentlik Tezi*, ss. 1-147.
- _____, "Pozitivizm: Bir Bilim İdeolojisinin Anatomisi", *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu*, ed. Sebahattin Şen, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1995, ss. 541-573.
- _____, "Bilim, Bilimsel Bilgi ve İktidar", *Akademi ve İktidar*, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Ankara, 2003, ss. 55-77.
- Bahadır, Osman, *Cumhuriyetin İlk Bilim Dergileri ve Moderleşme*, İzdüşüm Yayınları, İstanbul, 2001.
- Barbour, Ian G., *Bilim ve Din: Çatışma-Ayrışma-Uzaklaşma*, çev. Nebi Mehti-Mübariz Camal, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004.
- Barnes, Barry, *T.S Kuhn ve Sosyal Bilimler*, çev. Hüsametdin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2008.
- Batuhan, Hüseyin, *Bilim, Din ve Eğitim Üzerine Düşünceler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.
- _____, *Bilim ve Şarlatanlık*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995.
- Bauman, Zygmunt, *Yasa Koyucular İle Yorumcular*, çev. Kemal Atakay, Metis Yayınları, İstanbul, 1996.
- Berger, Peter L.- Luckmann, Thomas, *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*, çev. Refah Saygın Öğütle, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- Bernstein, Richard J., "Hermeneutikten Praksise", *Retorik, Hermeneutik ve Sosyal Bilimler: İnsan Bilimlerinde Retoriğe Dönüş*, ed.-çev. Hüsametdin Arslan, Paradigma, 2002, ss. 57-78.
- _____, *Objektivizmin ve Rölativizmin Ötesi: Bilim, Hermenoytik ve Praxis*, çev.Feridun Yılmaz, Paradigma, İstanbul, 2009.
- Bijker, Wiebe E., "Understanding Technological Culture through A Constructivist View of Science, Technology and Society", *Visions of STS: Counter Points in Science, Technology and Society Studies*, eds., Stephen H. Cutcliffe-Carl Mitcham, State University of New York Press, Albany, 2001, ss. 19-34.
- Bloor, David, "Formal and İnformal Thought", *Science in Context: Readings in the Sociology of Science*, eds. Barry Barnes-David Edge, Open University Press, Milton Keynes, 1982, ss. 117-125.
- Brody, Baruch A., "Quasi Libertarianism and Laetrile Controversy", *Scientific Controversies: Case Studies in the Resolution and Closure of*

- Disputes in Science and Technology*, ed. H. Tristram Engelhart Jr-Arthur Kaplan, Cambridge University Press, Cambridge, 1989, ss. 343-354.
- Brown, Richard Harvey, "Retorik Akıl Olarak Akıl, Epistemoloji, Söylem ve Pratik Arasındaki İlişkiler Üzerine", *Retorik, Hermeneutik ve Sosyal Bilimler: İnsan Bilimlerinde Retoriğe Dönüş*, ed.-çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma, 2002, ss. 219-232.
- Bucchi, Massimiano, *Science in Society: An Introduction to Social Studies of Science*, Routledge, London and New York, 2002.
- Caputo, John D., "Postmetafizik Bir Rasyonaliteye Doğru", *İnsan Bilimlerine Prolegomena: Dil, Gelenek ve Yorum*, ed.-çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma, İstanbul, 2002, ss. 413-447.
- Carpa, Fritjof, *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*, çev. Mustafa Armağan, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992.
- Chalmers, Alan F., *Bilim Dedikleri: Bilimin Doğası Statüsü ve Yöntemleri Üzerine Bir Değerlendirme*, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma, İstanbul, 2008.
- Cottingham, John, *Akılcılık*, çev. Bülent Gözkan, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- Demir, Gökhan Yavuz, *Sosyal Bir Fenomen Olarak Dilin Belirsizliği*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2007.
- Engelhart, Jr. H. Tristram-Caplan, Arthur L., "Patterns of Controversy and Closure: The Interplay of Knowledge, Values and Political Forces", *Scientific Controversies: Case Studies in the Resolution and Closure of Disputes in Science and Technology*, ed. H. Tristram Engelhart Jr-Arthur Kaplan, Cambridge University Press, Cambridge, 1989, ss. 1-23.
- Feyerabend, Paul, *Özgür Bir Toplumda Bilim*, çev. Ahmet Kardam, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.
- _____, *Yönteme Karşı*, çev. Ertuğrul Başer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.
- Gadamer, Hans-Georg, *Hakikat ve Yöntem*, çev. Hüsamettin Arslan- İsmail Yavuzcan, Paradigma, İstanbul, 2008.
- Gay, Peter, *The Enlightenment: The Rise of Modern Paganism*, W. W. Norton & Company, New York and London, 1995.
- Gerald, Markle E.-Petersen, James C., "The Resolution of Laetrile Controversy: Past Attempts and Future Prospects", *Scientific Controversies: Case Studies in the Resolution and Closure of Disputes in Science and Technology*, ed. H. Tristram Engelhart Jr-Arthur Kaplan, Cambridge University Press, Cambridge, 1989, ss. 315-332.
- Giddens, Anthony, *Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları: Yorumcu Sosyolojilerin Pozitif Eleştirisi*, çev. Ümit Tatlıcan-Bekir Balkız, Paradigma, İstanbul, 2003.
- Gieryn, Thomas F., *Cultural Boundaries of Science: Credibility on the Line*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1999.
- _____, "Boundaries of Science", *Handbook of Science and Technology Studies*, ed. Jasanoff, Sheila-Markle, Gerald E.-Petersen, James C.

- et. all, Sage Publications, Thousand Oaks, London, New Delhi, 1995, ss. 389-441.
- Gimpel, Jean, *Ortaçağda Endüstri Devrimi*, çev. Nazım Özüaydın, Tübitak, Ankara, 2004.
- Gross, Alan G., *The Rhetoric of Science*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1990.
- Guignon, Charles B., "Heidegger ve Bilgi Problemi: Kartezyen Doğrulama Modeli, *İnsan Bilimlerine Prolegomena: Dil, Gelenek ve Yorum*, ed.-çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma, İstanbul, 2002, ss. 367-412.
- Habermas, Jürgen, "Gadamer'in Hakikat ve Yöntem'inin Eleştirisi", *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler: Gadamer-Habermas, Gadamer- Ricoeur, Gadamer-Derrida Tartışması*, ed.-çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma, İstanbul, 2002, ss. 200-230.
- Hazard, Paul, *Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme*, çev. Erol Güngör, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1996.
- Heidegger, Martin, *Bilim Üzerine İki Ders*, çev. Hakkı Hünler, Paradigma, İstanbul, 1998.
- Hellman, Hal, *Büyük Çekişmeler: Bilim Tarihinden Seçilmiş On Tartışma*, çev. Fusun Baytok, Tübitak, Ankara, 2003.
- Hess, David J., *Science Studies: An Advanced Introduction*, New York University Press, New York and London, 1997.
- _____, *Science&Technology in A Multicultural World: The Cultural Politics of Facts&Artifacts*, Columbia University Press, New York Chichester, West Sussex, 1995.
- Horkheimer, Max, *Akıl Tutulması*, çev. Orhan Koçak, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin, *Osmanlılar ve Bilim: Kaynaklar Işığında Bir Keşif*, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2007.
- Kafadar, Osman, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, Vadi Yayınları, Ankara, 1997.
- Kanar, Mehmet, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Derin Yayınları, 2003.
- Khella, Karam, *Üniversalist Tarih*, çev. İsmail Kaygusuz, Su Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Koyre, Alexandre, *Bilim ve Devrim Newton*, çev. Nur Küçük, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2006.
- _____, *Bilim Tarihi Yazıları*, çev. Kurtuluş Dinçer, Tübitak, Ankara, 2004.
- Kuhn, Thomas S., *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, çev. Nilüfer Kuyaş, Alan Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- _____, *Asal Gerilim: Bilimsel Gelenek ve Değişim Üzerine Seçme ve İncelemeler*, çev. Yakup Şahan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1994.
- _____, "Keşfin Mantığı mı Yoksa Araştırmanın Psikolojisi mi?", *Bilginin Gelişimi ve Bilginin Gelişimiyle İlgili Teorilerin Eleştirisi*, eds. Imre Lakatos-Alan Musgrave, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma, İstanbul, 1992, ss. 1-29.
- Lakoff, George-Johnson, Mark, *Metaforlar: Hayat, Anlam ve Dil*, çev. Gökhan Yavuz Demir, Paradigma, İstanbul, 2005.
- Latour, Bruno, *Biz Hiç Modern Olmadık*, çev. İnci Uysal, Norgunk Yayınları, İstanbul, 2008.
- _____, *Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers through Society*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1987.

- Law, John, *After Method: Mess in Social Research*, Routledge, London and New York, 2004.
- Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Metin Kıratlı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2004.
- Lewis, Charlton T., *Latin Dictionary*, Oxford University Press, Oxford, 2002.
- Mahçupyan, Etyen, "Kemalizm, Pozitivizm ve İktidar: Devlet/Ulema İlişkilerinde Modern Durum", *Akademi ve İktidar*, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Ankara, 2003, ss. 95-111.
- Martin, Brian-Richards, Evelleen, "Scientific Knowledge, Controversy and Public Decision Making", *Handbook of Science and Technology Studies*, ed. Jasanoff, Sheila-Markle, Gerald E.-Petersen, James C. et. all, Sage Publications, Thousand Oaks, London, New Delhi, 1995, ss. 506-526.
- Mayor, Federico-Forti, Augusto, *Bilim ve İktidar*, çev. Mehmet Küçük, Tübitak, Ankara, 2004.
- McGee, Michael Calvin-Lyne, John L., "Bilgi İddialarını Retorik Açısından Ele Almanın Bazı Unsurları", *Retorik, Hermeneutik ve Sosyal Bilimler: İnsan Bilimlerinde Retoriğe Dönüş*, ed.-çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma, 2002, ss. 233-258.
- Merton, Robert K., *Social Theory and Social Structure*, The Free Press of Glencoe, Collier-Macmillan United, London, 1964.
- Moss, Ralph W., *Herbs Against Cancer History and Controversy*, Equinox Press, Brooklyn, New York, 1988.
- Murphy, John W., *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri*, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma, İstanbul, 2000.
- Nelkin, Dorothy, "Science Controversies: The Dynamics of Public Disputes in the United States", *Handbook of Science and Technology Studies*, ed. Jasanoff, Sheila-Markle, Gerald E.-Petersen, James C. et. all, Sage Publications, Thousand Oaks, London, New Delhi, 1995, ss. 444-456.
- _____, "Controversy and Authority of Science", *Scientific Controversies: Case Studies in the Resolution and Closure of Disputes in Science and Technology*, ed. H. Tristram Engelhart Jr-Arthur Kaplan, Cambridge University Press, Cambridge, 1989, ss. 283-293.
- _____, "Creation Versus Evolution: California to Arkansas", *Controversy: Politics of Technical Decisions*, ed. Dorothy Nelkin, Sage Publications, Beverly Hills, London, New Delhi, 1984, ss. 233-248.
- Nelson, John S.-Megill, Alan-MacCloskey, Donald N., "Araştırma Retoriği", *Retorik, Hermeneutik ve Sosyal Bilimler: İnsan Bilimlerinde Retoriğe Dönüş*, ed.-çev., Hüsamettin Arslan, Paradigma, İstanbul, 2002, ss. 153-169.
- Outram, Dorinda, *The Enlightenment*, Cambridge University Press, Cambridge, 1997.
- Özata, Metin, *Atatürk, Bilim ve Üniversite*, Tübitak, Ankara, 2007.
- Peters, Francis E., *Antik Yunan Felsefesi Sözlüğü: Tarihsel Bir Okuma*, çev.-ed, Hakkı Hünler, Paradigma, İstanbul, 2004.

- Pinch, Trevor, "Bilimin Gelişmesinde Bilimsel Toplulukların Rolü", *Bilim Tarihi Yazıları*, ed. Osman Bahadır, çev. Renan Akman, İzdüşüm Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 25-40.
- Popper, Karl R., "Olağan Bilim ve Tehlikeleri", *Bilginin Gelişimi ve Bilginin Gelişimiyle İlgili Teorilerin Eleştirisi*, eds. Imre Lakatos-Alan Musgrave, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma, İstanbul, 1992, ss. 60-69.
- Proctor, Robert N., *Kanser Savaşları: Siyaset Kanser Hakkında Bildiklerimizi ve Bilmediklerimizi Nasıl Şekillendiriyor*, çev.Ömer Faruk Birpınar, Paradigma, İstanbul, 2008.
- Resnik, David B., *Bilim Etiği*, çev. Vicdan Mutlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004.
- Rosenau, Pauline Marie, *Post-Modernizm ve Toplum Bilimleri*, çev. Tuncay Birkan, Bilim ve Sanat Yayınları/Ark, Ankara, 1998
- Schmitt, Carl, *Tarih ve Siyaset Üzerine İki Deneme: Roma Katolikliği Politik Form&Kara ve Deniz*, çev. Gültekin Yıldız, Paradigma, İstanbul, 2009.
- Schwartz, Robert L., "Judicial Deflection of Scientific Questions: Pushing the Laetrile toward Medikal Closure", *Scientific Controversies: Case Studies in the Resolution and Closure of Disputes in Science and Technology*, ed. H. Tristram Engelhart Jr-Arthur Kaplan, Cambridge University Press, Cambridge, 1989, ss. 355-379.
- Shapin, Steven, *Bilimsel Devrim*, çev. Ayşegül Yurdaçalış, İzdüşüm Yayınları, İstanbul, 2000.
- Shils, Edward, "Gelenek: İtibarını Kaybeden Gelenek", *İnsan Bilimlerine Prolegomena: Dil, Gelenek ve Yorum*, ed.-çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma, İstanbul, 2002, ss. 145-179.
- Sontag, Susan, *Metafor Olarak Hastalık: AIDS ve Metaforlar*, çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2005.
- Storer, Norman W. (ed.), *The Sociology of Science: Theoretical Empirical Investigations*, The University of Chicago and London, 1973.
- Terzani, Tiziano, *Atlı Karıncada Bir Tur Daha*, çev. Eren Yücesan Cendey, Merkez Kitaplar, İstanbul, 2005.
- Topdemir, Hüseyin Gazi-Unat, Yavuz, *Bilim Tarihi*, Pegem Akademi Yayınevi, İstanbul, 2008.
- Toulmin, Stephen, *Kozmopolis: Modernite' nin Gizli Gündemi*, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002.
- Trigg, Roger, *Akılcılık ve Bilim: Bilim Herşeyi Açıklayabilir mi?*, çev. Kadir Yerci, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1996.
- Wachterhauser, Brice R., "Söylediğimiz Şey Olmamız Gerekir mi? İnsan Bilimlerinde Hakikat Üzerine Gadamer"., *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler: Gadamer-Habermas, Gadamer-Ricoeur, Gadamer-Derrida Tartışması*, ed.-çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma, İstanbul, 2002, ss. 127-148.
- Watson, James D., *The Double Helix: A Personal Account of the Discovery of the Structure of DNA*, Mentor, New York, 1969.
- Webster's Third New International Dictionary*, Merriam-Webster Inc. Publishers, Springfield, Massachusetts, U.S.A, 1986.

- Westfall, Richard S., *Modern Bilimin Oluşumu*, çev. İsmail Hakkı Duru, Tübitak, Ankara, 2004.
- Wilber, Ken, *Merhamet ve Metanet: Bir Psikoloğun Eşinin Hastalığına ve Ölümüne Tanıklığı*, çev. Ahmet Ergenç, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.
- Woolgar, Steve, *Bilim: Bilim İdesi Üzerine Sosyolojik Bir Deneme*, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma, İstanbul, 1999.
- Wright, Kathleen, "Gadamer: Dilin Spekülatif Yapısı", *İnsan Bilimlerine Prolegomena: Dil, Gelenek ve Yorum*, ed.-çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma, İstanbul, 2002, ss. 75-98.
- Yıldırım, Cemal, *Bilimin Öncüleri*, Tübitak, Ankara, 2005.
- Yılmaz, Feridun, *Rasyonalite: İktisat Özelinde Bir Tartışma*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2009.
- Young, Robert S.K., "Federal Regulation of Laetrile", *Scientific Controversies: Case Studies in the Resolution and Closure of Disputes in Science and Technology*, ed. H. Tristram Engelhart Jr-Arthur Kaplan, Cambridge University Press, Cambridge, 1989, ss. 333-341.

EMİRİK KAYNAKÇA

- "Biology and Chemistry of Active Natural Substances/Short Reports of Short Lectures and Poster Presentations", *Bonn Bacans*, July 17-22, 1990.
- "Nerium Oleander Leaf Extract (NOE-4) Sensitizes Human Burkett Cell Lymphoma (Raji) to Human Cytotoxicity Mediated by Natural Killer Cells", *Clinical Immunology :The Official Journal of the Clinical Immunology Society*, Volume:119, Supplement, 2006.
- "What Cures Cancer, Grows in Turkey, Repels Mosquitoes?" *The Wall Street Journal*, May 20-21, 1988.
- "Zakkum Etrafındaki Fırtına", *Nokta*, 5 Ağustos 1990, Yıl: 8, Sayı: 31.
- Carbik, I-Başer, K. H. C.-Ozel, H.Z- Ergun, B.-Wagner, H., "Immunologically Active Polysaccharides from the Aqueous Extract of Nerium Oleander", *Planta Medica: Journal of Medicinal Plant Research*, 6/Volume 56, December, 1990, s. 668.
- Çambel, Perihan, Prof. Dr ., "Bir İlacın Her Kansere İyi Geleceğini Sanmam", *Halkçı*, 28 Temmuz, 1974.
- _____, 29.07.1973 tarihli mektubu.
- _____, 18.08.1973 tarihli mektubu.
- Fırat, Dinçer, 06. 01.1975 tarihli mektubu.
- İstanbul 11.Asliye Ceza Mahkemesi, 20.04.1978 tarih, 978/107 sayılı kararı.
- Özel, Ziya, Op.Dr., "Kanser Tedavisinde Bir Deneme", *Dirim*, 1974;4, ss. 172-176.
- _____, "Zakkum Usaresinin Malign Tümörlere Etkisi Üzerine Klinik Çalışmalar", *Dirim*, 1974;12, ss. 565-572.
- Tübitak, 28.02.1975 tarihli telgraf.
- Tüm Toplu Sağlık Mevzuatı*, Yasa Yayınları, İstanbul, 1986.
- User, Tevfik, Dr., 12.02.1998 tarihli mektup.
- Wagner, H., 07.04.1976 tarihli mektup.
- Zakkum AIDS'e Çare mi?, *Nokta*, 4-10 Haziran, 2000, Yıl: 19, Sayı: 2000/23.
- Dr. Ziyal Özel ile Mülakat, 3-4 Temmuz, 2009.

Ziya Özel'in Hastaları ve Başka Kanser Hastalarıyla Mülakat.
Lorenzo'nun Yağı (1992) filmi.

<tp://brevets-patents>

<tp://drozel.org/eng/27-8.htm>

[tp://drozel.org/tr/vaka raporları.htm](tp://drozel.org/tr/vaka_raporlari.htm)

<tp://drozel.org/tr/tanitim.htm>.

<tp://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=2925>

[tp://www.tempodergisi.com.tr/saglik cinsellik/03330/index.php](tp://www.tempodergisi.com.tr/saglik_cinsellik/03330/index.php)

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Yılı Kırcaali/1983
:

Öğr.Gördüğü Kurumlar **Başlama Yılı** **Bitirme Yılı** **Kurum Adı**
:

Lise 1997 2000 Bakırköy Lisesi
:

Lisans 2001 2006 Uludağ Üniversitesi
:

Yüksek Lisans 2006 — Uludağ Üniversitesi
:

Doktora — —
:

Medeni Durum Bekar
:

Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi: :İngilizce/İyi

Çalıştığı Kurum (lar) **Başlama ve Ayrılma Tarihleri** **Çalışılan Kurumun Adı**
:

1. 2003 2003 GFK (Pazar Araştırma Şirketi)
2. 2006 — Uludağ Üniversitesi

Yurtdışı Görevleri —
:

Kullandığı Burslar —
:

Aldığı Ödüller —
:

Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Topluluklar —
:

Editör veya Yayın Kurulu Üyelikleri —
:

Yurt İçi ve Yurt Dışında katıldığı Projeler : —

Katıldığı Yurt İçi ve Yurt Dışı Bilimsel Toplantılar: —

Yayımlanan Çalışmalar —
:

Diğer —
:

26. 08. 2009
Mihriban Şenses

